

HITTA KNUTEN 2

Fragment och livsberättelser

Utgiven med stöd av Aktiastiftelsen i Borgå

Text: Deltagare i projektet Skriv ditt liv inom

Borgå psykosociala förening Ringen r.f.

Projektledare och redaktör: Viveca Stenius

Illustrationer: Carola Martin

Layout: Lena Malm/Jasilti

Tryck Oy Nord print Ab

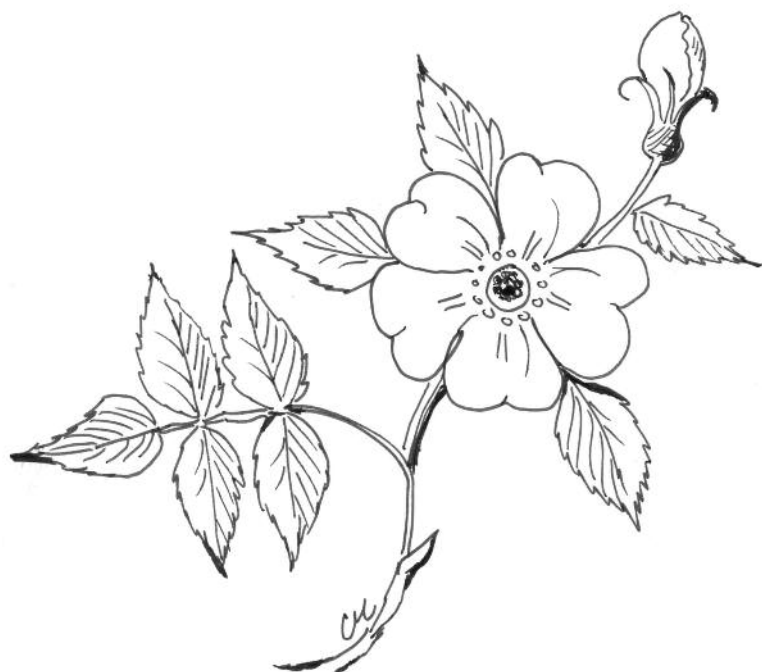
Tryckort: Helsingfors 2019

Copyright: Ringen r.f.

ISBN

HITTA KNUTEN 2

Fragment och livsberättelser

INLEDNING

Den bok du nu håller i handen är del 2 i Skriv ditt liv-projektet, som startade inom Psykosociala föreningen Sympati r.f. i Helsingfors år 2012. Tanken är att ge ut 10 böcker med ett eller två års mellanrum. Materialet till del 2 har producerats av två skrivargrupper i Borgå inom Borgå psykosociala förening Ringen r.f. under åren 2016 till 2018. På grund av materialets omfattning måste några skribenter stå över till nästa volym från Borgå, dvs del 4, eftersom del 3 enligt planerna kommer från Helsingforsgruppen.

Projektets kungstanke är att man kan knyta upp sina knutar och sörja sina förluster genom att berätta om sitt liv. Genom att konkret skriva ner vad som har hänt utan att försöka försköna eller censurera kan man uppenbara sanningar som varit fördolda till och med för en själv.

Projektledare är tills vidare undertecknad. Jag talar om projekt eftersom det inte handlar om en kurs i vedertagen mening. Skriv ditt liv tillhandahåller ett forum för berättelser om livet, det är inte en skrivarkurs. Jag tror på de helande krafterna hos människan och har inte blandat mig i vad skribenterna har valt att skriva om. Jag har inte heller

blandat mig i hur de skrev, deras uppdrag var att hitta sin egen röst och sin egen historia. Jag har inte ingripit i texterna på något annat sätt än att jag har rättat språkfel och skrivfel, redigerat med lätt hand och ibland bett om kompletterande uppgifter för att underlätta förståelsen. Det har varit min övertygelse att det bästa resultatet åstadkoms på det sättet.

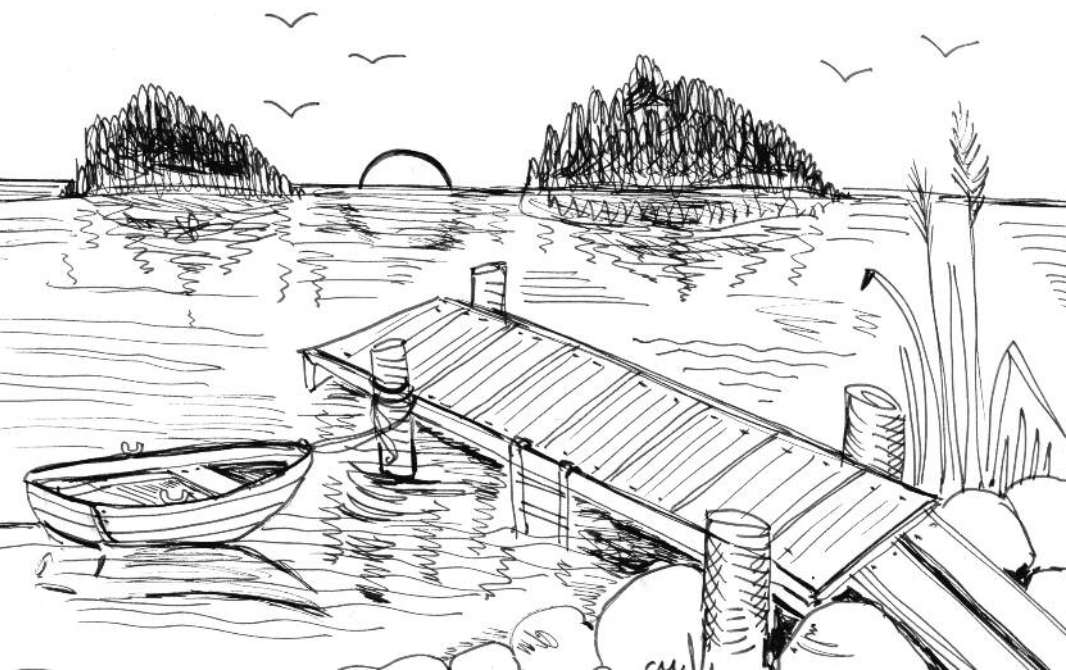
Härmed överlämnas det andra resultatet av våra mödor.

Borgå den 14 februari 2019

Viveca Stenius

INNEHÅLL

Barnet inom mig	9
En liten människa	51
Från upprepade förluster till livsglädje	111
Ett liv med ångest	155
Livstycken och svängbollar	203

BARNET INOM MIG

Anne, 60+

Varför?

Det kan inte vara såhär.

Hur kan dropparna på de torra växterna glittra såhär?

De är som diamanter.

Vackra, fina, glimmande.

En sådan här januaridag.

Av alla morgnar, får det inte vara såhär.

Det är orättvist.

Min värld har gått sönder och så är det såhär vackert ute.

Det får inte.

Inte nu.

Min trygghet gick sönder i går.

Min värld är målad i svart.

Svart och enbart svart.

Inga andra färger.

Jag har svårt att andas.

Såhär orättvis får inte världen vara.

Jag vill inte.

Jag vill verkligen inte.

Pappa läste sin sista saga i går.

Gårdagskvällen var ett kaos.
Kvällen började som alltid, med kvällssaga och puss och kram.
Pappa läste högt, men jag märkte att han hade ett allvar.
Andades lite tungt.
Men inget oroande.
Det gjorde mig ändå lite rädd.
Förvånad jo och lite, lite orolig.
Men det var en vanlig måndagskväll.
Pappas högläsning kväll.
Så jag somnade.

Jag sov lite oroligt och plötsligt var det nya ljud.
Många nya ljud.
Någon hade jättesvårt att andas.
Någon drog rosslande in luft.
Det vaknade jag till.
Mamma sprang förbi.
Mamma ropade nästan, skrek rakt ut.
Jag förstod inget.
Mellanbror försökte gråtande trösta.
Tröstade han pappa?
Mamma?

Någon vuxen ringde?
Ambulans hem till oss?
– Adressen?

– Vad är adressen hit?

Den kan jag ju.

Men varför?

Mera rop.

Skrik som när hunden hade riktigt illa i magen.

Jag har bra hörsel.

Så sa Farbror Doktorn på sjuårsgranskningen.

Men nu är det vuxna röster.

Kvidanden.

Gråtande vuxna?

Sedan viskande ljud.

Tröstande.

– Jo, jag lovar.

Jag lovar på mitt scoutlöfte.

Ännu kusligare.

Vem lovar något då det är beckmörkt ute?

Och ännu mörkare inne.

Inte ens gatlampans ljus når in.

Snyftande omkring mig.

Gråtande och hulkande.

Någonstans jag inte ser.

Men hör.

Kristallklart.

Sedan dörrklockan som ringer.

Hårt, skrällande.

– Jo här!

– Kom hitåt.

Genast. Skynda!

Mera snyftande och skrikande och hulkande.

Näsor som snyts.

Människor med nya dofter rusar förbi.

Snabbt på ett helt mörkt golv.

Varför tänder ingen lampan intill min säng?

Vad gör de vuxna i rummet bredvid?

Där lyser alla lampor.

Varför blir alla ljud plötsligt helt stumma.

Som nere under vattnet?

Tänd nu lampan här också.

Plötsligt, snabbt händer något

– Vad gör ni?

Berätta för mig.

Jag sitter upp i sängen.

Jag förstår inget.

Ingen säger något till mig.

Vuxna människor rusar förbi.

Bär på något.

Ljuset bländar.

Jag får svårt att andas.

Hur länge har jag gråtit?

Plötsligt har alla försvunnit.
Jag är ensam.
Ytterdörren slår igen.
Underliga ljud i trapphuset.

Var är min familj?
Det är beckmörkt och tyst.

Jag sitter länge under täcket och undrar.
Jag är så rädd att jag knappt vågar andas.
Det finns ingen att fråga.
Har de glömt bort, att jag också bor här?

*

Irland 1970-talet
Molnen drev över mig, tungt regnmättade,
Lika mina drömmar som barn.
De dagar jag levte.

Molnen drev.
Vinden skingrade dem vid havsstranden.
Molnen såg jag inte längre.

Älskade

Du är du, med ditt liv.

Jag är jag, med mitt.

Våra vägar har korsats.

Jag vill inte ha bara yta.

Jag vill mer.

Får vi ihop vardagen?

Vill du?

Utväg

Värst,

då trodde jag

att ingen utväg fanns.

Men nu,

djup sömn,

ny dag

Försiktigt fnitter.

Det börjar gå.

Verkligheten artar sig.

Ord

Vi klär meningar i ord.

För världen,

med världen,
till världen.
Ord ger jag dig.
också hela mig.
Så du ska orka
vidare.

Vi sov över i tältet
För två personer
men vi var dubbla.

Irland på cykel.
I dimman.
Svartgrå väg och gräs
framför oss.

Att krypa in i tältet
då regnet faller på.
Krypa in i värmen
som omsluter oss två.

Att träffa Pub-värden
igen en gång.
Dricka Guinness sakta
i skymning till sång.

Nytvättat hår
höjer humöret.
Finska ambassaden påpekar:
Sänd pengarna till finländskt konto
i Engelsk bank.

Hemresan är tryggad.

Lite hälsomat
på Hare Krishna centret i Dublin.
Omväxling till ljust bröd och ost,
kaffe och choklad.
Maten känns nyttigt bra i magen.

Fem småbarn i en klunga.
Gräl om en trasig boll.
Den yngsta grät, men nyfikenheten var uppenbar.
Hans ögon sa:
Ryggsäcksmänniskor
är nog fattigare än vi.
Dem får jag nog glo på.

Irländare talar,
förklarar,
snabbt.

Örat vänjer sig.
Vartannat ord går redan att förstå.
Gipsyvagnen
slungade vardagen 50 år bakåt i tiden.
Kulturen med häst
och vagn
talade alldeles sitt eget språk.

*

Då jag föddes var det ännu varm sensommar.
Morgonen var solig och havet var som feststruket.
Skimrande, svalt och glittrigt, ända till hosironten, så
skojade vi inom familjen.

Bröderna Erik och Harry hade märkt att mamma Kaarina
hade mått jättebra och sen plötsligt superdåligt, hela förra
sommaren.

Ja hela året faktiskt.
De hade inte varit ute och skidat alls lika ofta som förr.
Alla fyra.
Som vanligt.
Om de skidade så skidade de med pappa Holger.
Konstigt.
Mamma hade gråtit och varit ledsen, i många repriser.
Och sen varit jätteglad ibland. Lite överglad.

Mammas humör hade pendlat som bollen i pingismatcher.

Av och an.

Från och till.

Men den här våren och sommaren, då mammas stora mage bara växte och växte mådde mamma bra, mest hela tiden.

Hon var glad och sprallig.

Vanligare.

Hela familjen på fyra personer hade firat veckoslut på landet men plötsligt på söndag morgon, tidigt tidigt för mamma och pappa brådslande till stan.

De rodde iväg i lilla roddbåten.

Pojkarna sku få rå sig själva, mest hela tiden.

De var ju redan stora, nio och sju.

För dem sku det vara en dag av frihet. Med stora roddbåten.

Ännu var sommaren inte över.

Ännu började inte skolan.

Farmor och faster sku hämtas från bussen hade pappa hunnit påminna.

Innan han rusade ner till stranden och roddbåten.

Lappen på köksbordet fanns där så de inte sku glömma.

Bussen kom tretiden.

Men tiden dit var jättelång.

Massor av sol och sim och det spännande med att lura fiskar.

Sku de ro till grundet eller märket?

Var var det mera krusningar på vattenytan?

Solen sken och blänkte så det var lite svårt att se.

Plättar blev det nog säkert till efterrätt denna soliga söndag.

Det brukade faster Iris och farmor Anna alltid bjuda på till efterrätt.

Faster Iris bravur var att vända plättarna med ett kast.

- En dag ska jag kunna kastvända, sa storebror Erik.
- Är det kanske något med handens sving? sa Harry.
- Bara vi sku få pröva. Helt omöjligt kan det ju inte vara.
- Det ser ganska lätt ut, påpekade Erik.

Men nu låg söndagen där.

Hela dagen för dem två.

Nästan.

De fick själva rå om dagen.

Äntligen.

Bröderna rodde ut till märket.

De var överens om att där nappade det bättre i september.

Erik funderade högt över att faster Iris ibland sa att Kaarina och Holger inte var helt lämpliga föräldrar.

- Vadå ? Det är mamma och pappa.

– Småbarnsföräldrar ska inte festa så mycket. Det har Erik hört Iris säga många gånger.

Hon sa det senast under midsommarkvällen.

Alla hade ju varit väldigt snälla mot de två bröderna.

Ingen hade varit jättearg på deras bus.

– Visst kan man umgås på annat sätt än med brännvin och tobak!

– Så mycket tobak att småpojarna hostar hela tiden i sina sängar.

Det har Erik hört, då Iris inte visste att han lyssnade.

Men han kom inte ihåg en endaste gång då de hade hostat.

Inte var de särskilt sjuka barn heller.

– Vad menade faster Iris egentligen?

Det nappade.

Harry fick en stor, stor gädda.

Märkligt.

Gäddor brukar inte simma här.

Pappa hade i går skojar, att den där som puffade där inne i mammas mage, var ungefär lika stor som en gädda.

– Ska vi sätta gäddan i sumpen och jämföra?

– Sen när pappa och mamma kommer från stan?

– Vem sprattlar mest, gäddan eller magpuffaren?

När jag blev äldre lärde jag mig något om tid.
Hur fint tiden känns då det regnar.
Gemenskap i tältet.
Hade jag tur orkade någon av de äldre läsa för mig.
Men det var alls inte självklart.
Bara en visad ynnest, ytterst sällan.
Därför ännu värdefullare.

Jag lärde mig också en helt annan tid.
Att dra ut på stunderna på sandstranden mitt på dagen.
Om jag solade och det gjorde jag fick jag nästan flyga på
pappas axlar.
Han tog mig högt upp och då han hade långa ben blev det
med fart jag fick rida hem till lunchen.
Jag tror nog att min mamma genomsådade mig, för efter
en tid slutade hon att skälla ut mig.
Hon anade väl att detta var en liten lek mellan pappa och mig.
Rolig utdragen tid.

Sen fanns butiksbåtens tid.
Den kom alltid på en tisdag, om jag minns rätt.
Den kom från Tvihjälpsundet långsamt i en stor båge.
Fullastad ända upp på däck. Överst var alla stora och
runda kosangasbehållare.
Men inuti båten fanns det fina. Superfina, som bara
hände en gång i veckan.

Båten betydde ofrånkomligt att det blev glass.

En vaniljeskimå som smakade gudomligt.

Innan butiksbåten kom fick jag vänta och kontrollera vad som fattades.

Jag rusade runt som en tätting för att allt sku gå snabbt.

Ensam fick jag aldrig promenera till båtbyggan.

Vad det tog tid. Listor som skrevs med blyertspenna som jag tyckte alltid gick av och sku vässas på nytt.

Köksskåp inventeras.

Vad fanns kvar i källargropen?

Oj så mycket onödig tid det tog.

Kunde inte mamma använda samma lista på nytt?

Varje vecka sku ju alltid samma saker köpas.

Långa listor som tog tid.

Otåligt väntade jag. På nytt och på nytt.

På kajen stod vi ute i solen medan västanvinden värmde oss ännu varmare.

Sen fick vi små vänta då alla gjorde slingan inne i båten.

Alla tjocka och svettiga tanter med sina långa uppköpslistor.

Tanter som stod framför oss och glömde och måste gå lite tillbaka igen.

Att ett barn sku tränga sig före och kila gick inte. Det är alltid väldigt trångt i butiksbåtar.

Att som barn gå motströms i slingan kom inte på fråga.
Så väntandet fortsatte.
Så nära glassen men ännu en lång stund till första slicket.
Jag hade en gång tagit bort pappret från eskimån, för att smaka inne i båten. Men det gjorde jag aldrig på nytt.
Jag lärde mig.
Efter den mycket långsamma butikskassan, ut, ut på kajen.
Snabbt ut.
Efter de branta trapporna från båten stod vi barn på kajen i den västliga sommarblåsten.
Alla var vi lika otåliga att få belöningen för dagens olika slit.
Det vitblåa pappret slets och knölades ihop.
Sen var det bara njutning.
Varje slick var ljuvligt. Kallt och gott.
Senare lite varmare men ännu gott.
Och pinnen var alltid lika sträv mot tungan.
För att säkert äta allt smakade nog pinnen också.
Lite, lite.

*

Jag hade länge ett förhållande som påminde om förhållandet till en dörr.
En dörr som kanske gnisslar men det är allt.
Inget svar överhuvud, med andra ord.

Det är ju lätt att förstå.
Dörrar pratar inte.
Men att leva med en dörr går ju inte i längden.
Det förstår ju varje vettigt funtad människa.
Men då jag själv var där, förstod jag inte det.
Att jag levde med en dörr.

Det gick år, att förstå.
Att min verklighet är just sådan.
Samtidigt som jag kämpade.
Kämpade för oss. Trots att detta oss kanske aldrig riktigt
uppstod, eller ens existerade?
Försökte jag diskutera känslor eller problem var reaktio-
nen alltid lika.
Inget. Rakt inget.
Då du pratar till en dörr kan du ju inte utreda eller ut-
veckla något.
Allt studsar tillbaka utan något engagemang.
Inget bollplank här inte.
Och för att växa måste även jag ha sammanhang.
Motstånd ibland.
Bekräftelse ibland.
Känslor av något slag.
Jag blev tystare och tystare i detta förhållande.
Stumheten äter en.
Mitt självförtroende nötte dörren sakta ner.

Min initiativrikiedom.
Mitt lugn.
Min iver.
Och till sist min glädje.

Då blir livet grått.
Grått med inslag av mycket svart.
I själva verket ångestsvart.
Destruktivt svart.
Utan någon glimmande ljusning där framme.
Tunneln fortsätter. Vecka ut, vecka in.
Och ingen förstår. Egentligen.
Ni har ju det så bra.
Han är lite tystare än du.
Men ack så klok och rar.

Min uppfinningsrikiedom som jag hade som ung vuxen
har försvunnit.

Då fanns alltid en utväg.
Då såg jag ännu en liten stig att försöka upptäcka.
Slå in på.
Pröva.
Så inte nu.
Allt stagnerar.
Inget nytt blir gjort.
Inga nya upptäckter heller.

Det mesta förfaller.
Allt blir bara på plats och samlar på sig damm.
Allt sopades under mattan.
Till sist är det en så knölig matta, med damm, skräp och
stenar under sig att du snubblar.
Gång på gång.
Snubblar, snubblar och faller.
Men inte ens då märker dörren något.
En dörr har ju inga ögon.
Inte heller någon vilja att se.
Du är så ensam i tvåsamhet.
Ett öde värre än döden.
Ett öde ute i kylan på isen.
Utan något värmande fönster att se tillbaka på.
Eller längta till.
Då tänkte jag på höstens fågelplogar och undrar.

- Var är jag då fågelplogarna kommer tillbaka?
- Var är jag ens till Advent?
- Var är jag nästa vecka?

*

Då är det såhär igen.

Efter månader av livsglädje och harmoni trillade jag dit igen.

In i mörkret, där inget känns viktigt.
Inget känns som någonting.
Då jag drar ner på alla människokontakter.
Då jag gärna håller rullgardinen nedrullad.
Orkar inte.
Vill inte.
Gråter och är förtvivlad.
Kan inte.
Hela ansiktet är förvridet av tårar och obehag.
Ingen minns mig.
Ingen ringer.
Jag ringer heller ingen.
Absolut ingen.
Och om någon ringer vill jag inte svara.
Kan inte, för då väller sorgen fram.
Misslyckandena.
Än en gång.
Det jag trodde var historia är nu här igen.
Dessa förtvivlade stunder, jag inte önskar någon. Aldrig.

Det är enbart tur att jag inte kört ihjäl mig.

Tagit för många sömntabletter.

Halkat vid iskanten.

Snubblat bland vassa klippor.

Fått jollen att stjälpas.

Fått bommen i huvudet.

Med flit.

Jag har ju tänkt tanken.

Men ännu har tanken inte blivit handling.

Kommer det ännu mörkare stunder?

Orkar jag då stå emot?

Vill jag?

Och allt detta, denna gång, för att farmaceuten föreslog en billigare medicin.

– Bipolärmedicinen torde vara samma?

– Det är inte så stor skillnad.

Vad vet en farmaceut?

Egentligen?

Livserfarenhet?

Nu då jag sitter här och min väninna, Brita, igen påpekar att jag utanpå liknar min mamma, får jag jätteledsamt efter henne.

Mammas frejdiga, att nu går vi vidare.

Och så skrattar vi åt oss själva.

Så allvarligt är det inte.

Alla gör fel och det sku vara tokigt att tro att inte vi eller du

Samtidigt tror jag att jag lärt mig att behärska en hel del.

Det är alltid bra att veta.
Att kunna och läsa av olika situationer.
Mamma hade varit änka i över 20 år i min ålder.
Hankat sig fram, med tre barn och med bara sporadiska
jobb före 60-talet.
Allas mammor var hemma då.
Hemmamamma var inget skällsord då.
Men det jag inte förr förstått är att hon också uppfostrade
mig att vara stark i mig själv.
Lite av det där, ensam är stark.

Så fel jag hade, som trodde så.

Förr, då jag var 50 + sa jag att jag i halva mitt liv varit på
havet om somrarna.

Seglande, mesta tiden.
Mest i den nyländska, åboländska och åländska skärgår-
den.
Många naturhamnar kunde jag angöra fast det var mörkt.
Fast jag seglade ensam nattvakten.
Nattskiftet, du vet.
Det lät tufft.
Kanske till och med lite kaxigt?
Men så var det nog inte meningen.
Mera som ett konstaterande.
Såhär har min verklighet sett ut.

Lite så.
Det här kan jag!
Jag fixar det här!
Ingen storm blåser iväg mig och båten.
Ingen seglingstur är för svår.
Jag är bra att ha ombord.
Jag kan just denna segelbåt.
Också.
Det må komma vad som helst.

Nu är jag 60+

Nu tänker jag oftare att jag varit föräldralös i över halva mitt liv.

Jag är inte lika kaxig mera.
Jag har lärt mig att be om hjälp.
Och framför allt att ta emot en hjälpende hand.
Jag är värnlösare än förut.
Jag har lärt mig att två hjärnor tänker bättre.
I svåra stunder behöver jag inte vara ensam.
En hjälpende hand ger förutom tröst också samhörighet.
Det här fixar vi.

Det finns alltid en väg ut från mörka skogar och vägar.

I varje återvändsgränd går det att traska tillbaka.
Se på det som skett från en annan vinkel.
Med lite andra ögon.

Och oj vad det går att lära sig.

Alla ramlar vi.

Snubblar och försöker hitta väggarna.

Stödet.

Jag har lärt mig att det inte alltid är någon som hjälper mig upp, då jag magplaskar.

Att tvåsamhet inte är en självklarhet.

Jag tycks ju vara av den sorten, som ofta hamnar i kons-tiga situationer.

Nu är jag tacksam att jag kommit såhär långt.

Det går att lära en gammal hund sitta.

På lovarts sida i hård storm.

*

Den lilla blå hästen från min barndom.

Det lilla rummet med röd bokhylla.

Gatlampan som svänger i vinden utanför men belyser hyllan, där hästen står.

Gatlampan's ljus faller också över min säng.

Jag är varm efter bastun och det hörs radiomusik från rummet bredvid.

Tryggt nedbäddad ser jag hästen.

Den har hört mycket.

Sånger och gitarrspel.

Men också gräl.
Häftiga diskussioner mellan de vuxna.
Porslin som slängts i affekt.

Kanske hörde blåhästen mina drömmar?

Blåhästen är en present av min Nea.
Hon sa att Blåhästen lyssnade noga.
Nea, med ett storasystersyndrom, nu ännu 50 år senare.
Någon riktig storasyster är hon ju inte.
Hon är min brors hustru, i dag.
Men ännu finns omsorgen, ansvarstagandet hos henne.
Älskade Nea.
I bland också avundsvärda Nea.
Men ändå alltid trygga Nea.

I dag står Blåhästen med en glashäst i en annan bokhylla.
Nu tittar den fram, genom ett glasfönster.
Tillsammans har de rest långt.

På Blåhästens tid fanns ingen lyx.
Pengarna var alltid på upphällningen inom familjen.
Oftast slut.
Nya egna flickkläder var verkligen något ovant.
Lemonadstunderna bredvid skolans café var aldrig ett
alternativ.

Men den lilla, lilla blåhästen var trygghet.
De båda hästarna är kanske som livet självt?

Glashästen från en helt annan tid.
Då ett vackert prydnadsföremål kunde tilltala mitt habegär.

Glashästen är det fragila som livet ändå är.
När så lite kan stjälpa så mycket.
Fel riktning på stigen och vägen för vilse!

Om något blir fel också av misstag, hängs det ut.

Men kanske båda är finska hästar?
De frustar och så fortsätter de vidare.

*

Mina barn och deras kusiner är som ett väloljat fyrspann.
De kommer ofta farande i hiskelig fart och ibland välter
de allt som står i vägen.

Varje sommar bygger de en ännu bättre variant av det, de
färdigställt förra sommaren.

En av de äldre släktingarna brukar samla allt överlopps
material åt dem.

Brädstumpar, rörbitar, styrox och t.o.m. trasiga ämbar,
från vinterns byggen.

De får alla krokiga, utdragna och även rostiga spikar som blivit över.

Så sommarprojekten för killarna har mycket material.

När sommarlovet börjar, påbörjar de som regel sitt projekt.

När de var mindre, byggde de mest kojor i träden.

Ibland blev det kojor i flera våningar.

De utrustade byggerna med trappor och lianer.

Vi mammor hade nog inte helt koll på vad de byggde.

Men mattiderna kunde de.

Fyra, ibland fem pojkar äter en hel del.

Speciellt då de är i växande ålder.

Hungriga är de allt som oftast.

Vrålhungriga.

Mattiderna kan de utantill.

Kusinerna började bygga en flotte då de alla fyra kunde simma.

Varje sommar en lite bättre variant än fjolårets.

På något sätt skulle den flyta.

Nu är vi mammor mera på kartan.

Vid stranden är det alltid någon då Årets Flotte sjösätts.

Förmaningarna till barnen är många.

Ingen får dyka under vattenmonstret.

Om de paddlar ända till Koirakallio, måste de ha flytvästar med sig.

Helst nog påsatta.

Den strandvaktande mamman hade oftast en kikare med sig.

Koirakallio är ändå 1 km från sandstranden.

Fyrspannets mindre kusiner måste åka med en vuxen i roddbåten.

Med flytväst på.

Inga undantag.

Trodde vi.

Då jag i dag lyssnar på mina söner, inser jag att de haft snabba skyddsänglar.

Alla fyra och också deras yngre kusiner.

Mången gång kunde deras lekar ha slutat i katastrof.

Alla somrar under deras uppväxt, trodde jag mig ha stenkoll.

Jag hade ingen aning om att de klättrade med bindel för ögonen upp i kojan.

Eller att "fienden" i lekens hetta hade bakbundna händer.

I både trappor och i "borgens" tredje våning.

Inte visste jag att de ändå dök under flotten.

Med alla spikar spretande undertill.

Och alla nära ögat situationer med åror och paddlar.

Visst hade de blåmärken, men de kom alltid med en tillrättalagd berättelse, inser jag nu.

Det roligaste lär ha varit att hoppa över en liten tall ut i sjön och sedan simma ut till flotten.

Då den drev, utan ankare.

Ibland hör vi sanningar först långt senare.

Kanske för att överhuvud kunna ta till oss verkligheten så som den på riktigt är?

*

Alla jular var fina. Så minns jag.

På Julaftonskvällen gick vi fem kilometer till bussen som tog oss till begravningsplatsen.

Det var alltid kallt.

Mörkt och mycket snö att plumsa i.

Den varma bussen och den långa färden gjorde att jag ofta somnade.

Skönt och varmt.

Lite doft av varma, våta kläder.

Doft av mammas parfym.

Men lika mysigt och fint.

Inklämd mellan mamma och någon storebroder.

På väg.

Framme på den mörka, ljusupplysta kyrkogården var det fint.

Snön gnistrade och lät sådär som snön bara låter på Jul-
aftonskvällen.

Knirck. Knarck.

För varje steg.

Överallt brann ljus och lyktor.

På ett ställe sku vi gå lugnt förbi.

Där stod långa farbröder tysta.

De hade röda näsor som rann och jag undrade varför de
aldrig snöt sig.

De hade så mycket kläder på sig att jag ofta blev full i
skratt.

Farbröderna såg så tokroliga ut.

De verkade som julgubbar, men med svarta kläder och
svarta fluffiga vinterhattar neddragna i pannan.

Många varv svarta kläder hade de på sig.

Men skratta fick jag inte.

Inte ens fnittra.

Bara hålla det bubblande skrattet inom mig.

Allvarliga och tysta stod de där i mörkret.

Vid långa rader av små gravstenar.

Det såg lite fånigt ut, tyckte jag.

Sen kom alltid tokigheterna med lyktorna.

Och alltid diskuterade de äldre, vuxna, att nästa gång.

Då skulle inte tändstickorna vara i samma ficka med
stickavantarna.

De blev ju alltid våta.
Och jag som mätte bara till de äldres midja undrade.
Undrade, hur kunde de varje Julkväll glömma det de sade
förra julen.

Stickavantar och tändsticksaskar passar absolut inte ihop.
Men ingen frågade mig.
Jag sku ha kunnat berätta.
Jag hade då alls inget fel på minnet.

Senare på kvällen åkte vi alla fem via farmor Anna och faster
Iris.

De hade världens vackraste gran.
Vår gran var också fin, men de hade änglahår i sin gran.
Levande ljus i små, liksom snurrade, ljusholkar.
Änglahår och fina glasbollar som glimmade då de lite, lite
rörde sig i ljusvärmen.

Hur kunde Anna och Iris alltid få det att se så fint och
vackert ut.

Där satt vi sedan en stund av kvällen.

De vuxna drack kaffe och jag fick mitt kaffe utspätt med
mycket mjölk.

Gott med nästan varmt att dricka och söta kakor till.

Kryddkaka och spröda, tunna havreflarn.

Jag kan ännu känna smaken.

De vuxna pratade eller så tittade vi enbart på detta över-
dåligt vackra.

Änglahår och julgransbollar i glas.
Något vackrare har jag då och aldrig senare sett.
Det var så himlavackert.
Farmor Anna sa alltid, att så vackert blir det sen i himlen.
Jag tänkte att dit vill jag.
Träffa pappa.
Han har det nog fint där.
Jul året om.

*

En ögonblicksbild

Mamma och jag vilar, lutande mot stavarna.
Vi har varit ute och skidat på havsisen.
Gnistrande sol, tyckte jag ofta att det var.
Mamma hade solglasögon.
Jag kände mig ofta i slutet av vårvintern nästan snöblind.
Allt det vita, gnistrande flöt ihop.
Stränderna var lika vita som isen på havet.
Ingen hjälp var det av de knotiga låga martallarna vid stranden heller.
Allt var vitt.

Att hålla balansen var svårt, för mig.
Tänk att jag ändå aldrig ramlade?
Eller klagade?
Eller protesterade?

Jag måste koncentrera mig på att titta på det som var nära.

Annars tyckte jag att jag föll.

Det lättaste var att fästa blicken på skidspetsarna.

Annars höll jag på att ramla.

Fast jag visste att det var helt slätt.

Det var ganska svårt.

Som att dansa i ett vitpudrat rum.

Allt flöt ihop.

Jag tror mamma aldrig märkte något.

Hon åkte först så det var ändå ganska lätt att följa spåren.

I allt det helt vita.

Ungefär i februari, mitt i allt skidande, tjärades mammas och mina skidor.

Det kunde inte storebröderna.

Så vi skidade till ett café.

Där på gården hade Skidvallaren, en stor man med buskiga ögonbryn, sin tjärbränning.

Eller värmden han bara tjäran där?

Lite rädd var jag för Skidvallaren.

Förutom att han var stor, pratade han jättehögt och konsigt och skämtade om något jag inte alls förstod.

Men han mindes min mamma.

Kanske de talade samma dialekt?

Till besöket hörde också då varm kakao.

Det var det enda besöket på vårvintern och så var det också den enda gången vi drack varm choklad, ute.

På ett riktigt långfärdsskidcafé.

Ofta var det lite, lite vattendropp från rännan, på den soliga uteterrassen.

Lite vår på väg.

Det hörde till att mamma gnolade på en och ofta samma melodi då.

Tulpaner från Amsterdam, har jag senare luskat ut.

Efter det årliga besöket hos Vallaren skidade vi mera närmare stranden.

Inte lika mycket öppna fjärdar, mera strandisar och åkrar.

Ofta hade vi apelsiner i klyftor med oss nu.

Vi var varma i hela kroppen då vi tog en paus på någon sten.

– Vantarna under baken, påminde min mor.

Apelsinerna var kalla och härliga.

Törsten försvann märkligt snabbt.

Senare på våren, då vi måste bära skidorna över gatan hemåt skidade vi allt mindre.

Våren trängde sig på.

Men tjäran fanns kvar där under skidorna till nästa vinter.

*

Mina barn är som ett fyrspann finska hästar.

Men förstås i pojktappning.

Dessutom har de en liten ponny med sig.

Lillebror.

Ofta vet de vuxna inte helt var de är eller vad de gör.

Somrarna känns ju så oändligt långa.

De är snabba, då de rusar eller cyklar över gården här i södra Savolax.

Men en dag i veckan vet jag var de är.

Det är måndag förmiddag och då åker de till stora vägen.

Alltid är det någon som sitter på den gamla mjölkbryggan då jag senare kommer rusande med hunden.

Där kan de ha mera utkik mot byvägen.

Alla kallar butiksbilen för just bil, fast det är en gammal skruttig buss, som kör sina sista kilometer.

Då den blir gammal, blir det ingen ny.

Inte heller om chauffören blir sjuk.

Konstigt nog har han aldrig bytts ut under de tio år vi besökt bussen.

Chauffören tycks aldrig vara sjuk.

Varken vinter eller vår.

Varken sommar eller höst.

Bussen kommer alltid, fullpackad med allt viktigt och mindre viktigt.

- Är Butiksbilen försenad igen.
- Ja det är ju juli.
- Alla sommargäster handlar ju nu. Fast de vet att priserna är lite uppskruvade i sommarvärmen.
- Det är charmigt, där inne.

Fyrspannet med sin ponny cyklar ofta i förväg.

Den gamla svenska farbror Bror drar sina sagor.

De är ofta väldigt otroliga, men han kittlar hästarnas fantasi.

Bror vet att han har en trogen åhörarskara.

Ungarna ifrågasätter inte hans berättelser.

Han är en gammal folkskollärare från Norrbotten och behärskar berättandets konst.

Fyrspannet och ponnyn vill ju höra Bror i fred.

Därför åker de i väg i god tid.

De vill inte höra de vuxnas frågor till Bror.

De vuxna förstör historierna med allt sitt frågande.

Med stora ögon och gapande mun lyssnar de.

Tänk.

Allt som sker i norra Sverige.

I Lappmarken med alla samer.

Och alla renar.

Ofta då vi vuxna kommer till butiksbilshållplatsen sitter barna i en halvcirkel runt Bror.

– Vilka griller har han nu satt i ungarna?
– Vilka ängsliga frågor får jag i kväll höra vid sängdags?
Livet på landet är ganska omväxlande.
Lindrigt sagt.

Inne i bussen är det väldigt trångt.

Alla ska ha sina specialiteter.

Men allt finns med.

Halva fårhuvuden, för aladåbkokning till fru Isotalo.

Rågbröd bakat på rot till herr Alatalo.

Fiskströ till Hietalahtiborna.

De har fått mujkor igen.

Grovsalt till unga fröken.

Pojkvännen är på kommande och då är det bara den bästa
fisksoppan som duger.

Ägg som kokas till äggsmör.

Det finns väl ingen Savolaxbo som kan tänka sig att
knyppla rispiroger som sedan skulle serveras utan äggsmör.

Det, om något, är som att svära i kyrkan.

Och sen alla halspastiller till fröknarna Rekula.

Alla söker sitt och betalar och så samlas kunderna utanför
med varsin glass.

Fyrspannet och ponnyn med.

De medhavda hundarna får till sist slicka glasspappret.

Det är också hundarnas festdag.

Just dessa varma måndagar vid Vesteri vägsäl.

Hemåt åker några på cykel, andra med roddbåt, en del med varorna på mjölkkärran eller skottkärran, som de drar eller skuffar.

Bara en startar motorn på motorbåten.

*

Vi är älvor.

Jag flyter liksom fram, med den fina duvblå dansdräkten.

Den sitter perfekt.

Dräkten följer rörelserna, den är ju tunn och på något sätt skimrande.

Strålkastarna är riktade och genrepet gick uruselt.

Men genrep ska vara dåliga, då går premiären som en dans. Haahaa.

Stegkombinationerna funkar perfekt.

Krampen i vaden som på morgonens övning var sjuk har nu gett efter.

En piruett på tå är inget problem.

Snart, nu.

Stretchingen är en dansares bästa vän.

Och inte att glömma yllesockor då vi bara övar och enbart markerar rörelserna.

Tur det.

Snart, snart . . .

Nu är det två takter och så, in på scen.

Musiken stegras just i denna takt, då vi flyger in på scenen.

En inåtgående rörelse och så några sautes och grand battement och så ledljusen på.

Allt nu i en uppåtgående rörelse med silkesdukar i händerna.

Dukarna är långa och väl strukna så effekten av oss alla sju blir fantastisk.

Vi hör publiken dra andan.

Dubbelsteg utåt till höger och sen är det bara att följa musiken.

Mjukt och böjligt som våra kroppar, dukarna och våra långa sammetsdräkter i olika färger.

Det här är det bästa.

Dansstegen kommer som av sig själva.

Alla våra rynkor och värkande muskler är bortblåsta.

Musiken fyller oss.

Ännu en piruett och petit sautes och föreställningen är slut

Hur kan en danssaga alltid flyta så snabbt förbi?

Nu då det sista ackordet tonat ut har jag en euforisk känsla.

Gymnastiksalen förvandlades till en fantasiäng för 45 minuter.

Publiken verkar nöjd.

Vi sju hör entusiastiska da capo-rop mellan de allt mer
stegrande applåderna.

Vilken otrolig känsla i hela kroppen.

Att dansa älvor trots att vår medelålder är 72,4.

Ljuvligt!

Det finns hål i verkligheten.

Det finns ett magiskt land.

Det landet omringar oss.

Finns i oss.

Just här.

Just nu.

*

Hon hörde första gången hjärtljud av en bebi just innan
bröllopet.

Deras blivande bebi.

Hon hade börjat blöda.

De var till det stora Kvinnosjukhuset dagen efter.

Tillsammans.

Hon blödde ymnigt.

En bekant läkare sa att ligg.

Ligg så kanske det då går att rädda bebin?

Hon har aldrig förr varit på sjukhus, innan de måste sätta igång förlossningen.

Hon har dragit på sig en massiv blodförgiftning.

Det är vad sjukhusets läkare säger.

Hon är alldeles förtvivlad.

Deras första gemensamma jul är de på ett sjukhus.

Med en hel del intravenöst åt henne.

Hon måste ligga.

Nu.

Hon gråter.

Han med.

I sjukhusbelysning känns några julpaket futtiga.

Oväsentligt.

Bara väldigt trivialt.

Det gemensamma livet börjar för de nygifta.

Det var som att bestiga Mount Everest.

De två började nere i Marianergraven.

Det djupaste stället på hela jordklotet.

En vardag där allt är rubbat.

Ingen bebi att vänta.

Det är svårt att hitta på kartan, då den inre kartan är grumlig av tårar.

Då framåt plötsligt känns omöjligt.
Dessutom finns det inte ord.
Inga ord på något språk.
Det upplevda är helt omöjligt att förstå.

Är det konstigt att livet blir ganska svart-vitt efter det?
Är det konstigt att bergsklättrandet blev hennes efter-
namn?
Är det märkligt att oväsentligheter, blir just det.
Trams.
Att musklerna runt munnen ännu är spända?
Som inhuggna i sten.

Nu, flera decennier senare gör det ont ibland.
Den där oförstörda unga kvinnan är vuxen.
Men där inne finns hålet.
Som aldrig kan repareras.

Överleva.
Jovisst.
Kanske en dag förstå varför?

Kanske en dag försonas?

EN LITEN MÄNNISKA

Marjatta, 59

JAG MINNS. Men är det lönt att skriva? Kommer någon att tro mig?

Ett tomrum som kommer med huvudvärk. Ett spänningsfält mellan nu och då: bara suckar och tillbakahållen andning. Ska jag våga sätta ord på det som är så oklart? Kan jag lita på den inre känslan?

Osäkerheten får mig att stanna upp. När jag stannar upp märker jag att jag har enorma spänningar i kroppen. Jag tvivlar på mig själv.

Befinner mig just i ett tomrum mellan att minnas och att inte minnas. Vill jag, eller skall jag vägra vara med om detta. Läger bort pennan och andas ut!

Inte är det väl den gamla rädslan för straff?

Jag minns: mannen sitter vid köksbordet och jag står framför honom. Han säger: "Nej! Det där stämmer inte. Du inbillar dig, förstår du!"

Han ser på mig och fortsätter: "Du är sjuk. Du har en sjukdom. Den sjukdomen heter inbillningssjuka och det är en allvarlig sjukdom!"

Han trodde inte på mig. Så tystades jag ner. Det som jag sa var lögn. Det var fel på mig.

Idag vill jag bryta tystnaden. Jag vill ta min plats i ledet. För en liten stund vill jag höras.

Ett rött hus med vita knutar

Vår morfar Eskil gifte sig med Maria 1904. Det unga paret gifte sig i juni månad den 17, då Eskil var 22 år och Maria 20 år unga. Eskil köpte det röda huset med vita knutar. Paret fick sex barn, tre söner och tre döttrar varav den yngsta är vår mor Johanna.

I det röda huset med vita knutar föddes vår mor Johanna Eskildsdotter i april 1920. Hon fick ett 92 år långt liv. Hon dog i april 2012. Hon födde fyra döttrar och skulle få tio barnbarn och i november 2017 hade hon åtta barnbarnsbarn.

Johannas mor Maria dog i juli 1922 i lungsot, som det hette då. Johanna var två år. Det kan tänkas att hon blev smittad av sin mor fast sjukdomen bröt ut långt senare. Hon hann inte få mycket moderlig omsorg. Morfar Eskil blev änklings och ensamförsörjare med sex barn vid 40 års ålder.

Vår mor Johanna växte upp utan mor. Hennes äldre systor tog hand om henne och lärde henne både läsa och skriva. Att hon skulle få gå i skola var inte att tänka på, där blir man bara lat, ansåg morfar. Systrarna och bröderna gifte sig och

flyttade hemifrån, vår mor blev kvar i föräldrahemmet. Hon var bara 13 år när hon blev ensam med morfar.

Som yngsta dottern i familjen var det Johannas plikt och skyldighet att stanna i föräldrahemmet och sköta hushållet. Hennes far, vår morfar Eskil, gifte inte om sig.

Många var de ensamma, mörka dagarna i det kalla huset, har hon berättat för oss barn, då morfar Eskil jobbade utanför hemmet. Otaliga gånger var hon hungrig och rädd. Hon fick ta en borste från farstun till hjälp för att slå ner torra brödkakor som hängde högt uppe i taket. – Jag sög på brödbitar för att få dem att mjukna. Vattnet i hinken kunde vara fruset på morgonen.

En gång hörde hon att något rasslade i farstun. Hon skakade som ett asplöv men gav inte ett ljud ifrån sig, då hon i dörrspringan såg en kringstrykande gubbe i trasiga kläder febrilt söka efter något i skåpet. – Han hittade väl någon matbit eftersom han slank ut genom dörren!

Eskil var en skicklig smed och arbetsledare som ritade och räknade då kvarnar och sågverk byggdes. – Utan någon utbildning! Han var flitig och arbetsam och anlidades av hela byn som smed och snickare, likkistor och möbler fick man beställa. Men trött och argsint när han kom hem, enligt mor. – Men med barnen skrattade och trallade han påhitade ramsor! Eskil skaffade den första radion i byn och huset blev en samlingsplats för byns karlar. – Och jag fick städa upp efter dem, spottkopparna och golvet, eftersom de spot-

tade tuggtobak. Och på dagen fick man inte vila. Eskil jagade upp mig: Här ska det inte latas, här ska det jobbas.

De äldre syskonen bosatte sig nära föräldrahemmet. Längst bort flyttade systern Martta med sin make, till Lappland. Avstånden till övriga syskonen var inte långa men alla hade fullt upp med att ta hand om sin egen familj.

Johanna gifte sig med Arvid under kriget. Vid 22 års ålder födde Johanna honom en dotter, vår äldsta syster, Anneli, i november 1942. Arvid stupade i kriget och fick aldrig se sin dotter. Johanna blev änka strax efter barnets födelse och dottern växte upp utan sin far men hade morfar Eskil som en manlig förebild. Anneli har själv berättat hur gott morfar doftade när han kom hem från barberaren. Så fick hon intresse för frisöryrket.

Vår äldsta syster hade sin fars efternamn, hon var ju född inom äktenskapet. Hennes far var dessutom krigshjälte. Hon växte upp med en stor släkt från mors sida, morbröder och mostrar och många kusiner i grannskapet. Från hennes fars sida fanns två fastrar, som var förnäma, enligt mor, och som inte kom på besök.

Johanna födde en dotter till i juli månad år 1949. – Fader okänd. Vår mor var då 29 år gammal. – Eskil jagade iväg honom, sa mor.

Johanna blev övergiven när hon var gravid och födde ensam en dotter som fick namnet Leila och fick morfars efternamn.

Leila var ett älskat barn och omtyckt av släkten och kusinerna. Vår mor talade alltid om vår Leila med ömhet i rösten. Det finns många fotografier av mor och båda äldre döttrarna, men mest av henne med vår mor. Många fartfyllda lekstunder hade Leila med kusinerna hos moster Anna på deras bondgård. – Jag minns när hon kom hem med den nyaste klänningen på sig. Klänningen var nersmutsad med hönsskit! Vilket jobb jag hade att få den ren, men med ammoniak lyckades det, berättade vår mor på sitt rättframma sätt. Och så många stövlar som hon slet ut, tillade hon leende.

Döttrarna var olika. Många var de roliga episoderna på den lilla gården med morfars hund, en häst, några får och flera kor. Det låg alltid humor i luften. Hur eländigt eller jobbigt livet än var, fanns det alltid utrymme även för det komiska. I det röda huset med vita knutar med morfar, mor och två döttrar.

Morfar Eskil insjuknade i strupcancer. Han vårdades en tid på sjukhuset men ville flytta hem. Johanna skötte om sin sjuka far hemma. Hon beskrev ingående hur hon på ett praktiskt sätt matade honom med slang och skötte om honom. Det blev många sömnlösa nätter då han skrek och svor då smärtorna var svåra. Eskil dog i juli 1957. – Den morgonen var han på så gott humör, hade röda kinder och ville äta. Berättade mor.

Då morfar dog var Anneli 15 år och Leila 8 år gamla. Vår mor Johanna, 37 år gammal, löste ut de äldre syskonen från

hemgården och blev gårdsägare med mycket arbete. Men hon var också ensamstående mor med två döttrar att försörja. På 50-talet. En liten späd kvinna med mörkt hår, klädd i klänning med ett förkläde på de svartvita fotografierna. Ibland sittande på huk med ett blont barn bredvid sig. Det var Leila. På en annan bild stående bredvid en cykel, välklädd i en lång kappa med Leila sittande bak på cykeln. Ovetande om den latent sjukdom hon bar i sina lungor.

Då jag blev till var året 1958. Tredje dotter till mor Johanna.

En man i grannkommunen hade fått höra om en eventuell arbetsplats hos en änka. – Han kom med en ryggsäck på ryggen, steg av bussen bärande en lövskära på axeln.

För mig lät det som en äkta finsk film från 50-talet när mina föräldrar tänkte tillbaka på den tiden då de träffades för första gången. Min mor och far var båda rakt på sak. En dag när Johanna höll på att baka i normal ordning både bröd och vetelängder i köket, steg en man in och frågade henne: ”Behöver du mera ved?” Och det behövde hon. – Jag gjorde samhället en tjänst: Armas fick ett hem, och jag fick en bra arbetskarl! Konstaterade mor.

Min syster Leila berättade att på fredagarna gick hon väldigt långsamt hem från byskolan för hon visste att den-där-mannen skulle vara där igen. Mina äldre systrar hade haft det bra med mor och med släkten i närheten. Båda hade tyckt om morfar och saknaden var stor efter hans död. Och

livet flöt på lugnt och tryggt i det röda huset. – Då Armas kom förstördes mitt liv, har min syster Leila berättat. Det kan jag förstå. Morfar hade varit mannen i huset som båda barnbarnen såg upp till.

Männen från byn kom för att jaga ut den-där-mannen ur huset. Dom kom självklart som hem till sig, för i den storstugan hade de suttit om kvällarna och lyssnat på Rysslandsnyheter på byns första radio. Både mor och far var närvarande har de berättat för mig. Därpå svarade far: ”Jo, jag går när Hon säger till”. Vår mor sade ingenting. – Din far hjälpte mig så mycket. Mor var inte van att få hjälp av sina bröder och sällan av sin far. – Han var alltid borta hemifrån, sade hon om morfar Eskil.

Johanna och Armas gifte sig i augusti 1958. Då var jag redan på gång. Det finns inga fotografier av dem. Något bröllop ordnades inte heller vad jag vet. Men kyrklig vigsel blev det. De gifte sig ett år efter Eskils död.

Jag föddes på fastlagssöndagen, 8.2.1959. När jag föddes var min mor 38 och min far 42 år gamla. Mina äldre systrar var 16 och 9 år gamla. Jag föddes på sjukhuset.

Jag fick namnet Marjatta. – Du skulle heta Maria, efter mormor, men det blev inte så. Prästen sade Marjatta, berättade mina föräldrar. Och man säger inte emot en präst. Jag fick min fars efternamn. Vi tre systrar hade olika efternamn, det var ingenting konstigt med det. Det besvärade oss inte då.

Mor berättade att hon ammade mig men slutade tvärt när jag bet henne i bröstvårtan. Storasystrarna har berättat att de skötte om mig: så fort jag gav ett ljud ifrån mig stoppade de nappflaskan i munnen på mig. Min farbror Edvin cyklade med en badbalja på pakethållaren till det röda huset. Tydligt syns att han sysselsatte min födelse flera personer, tänker jag och ler. Jag tror att jag flyttades från famn till famn, till en början. – Du var så söt.

Några släktingar till Armas, min far, har besökt oss i det röda huset. Dom-där från grannkommunen hade stått runt barnvagnen där jag låg. Min syster Leila lyssnade avsides på deras prat. – Oj-oj, stackars dig! Stackars liten! Och han som är så ond. *De kände tydligen till något som vi barn då ännu inte visste.*

En kusin från fars släkt bekräftar att de har besökt oss. Hon kom ihåg att det hade varit så roligt att leka i Gömstället och att gården var solig. En dagsutflykt och ett äventyr var det för kusinerna att få åka med traktorn från grannkommunen till det röda huset med vita knutar. – En dagstur för en häst, brukade man säga om avståndet.

Olyckor

Jag har inte många egna minnen från vår mors barndomshem där också jag levde mina första år. Vi flyttade ut redan sommaren 1961. Det mesta har andra berättat för mig.

Ett av mina tidiga minnen var att någon räckte mig en halvfull emaljmugg med mjölk. – Nymjölkat! Jag såg en fluga flyta på ytan. Jag kände motvilja, men kunde inte säga någonting.

Ofta kände jag mig, och var också, i vägen. Jag var minst. De stora och de vuxna hade så mycket annat viktigt. Kanske var det därför jag föll och slog mig så ofta. Det fanns mycket att göra på en gård med kor och häst. Allt gjordes från början med egna händer, med dåtidens redskap. Huset och vattnet var kallt och värmdes med ved. Och all mat måste tillredas från grunden.

Jag minns inte själv hur det gick till när jag brände mig, men mor har sagt att det var jag som stälpte kaffekoppen. – Du slog med näven på assietten och det kokheta kaffet rann på din arm. Du skrek som ett djur.

När hon klädde av mig den stickade tröjan, följde huden med. – Vi visste inte vad vi skulle ta oss till! Vi strök på Baci-mycin och lindade armen.

Det snöade den dagen. Bara mor och min äldsta syster var hemma. Min syster gick till byn för att ringa efter hjälp. Det var lång väg till sjukstugan. – Hälsosystemen skulle komma men hittade inte fram till huset. Man hade sett en bil svänga i vårt vägsål i snöyrar.

– Du gick med stöd. Du sköt en stadig kökspall framför dig. Stolen stötte mot något och du föll omkull. Då revs såren upp. Ärren hade börjat läka men då hände detta.

– Och likadant hände det en gång till. Jag gick ut genom ytterdörren och du kom efter. Då föll du ner från betongtrappan utanför huset. Och sårén revs upp igen. Du var så vild. Återgav mor händelseförloppet i korthet.

Flera olyckor hände. Min far skadade sig flera gånger i arbetet på gården. Min syster berättade att han slet så. Han hade alltid så bråttom och var tydligt otålig och olycksbenägen. Min syster hade undrat varför. Hon var stor nog att förstå att han på något vis var annorlunda. Leila hade sett på vuxna som på ett uthålligt och lugnt sätt arbetade sig framåt på åkern. Hon som barn brukade springa mellan höstörarna och slätterfolk och dela ut mellanpinnar, som behövdes till störarna.

En olycka till hände. Då vår mor mjölkade lade sig kon oväntat. Vår mor, liten och späd, kom i kläm mellan kon och väggen. Då bröts några revben på henne. Vid röntgenundersökningen kom det fram att hennes ena lunga var full av tuberkulösa ärrbildningar. Kanske bröt sjukdomen ut som en följd av barnafödandet och det tunga fysiska arbetet på gården. Tur i otüren att sjukdomen upptäcktes.

Mormor hade lungsot som hon avled i när vår mor var två år. Det nyfödda barnet var väldigt svagt och det var osäkert om hon skulle klara sig. Då åkte morfar Eskil till någon klok gumma och fick en riktig kraftmedicin innehållande sprit, salt, ammoniak och senapspulver. Lösningen gavs i små doser. Till ett litet spädbarn!. Jag läser om tuberkulos:

”Ingen föds med sjukdomen”. Förmodligen blev Johanna smittad under de två år hon fick vara med sin mor Maria. Man trodde att man hade lyckats bota spädbarnet.

Vår mor insjuknade på nytt i 40 års ålder. Och livet blev aldrig som det varit.

Vi flyttar

En minnesbild där jag står på gården. Jag ser det-som-jag-sover-i bäras ut! Jag ser att det-som-hänger-på-väggen ligger i det-som-jag-sover-i! Förstår att detta inte stämmer. Det känns inte rätt. Jag ser tyst på det som pågår. – Det var morfars väggur som lades i spjålsängen! Det var då vi flyttade, förklarades det för mig långt senare.

Vår äldsta syster Anneli hade flyttat hemifrån för att utbilda sig till frisör i storstaden och öppnade egen salong när hon var sjutton år. Mor hjälpte henne ekonomiskt.

Vår mor Johanna flyttade till tuberkulossanatoriet där hon vårdades. – Ett år bodde jag på sanatoriet. Kom hem men måste läggas in på nytt efter en månad. Det tog ännu tre månader innan jag fick återvända hem för att stanna. Förklarade mor långt senare.

1961 i augusti flyttade Armas, storasyster Leila, 12 år, och jag som då var två och ett halvt år, till det vita huset med den ljusblåa dörren. Då blev sådana ord som sjukdom, patient, lungsanatorium och medicin bekanta för oss barn.

Och då visste de redan i den nya byn att min pappa hade suttit i fängelse. Det visste inte vi barn.

Någon hade sett till att informationen hade gått före oss.
"En dråpare flyttar till byn," löd ryktet.

Då förändrades hela familjens liv. Och det röda huset med vita knutar blev ett ännu kärare minne: då var allt så mycket bättre!

Vändpunkt

Ser på de många ärr jag har på höger arm. Så många ömma punkter i kroppen. Såren i själen blir jag medveten om först i vuxen ålder. Den långvariga värken har sin förklaring i det oförlåtliga.

Så mycket hände, alltför snabbt. För mycket för en liten människa på knähöjd. De vuxnas värld är svår att förstå. Några decimeter över marken ser livet annorlunda ut. Allt går liksom långsammare på gräsrotsnivå. Där nere var det lugnt. Sakerna blev sakta till, liksom. Det kan jag känna ännu.

Då mor flyttades till sjukhuset brast någonting inom mig. Har insett det nu när jag flyttade till en annan ort. I 55-års ålder grät jag barnets tårar och ropade ut det jag inte hade ord för då. Så barnsligt men nödvändigt. Det kan jag förstå nu att också jag har rätt att sörja.

Inte bara jag led. Hela familjen befann sig mitt i en livskris. – Det var en tragedi att huset såldes, tyckte släkten.

Men var det inte en tragedi att mor blev sjuk?

Ur barnets synvinkel sett är det svårt att begripa brådska, skrammel och höga rop. Vansinnet kan fylla hela rummet. Ett och annat slungades genom luften ovanför mitt huvud. Det sades och tänktes mycket och högt. Det lät som krigsföring med kommandorop. Det kallas flyttning.

När mor blev inlagd på sjukhuset åkte far till sin hemkommun för att ordna barnpassning. Det gick inte. Tydligt ville ingen ha mig. Det måste jag ha känt av. Han hade också frågat mostern.

Jag vet dock att min kusin och gudmor har passat mig som liten. Och säkert flera andra, även sådana som inte hade god hand med barn. Min tio år äldre syster Leila har otaliga gånger cyklat med mig till moster Anna. – Jag satte dig i barnstolen bak på cykeln. Tog med en flaska vatten, om du blev törstig. Jag cyklade eller ledde cykeln för vägen var lång.

Jag minns det enorma huset och farstun där världens största potta fanns. – Vuxenstorlek.

Under dessa omständigheter gällde det för min far att handla och förändra det som gick att förändra. Vi fick alla finna oss i de rådande omständigheterna, hette det. Då blev det för mycket för min far. Socialen skulle ta oss barn för att placera oss någonstans. Det sade han nej till. Men någonting måste göras. Då sålde min far djuren och huset och flyttade närmare sjukhuset, närmare mor. Leila fick också närmare till samskolan.

Det oförlåtliga var att min far sålde vår mors barndomshem. Det var också mina systrars barndomshem. Och det var ju min far som sålde deras hem. – Armas kom med papperet till sjukhuset. Det var bara att skriva under. Har mor berättat.

På något märkligt sätt har jag alltid känt mig medskyldig till det som hände. Det oförlåtliga. Jag var ju hans dotter.

Jag har vuxit upp med deras minnen. Också jag har levt med följderna av andras beslut, dåliga och bra. Synvinklar finns lika många som familjen har medlemmar. Det vet jag att min far inte var omtyckt i byn. Ännu nyligen fick jag höra att det var tragedi för alla, när min far steg in i det röda huset med vita knutar.

Långt senare har jag insett att jag föddes mitt i en nyfamilj i slutet av 50-talet. Det var inte fråga om en kärnfamilj längre. Där det låg kärlek i luften mellan far och mor, satt jag i mitten och såg glad ut. Jag tyckte om dem båda två. Då kunde far snudda vid min kind med skäggstubben och säga: Litet skäggväxt till dig också, Marjatta. I vårt nya hem. Då lyste solen bokstavligen när mamma hade permission från lasarettet.

Då jag var glad, led mina systrar. När min far kom in, förstördes deras liv, har de sagt. Det kan jag förstå. De hade det så bra med mor, innan. Allt var bättre innan jag blev till – så kändes det för mig. Det har jag känt av hela tiden.

Ändå vill jag hitta min glädje och hålla fast vid den en

stund i alla fall. Jag får riktigt arbeta för att känna efter ifall jag hittar egna känslor, ord och tankar. Jag vill skriva för att ordna mina tankar. Medan jag så att säga synliggör mitt livs berättelse märker jag att tyngden lättar inombords.

Det vita huset med den blåa dörren

Det vita huset med den ljusblåa dörren blev vårt nya hem i augusti 1961. Då var jag två och ett halvt år gammal. Min äldre syster Leila var tio år äldre, just fyllda 12 år. Äldsta systern Anneli fyllde det året 20 år och var färdigutbildad frisör med egen salong och egen bostad.

Armas, min far, skrev under köpebrevet för huset den 1 juli. I dokumentet står att före detta ägaren får bo hyresfritt i huset hela augusti månad ut, tills resterande delen av köpesumman blivit betald. Antagligen har vi flyttat sen-sommaren 1961. Flyttningen innebar ett skolbyte för min storasyster och inte bara det. Det finns inte ord att beskriva omställningen.

Leila har berättat för mig att när hon kom hem från skolan kunde hon hitta en stekpanna på spisen med några kalla sidfläskskivor i, och det var allt. Armas kunde inte laga mat. Mor har berättat långt senare om min syster att ”hon bantade så att menstruationen upphörde”. Kanske var det rent av hunger?

Jag har inte minnesbilder av de första åren på det nya stäl-

let. Jag vet inte vad jag fick till mat eller vem som skötte mig den första tiden. Inte vet jag hur vi firade julen 1961. Och hur kunde mor uthärda hela situationen? tänker jag som mor.

Många år senare hittar jag ett minne i bokhyllan, Dagens lösen 1962. Boken var en julgåva från församlingen till vår mor, på avdelning 4.

Jag kan tänka mig hur fruktansvärd den julen måste ha varit för mor: att inte kunna sköta barnen, inte heller träffa dem på grund av smittorisken. Undrar om hon alls fick någon tröst av bibelcitaten under det nya året 1962.

Jag har en tydlig bild av mor klädd i den mörka kjolen och den vita blusen. Hon stod i köket med en plåtburk i händerna. Det var två stycken burkar som ställdes i skåpet ovanför kammardörren. Hon visade mig innehållet, de senaps-gula dragéerna. 1962 var jag tre och ett halvt år gammal men på något vis förstod jag sambandet: mor stannar hemma så länge det finns mediciner i burken.

I slutet av boken har mor skrivit några dagboksanteckningar om tre medpatienter: en dam dog i januari; den andra opererades i mars och den tredje i april 1962.

Ett av namnen känner jag igen, Eliina, och vet att damen i fråga har besökt oss tillsammans med mor i vårt nya hem. Både hon och min mor hade vit sommarblus och mörk kjol på sig på fotografiet. På ena bilden håller far mig i sina armar och på den andra bilden är jag i Eliinas famn. Mor står bredvid.

Kanske var mor ännu så svag att hon inte orkade lyfta eller bära mig. Kanske var smittorisken ännu stor. Stora syster Leila står bredvid oss, hon ser blygt och generat ner i marken.

Jag minns en tydlig situationsbild från den tiden då mamma hälsade på oss i det vita huset. I vår kammare ligger bäddsoffan utbäddad. Jag står i fotändan av sängen som är ungefär på min brösthöjd. Jag ser att mamma kommer från vänster, från köket, och kastar sig på soffan på mage med orden: Jag orkar inte mera! Jag tar livet av mig! Då hör jag orden som kommer inifrån mig: Gråt inte mamma.

Vi var hjälplösa utan mor: min storasyster som var bara barnet skulle handla och köpte alltför mycket på vår motbok i bybutiken. Inte vet jag vad far sysslade med. I mars 1962 köpte Armas skog och fick på så sätt ett arbetsfält.

Och vem skötte om mig under tiden?

Ljusblåa minnen

I en minnesbild leker jag med en ko av trä som hittades på tomten i det nya hemmet. Kon gjorde ett starkt intryck på mig. – Att det kan finnas så fina saker! En ljusgul plasthandväska var inte lika intressant. Far hittade sakerna i potatislandet när han plöjde. Senare fick jag höra de vuxna prata om den lilla flickan som hade dött.

I vårt nya hem lyste solen. Det låg hopp i luften: snart

åker vi till mor! Vi hade nu kortare väg till sjukhuset från det vita huset. Pappa cyklade med mig i barnstolen än frampå cykeln än bakpå, uppför sanatoriebacken. Mor har berättat hur det kunde se ut när vi i kom på besök. – Så du var klädd! Jag skämdes och teg. Men hennes leende var varmt och tankarna goda. Hon tyckte om oss.

När jag tänker på färger har jag kommit på att en viss ljusblå nyans gör mig glad. Den färgen fanns i vårt hem. Eller rättare sagt var den färgen den mest iögonfallande i barn-
domshemmet. Kanske var det modéfärgen i början av 60-
talet. I så fall var våra skåpluckor i köket trendiga.

Också ytterdörren i det nya hemmet var ljusblå. Samma färg så länge huset fanns. Dörren målades med jämna mellanrum, det minns jag. Senare har jag hört att just den färgen håller myggor och flugor borta. Just därför målas till och med utedassen blåa inuti, likaså farstur och verandor. Kanske ligger det något i det.

För min del förknippar jag färgen med ljusa minnen, positiva hoppingivande stunder med känslan: ”snart blir allt bättre”. Kanske bottnar känslan i förväntan då jag satt i barnstolen framme på cykeln när far min trampade rytmiskt uppför sanatoriebacken: ”snart är vi hos mor” klingande i luften.

Just den barnstolen hade ljusblått ryggstöd och sits tillverkad i faner. Arm- och fotstöden var av järn.

Dockvagnen som jag fick i julklapp med dockan Jaana i,

var också ljusblå, så klart. – Du sprang med dockvagnen på grusvägen till grannen Hanna så det bara skramlade om hjulen, berättade min syster Leila.

Jag har ett svagt minne av någonting stort i brunt papper stående på köksgolvet. Jag kunde inte begripa vad det kunde vara. Dessutom stack det ut något genom papperet. Det var märkligt! Vår äldsta syster Anneli hade köpt dockan med vagnen. Någon sade att dockan heter Jaana efter den nya damtidningen med samma namn.

Någonting har hänt

Någonting hade hänt medan mor var borta. I det tysta. Mor kom hem, plockade undan, snyggade till och eldade upp, något. Utan ett ord. Inte ett spår syntes. – Hoppas att barnen har skonats.

Jag lär ha haft en kal fläck på hjässan. – Du hade klippt bort håret med saxen. Var det så undrar mitt vuxna jag.

I min uppväxtmiljö talade man om Guds gåvor. Då pratade man om barn. Barnen var gåvor från Gud. Vi åkte ofta med far på möten till laestadianernas Fridsförening. Kanske var det ett sätt för honom att få avlastning, en kopp kaffe åt sig och saft och bullskiva till mig att mätta magen med. Kanske var det diakonissan som ibland tittade in hos oss som bjöd oss dit. Jag satt bredvid pappa som fastklistrad vid hans sida med en ask Sisu-pastiller.

Hemma var jag en lyssnerska och inombords blev jag en gråterska: fortfarande har jag så ofta nära till tårarna. Han anförtror sig åt mig. Som äldre har jag förstått mera och insett hur motstridiga signalerna var och vilka motsättningar det fanns mellan vuxnas ord och deras handlingar. – För mycket för små öron!

Ibland kom fars gamla bekanta från hans hemkommun. Oftast var de flera som samåkte till Alkoholbutiken i centrum. Flera gånger trugade de Armas att smaka! Det låg kännbar spänning i luften. Och jag suckade av lättnad när far inte tog emot flaskan.

Armas var en inbunden man. Han visste sin plats. Han hade lärt sig att hålla sträng disciplin och göra rätt för sig. Jag såg hur han led. Jag kände hur han stred mot frestaren. Vilken kraftansträngning att kunna tiga och lida i det tysta ”för barnens skull”.

Jag minns att min far jobbar på åkern. Han är flitig. Lugn när ingen jagar på honom – bara han får ta det lugnt. I sin egen takt utan jäkt, utan kommandorop – då går allting väl!

Jag lär mig vara tyst och får beröm.

Ingen har så silkeslent hår som han. När han sitter på diskanten och håller rökpaus trycker jag näsan mot skjortans mjuka flanell. Jag följer med pekfingret rutornas mönster. – Mitt smultronställe!

Ett kärt minne jag håller i med tacksamhet.

På ett gammalt foto sitter jag på en filt på vår gård, har vit duk på huvudet, knuten under hakan – ovanligt! Jag ser lillgammal och ovanligt sur ut. Mor står och har en bestämd min.

Igen står hon här och klagar på någonting. – Jag vill leka i lugn och ro!

Mamma har kommit hem. Men hon saknar sitt riktiga hem.

Jag älskade min far. Jag älskade min mor. Men att ha dem båda nära och tätt intill sig, samtidigt, bara blev för mycket för ett barn.

Att förstå den ena och att lyssna på den andra och att hålla dem isär bara blev för mycket.

Och jag som var så mycket mindre begrep inte allt och missförstod en hel del. – Jag förstår ingenting!

När det slog gnistor. När det small i dörren. – Just när allting var så bra! När de satt en stund bredvid varandra. Just då stod tiden still och jag hann med. Jag hann känna.

Jag hann se på dem – och jag minns! Jag kan ännu känna av dem båda två. Och jag stod mitt emot dem båda två på samma gång. Då böjer sig far ner. Han snuddar vid min kind. – Allt väl!

Mamma har kommit hem.

Symptom och krämpor

– Vad har hänt med dig?

Du måste ha haft väldigt ont minst en vecka, frågade kiropraktorn.

– Jag vet inte, svarade jag eftersom jag inte visste.

På 90-talet var jag flera gånger i Stockholm till en kiropraktor som hade studerat i USA. Där hade han lärt sig ett särskilt grepp för att ställa till rätta just sådana åkommor som jag drogs med.

Minns klasskamraten som gjorde sig lustig genom att härma min gångstil. Han låtsades bära serveringsbrickan och gick vickande på ena höften genom restaurangsalen, liksom jag, enligt honom. Själv hade jag inte varit medveten om vare sig den gamla skadan eller om att mina ben var olika långa på grund av snett bäcken. Minns också att en danslärare lade märke till min märkliga rygg.

Besvärligt blev det först som vuxen med mycket bärande och tunga lyft i arbetslivet. Behandlingarna hjälpte mig till det yttre. Gjorde flera upprepade besök under åren hos kiropraktor och massörer.

– Du varken åt eller drack på tre dagar, sade Rösten. Jag hörde orden tydligt medan jag masserade mina ben, sittande på golvet. Jag kunde inte gå. Detta hände efter andra förlossningen som rört om mitt inre mera än vad jag kunde hantera eller förstå.

Flashbacks med den igenkännbara sörjan visade sig

ibland. Var det mina egna spyor? Tystades jag med en pepparkaka doppad i kaffekask, för att stilla akuta hungern? Eller var det knäckebrödet som jag fick istället för nappen vid läggdags, som jag kastade upp. Mitt inre säger: ja.

När jag inte kunde uthärda de sanna förhållandena såg jag bilder som var som liknelser – så bearbetade väl min hjärna intrycken i själen.

Jag var liten i jämförelse med de enorma hjälmarna och sköldarna när jag gick på ett ödsligt tyst slagfält. Det stack upp nedstuckna svärd ur marken. Vad hade hänt. Vad var det som utlöste striden. Vad krigade man för? Vem var motståndaren?

Ännu ömmar hårfästet. Ännu har jag problem med halsen och struphuvudet. Men idag kan jag prata och svälja, också i pressade situationer.

OMT-fysioterapeuten säger att fysiska olyckor och trauma lämnar ömma punkter i kroppen.

Jag minns att min mor berättade för mig om en permission: köket var i en enda röra. Inte ett ord vågade hon yttra om saken. Hon plockade undan allt. Utan ett ord gick hon ut och gjorde upp eld, samtidigt som hon innerligt hoppades på att barnen klarat sig oskadda.

Bit för bit genomlyses minnenas mosaik av Ljuset.

Sanningen renar och lyfter fram kulörer och skiftningar.

Jag inandas det friska, lugnt och stilla. Jag lever! Värken släpper för en stund.

Psykiater

– Du är en känslig person. Det har hänt för mycket, för tidigt i ditt liv, konstaterade Ralf, gammal och vis psykiater. Han var finkänslig. – Han har respekt för patienten, sade även terapeuten.

Kanske är det därför jag har svårt att orka med när det blir för mycket för mig. Nu förstår jag sambandet jag inte tidigare tänkt på. När blev det alltför mycket för mig, så jag brast? Jo, då vi bildade nyfamilj. Då jag hade en nyfödd, en tonåring och en vecka-vecka bonusson att ta hand om. Då sambon arbetade treskift och studerade vidare på annan ort. Då jag började minnas sådant som tidigare hållits tillbaka. Efter andra förlossningen började gammalt sippra ut. Mycket rymdes i det paketet.

– Även en bra soldat behöver vila, sade Hans, den yngre psykiatern.

Inte undra på att jag är kantstött och numera kantig som person. Vet att ansvaret är mitt att känna efter hur mycket jag orkar idag innan jag ger mig iväg. Vill helst vara på rätt humör för att umgås och att vara tillsammans med andra. Är ofta för trött för att kunna kompromissa och föra finkänslig dialog.

Är kanske för rak på sak. Då jag inte har tålamod att ”ödsla tid på dittan och dattan med si-och-så”. Då blir krokiga och långa tankegångar för mycket. Då är det liksom som bäddat för missförstånd. Det tar också på krafterna att

behöva förklara sig och berätta 'hela storyn' om posttraumatisk stress. Eller är det fråga om kronisk depression? Eller kan det vara fråga om en instabil personlighet?

Kulturskillnad är kanske rätt ord. Det tar tid att lära känna nya människor. Det behövs mycket god vilja för att kunna mötas utan fördomar, och tålamod för att inte dra för snabba slutsatser.

Då det blir för mycket och för många osorterade intryck, behöver jag som alla andra, tid för att kunna tänka efter. Känslorna behöver på något vis sorteras och tankarna ordnas upp efter att någonting oförberett har hänt. Då det oförutsedda inträffat, det som blivit till plötsligt, ställer till det för mig. Det är tydligt.

Svårt är det att medge att jag inombords ännu ibland är som ett barn. Jag behöver tid och rum för att kunna vila upp mig. Jag behöver ta igen mig för att orka vara vänlig, tillmötesgående och förstående.

Ibland krävs det alltför mycket av en människa. Orimliga krav ställs oftast och mest av dem som inte själva klarade av dem. Det förstår jag eftersom jag är en av dem. Den sårade sårar och blir lätt sårad.

Ibland måste jag stanna upp, samla mig och tänka kärleksfulla tankar. Då behövs det en god portion självdisciplin och beslutsamhet: Ingen vill mig illa! Och jag vill gå vidare "i god tro".

Tröst och medkänsla

Min make sammanfattar senaste resan med orden: ”Tryggheten i familjen gör att man vågar ta fram även svåra och känsliga saker, bearbeta dem för att bli av med dem.”

Mitt i känslostormarna krockade barnets inre tolkning med vettig vuxenförklaring.

Det praktiska livet mäter med nödvändiga mått. Sanningen måste fram. Men oj vad det gör ont. Rösten säger: Det var inte ditt fel. Så jag får ingen fällande dom. Ibland kan jag nästan tro att det är sant.

Maken lägger till lugnt, kort och sakligt: Sanningen gör en fri. Då när jag, av hänsyn till andra, återigen ville tiga och ännu en gång, svika och överge mig själv. – Då skulle lögnen ha vunnit. Sanningen besegrar lögnen.

Han tröstar inte med egna ord. Han täpper inte till händelseförloppet med sina känslor. Men han är närvarande och påminner: ”Han har lovat ta hand om oss”. När fruktan tog struhtag på mig.

Jag vet att jag själv måste ta mig genom snårskogarna och lögnens häckar. Och det går att överleva.

När saknaden och sorgen, ännu en gång, kom över barnet, då steg han upp, kom till mig, lade sin hand över axlarna. Utan ett ord masserade han lätt mina axlar: då kom gråten ut. Så barnsligt, men den måste ut.

Han utnyttjar inte känsliga stunder för egna behov. Utan några som helst inviter stiger han upp och går till sitt. Jag är lättad.

Och jag märker många goda positiva saker. Jag gör framsteg. Jag håller på att bli vuxen.

Skam och skuld med sina smutsiga fingrar håller sig borta. Den onde får inte röra mig längre.

Jag är modig och bestämmer mig att stå emot.

Sjukdomens rot är brist på kärlek.

Sjukdomen bryter ut som följd av hatande. Det är ytterst farligt att hata. Hatet fördärvar inre organ, som en förtärande kraft. Jag måste medge att det fanns där också, för att överleva. Till och med samvetet kan insjukna. Man anpassar sig till det yttersta så att man förvränger sin inre sanning och överger sig själv. – Jag väljer att förlåta, men tvingar mig inte.

En liten man

En liten man bakom det tysta försvarets mur. Vem är han? Med skadad blick stängde han ute omgivningen. En liten man öppnade sig ibland med stora ord. Stela käkars hjältemod blandades med kaffedoften: då det dolda dödshotet och krigets rädsla jagade på.

Han hade skogen som sitt hem. Kom till familjen med lättnad: med manlig doft av barrskog och frisk svett! Torpets sköra sköna frostblomma. Under lampans sken smälter stelheten. Så lugn, så tyst är stämman hans. Så tacksamt viskar aftonbönen.

Men han krigar och slåss. Återigen tränger kriget genom vinternatten. Trots fläsk, salt och kaffekask!

Kanske var det då jag övades till vaksam sömn och beredskap.

Jag var fem år gammal och var hos pappas bekanta, avlägset släkt, på sommarviste. Vems idé det var vet jag inte. I huset bodde en kvinna, äldsta sonen och en flicka och en pojke, de yngsta av barnen som var några år äldre än jag. Jag har ganska tydliga minnesbilder av gården och huset, vilka jag fått bekräftade när jag som medelålders kvinna och hustru, med min make besökte stället.

Jag skulle sova i den röda boden. Det fanns en väggfast tvåvåningssäng i den. Jag klättrade till den övre sängen. Plötsligt kom både flickan och pojken in i det mörka rummet. Jag hörde dem viska och prata med låg röst, som en överenskommelse klättrade de upp till den övre sängen. De skulle sova med mig, sade de. Och de kände på mig, båda två. Mera minns jag inte.

Jag var helt hjälplös och hade ingenstans att ta vägen, ingen chans att komma undan. Det var ett övergrepp som lämnade djupa spår i mig. Det har jag förstått senare.

Den sommaren stannade jag en vecka hos familjen i huset. Jag vägrade att sova i boden och fick sova i kammaren. Jag var ängslig och otrygg.

Minns att jag stod med flickan och pojken framför huset. Plötsligt säger de till mig: "Din pappa har varit i fängelse".

Det kändes som ett slag. Helt otänkbart och främmande – hade aldrig hört något sådant. – Nej. Det stämmer inte. Sade jag bestämt. De gav sig inte utan menade att det var sant. – Nu går jag in och frågar er mor.

Jag gick uppför den branta trappan till köket. Deras mor stod vid spisen men stannade upp mitt i sysslorna när jag frågade: – Stämmer det att min far har suttit i fängelse? Kvinna tog ett par steg mot mig som för att tänka efter. – Nej, det stämmer inte, sade kvinnan i klänning och med duk på huvudet.

Men jag såg att hon ljög.

Jag fick nog av Koskenlaskija-osten. Jag mår nästan illa när jag tänker på den sommaren.

Hemma undrade mor: – Vad är det med flickan? Hon sitter i pinnsoffan, sen lägger hon sig ner och sätter sig upp igen utan att säga ett ord. Hela dagen har hon varit så här.

Jag hade stunder av frånvaro. Jag ville fly, men jag visste att jag måste stanna kvar. Jag var fem år.

En man med ett litet barn

I pappans fotspår skyndar ett litet barn – orädd och sann, på den snövita hala byvägen. Vid pappans sida kliver, hoppar fram, hinner knappt komma ifatt – viljan hans. Räcks inte, når inte. Med springsteg – hostar ut en fråga: "Vart ska vi?"

Vem och vad väntar på oss, där långt borta, någonstans? Väntaväntavänta! Sväljer och ser att nu är det bäst att bara vara tysttysttyst! Ser den bestämda mörka inåtvända blicken: – Han ser inte mig.

Öronen är stängda. Han biter ihop käkarna. Han hör inte. Återhållen vrede kvider tyst. Min gråt klumpar sig i halsen.

En dag ser han på mig. Frågar: ”Kommer du med eller stannar du hos mor din?”

Tänktänktänk. Jag vet ju inte med far. Vad som helst kan hända. Jag-vet-jag-vet: Fylla. Slagsmål. Bråk. Kniv. Om självkontrollen tar slut. Frestad av djävulska ord. Jag väljer blixtsnabbt mellan mor och far.

”Jag stannar hos mamma.”

Det blir tyst. Han stannar också kvar.

Ofta frågar han mig: ”Förlåter du mig?” – Javisst, svarar jag. Ofta på kvällarna frågar han åter mig: ”Kan du förlåta mig?” Ja, jag förlåter, men vet inte vad.

Var det då det började mörkna inuti mig? Jag hade fått nog, jag orkade inte längre, jag levde med en dubbel identitet, all vrede och ilska måste döljas, alla gick på tå för min far. Jag var stel av självbehärskning, alla krafter gick åt till att hålla tillbaka mina känslor och hålla stämningsläget under uppsikt. Jag måste överge mig själv. Så till den grad att jag tog ansvar för att alla höll nerverna i styr. Med möda höll jag ihop. Jag var ett skal. Jag hade slutat känna. Jag sökte lättnad hos mina kamrater efter hans död och klarade skolan någorlunda.

Den vuxna kvinnan

Jag drömde att jag gick längs björkallén. På höger sida längre fram såg jag någon sitta på en parkbänk. Jag kände igen kroppshållningen. Profilen rörde sig inte fast jag kom närmare. Mannen kände inte igen mig. Vid hans vänster sida satt en lydig svart kamphund. En svordom låg i luften. Jag kände av den genomträngande kylan. Jag gick förbi utan att röra en min.

Först när jag redan fyllt femtio började bearbetningen. Jag älskade min far men han hade en mörk sida som jag hade svårt att orka med. Jag tränades till full beredskap och ständig vaksamhet.

Som barn bad jag på kvällarna: "Käre Jesus, låt mamma och pappa leva så länge att vi klarar oss själva. Amen". Det kom en kväll då tonåringen bad: "Käre Jesus. Ta bort min far. Han lider så."

Det var inte bara han som led.

Jag lär känna min far

Som vuxen började jag forska och ta reda på om min fars öde.

Tuffa förhållanden formar tuffa människor. Hårdhänta vuxna straffar mera än lär. – Han hotade ta livet av mig flera gånger, berättade far om sin far, min farfar. Vad får föräldern att hata sitt eget barn så mycket, undrar jag, barnbarnet.

Farmor födde åtta barn. Äldsta sonen föddes 1914, följande son 1915 dog samma år. Tredje sonen, vår far Armas, föddes 1916. Två år senare 1918 föddes äldsta dottern. Följande barn var en son som föddes 1921 men dog samma år.

1923 dog äldsta sonen vid nio års ålder. Sonens död tog på farmors krafter. – Då var farmor nära att mista förståndet, visste min kusin berätta alldeles nyligen. Sonen var ljus och vacker med lockigt hår. Det var inte min far. Svårt för Armas att mäta sig med honom. Samma år föddes en son till, som dog två år senare, 1925. 1927 föddes vår farbror Edvin och fyra år senare, 1931, föddes vår faster.

Fyra av åtta barn som farmor födde, dog.

Farmor själv dog i april 1953.

Farfar dog två år senare, 1955, under oklara omständigheter. Han hittades med ett skjutvapen i båten. – Själv mord. Vår farfar och farmor har jag inte träffat. Båda dog några år innan jag föddes. Några svartvita fotografier finns kvar. Jag kan minnas beskrivningar av dem och deras liv, berättade av far och kusinen.

Den fjärde juni 1950 hände det något oåterkalleligt. Armas var en ogift 34-åring som ännu bodde hos sina föräldrar. Han satt vid köksbordet och tog sig en smörgås. Det var söndag. Plötsligt springer hans syster andfådd in: "Dom tar livet av Edvin!"

Den söndagen försvarade Armas sin bror Edvin och skulle rädda honom. Han anföll "fienden" som hotade den yngre

brodern och slog ihjäl en familjefar ”uppsåtligt dråp” och försörjare till fem minderåriga barn. Armas skadade allvarligt ”grov misshandel” en man till.

Vid det inträffade slagsmålet var Edvin delaktig och brödernas far, vår farfar, var också närvarande. Enligt de uppgifter jag hittills fått tag på, var båda bröderna skyldiga att betala rättegångskostnader samt betala underhåll för samtliga minderåriga barn till den dräpte, tills barnen nått myndig ålder.

Länsmannen förde Armas till Länsfängelset i Uleåborg för sinnesundersökning där han konstaterades inte vara sinnessjuk utan hade karaktärsfel. Han var ”vid sina sinnens fulla bruk” och ”tillräknelig”, med andra ord: skyldig.

Armas började avtjäna sitt straff, sammanlagt åtta år, den 12.3.1951 i Uleåborgs länsfängelse. Kom till Centralfängelset i Helsingfors 23.3.1951.

Förflyttades till Naarajärvi nära Pieksämäki i maj 1951. Kom till Helsingfors centralfängelse i september 1952. Förflyttades till Konnunsuo centralfängelse, öster om Vilm-anstrand i mars 1954 – kom dit som ”s.p” i april 1954. Förflyttades till Centralfängelset i Helsingfors med ”Vah O:N” beslut 12.4.1954.

Armas åkte till sin mors begravning 4.5.1953 och återvände 8.5.1953.

Han beviljades villkorlig frihet 1955.

Tre år efter frigivningen 1958, gifte sig Armas med Jo-

hanna. I februari 1959 föddes deras första dotter Marjatta och i mars 1963 andra dottern Helena.

Det som far hade berättat, stämmer.

Jag lär känna min mor

Det var en omställning när mor återvände hem.

Ett sommarminne från huset med den blåa dörren. Ligger på rygg på den stickiga filten med rätt så tråkiga ränder på grå bottenfärg. Med händerna under nacken, trots den runda dynan som mamma virkat, ligger jag länge och följer med blicken molnen som sakta vandrar vidare. Tiden står stilla. – Ovanligt lugnt!

På samma filt sitter jag med mor, på ena fotot och på det andra som min äldsta syster tagit med sin nya kamera, ligger jag på mage. Hur jag vet att min äldsta syster var med beror på att jag hade fått låna hennes vita solhatt. Jag målade många år senare bilden av mig och mor i vattenfärg och lyckades fånga henne såpass väl att man kunde känna igen henne. Hon kisar mot kameran, sitter lutande, vikten mera på ena armen: hon har på sig en ljusblåvitrandig klänning. Vår vackra mor.

Min mor, vår gemensamma mamma, mor till fyra döttrar:

Johanna. En och femtio lång. Jag menar kort.

Hon var först i byn att använda herrbyxor.

Det var så opraktiskt att jobba i kjol, konstaterade Johanna kort.

Tänk, vad häftigt. Tänk, vad modig hon var.

Johanna var som Pippi Långstrump, sade min kusin Saara. Hon berättade: "Johanna bodde ensam i huset. Vi gick hem till henne. Där lekte vi kurragömma. Där hoppade vi ut genom fönster. Där fick vi springa både ut och in."

Johanna var nästan jämngammal med broderns barn, yngst som hon var av barnen till Eskil och Maria. Efter leken stekte hon plättar åt dem alla. När tallriken var tom, lät hon hunden slicka den ren, med orden: "Så jag slipper diska".

– Jag sa så med flit. Så hade de någonting att prata om, sade hon själv till mig.

– Jag var så svart och ful, konstaterade hon när vi såg på gamla bilder. Hon var mörk. Ja, hon hade nästan svart hår men ljus hy. Men ful var hon definitivt inte. Jag minns hennes vackra ben och vackra drag på de tidiga bilderna.

Johanna tyckte om färger. Rött var hennes favoritfärg. Hon sydde kläderna själv som de flesta den tiden gjorde. Saara, som var sömmerska och händig handarbetsmänniska, konstaterade att Johannas döttrar alltid har varit välklädda.

– Du skall ha orange och gult, sade mor till mig. Jag minns flera plagg. På tredje klassfotot hade jag en gul, hemstickad kofta med lång dragkedja med metallring. Det var så modernt då. En orangeröd tunikaklänning. Och min favorit,

orange klänning med stora vita prickar. Den hade jag på mig när jag var på besök hos kusinerna.

Mamma tog mått och skrev upp. Hon hade ett eget sätt att märka, nåla och klippa. Det var roligt att se på. Jag ler ännu när jag tänker på henne. När det var riktigt noga, och nära ögat: tyget kostade ju pengar och det fick inte bli fel, då levde hon sig in så käkarna följde med klippandet.

Johanna var händig och mångsidig. Hon hade humor. Hon kunde spontant kasta ur sig det hon tänkte. Och oftast, mitt i prick, stämde det hon konstaterade kort. Det var väl det som var värst, och fick mig att skämmas för henne. Hon var praktisk och skarp. Hon var rakt på sak och inte rädd för konflikter.

Hon fick inte gå i skola. I skolan blir man lat, enligt morfar. Hon gick i skriftskola. De äldre syskonen lärde henne skriva. Att räkna lärde hon sig i det praktiska livet.

Vi hade många bra samtal. När jag kom hem sent på kvällen eller på natten, stod alltid termoserna med kaffe i på köksbordet. Hon kunde stiga upp och äta smörgås med mig. – Ni var som kompisar, sade min äldre syster Leila. Så pratade hon inte med oss, tillade hon.

Johanna sade det aldrig men antagligen saknade hon mig efter att jag hade flyttat. – Det blev så tyst sedan Marjatta flyttat, fick jag höra på omvägar. Det värmdes lite.

Vi skrev ofta korta brev då hon inte hade telefon. Då och då skickade hon paket till mig, en gång med en stor nalle i,

bara för att ”jag aldrig hade haft en nalle som liten”. Då var jag i tjugoårsåldern. Ofta var det en chokladplatta med i paketet.

En gång när jag for hem ville jag överraska henne. Jag sade till taxin att inte köra ända fram till huset. Jag gick med kappsäcken mot huset. Då öppnades dörren och Johanna steg ut. ”Är det Marjatta. Röstén sa att gå ut. Marjatta kommer”. Hon kramade inte mig men jag minns att jag då tog mod till mig, ställde mig bredvid henne och lade armen om hennes axlar. Det värmdé oss båda, tror jag. Inte ett ord sades.

Mamma hämtar en bebis

Jag minns att jag stod på trappan framför köksingången och mitt emot mig står grannen Eila, en vuxen kvinna. Jag berättar för henne att mamma ska hämta en bebis. Men, säger jag, tänk om det blir en pojke. Hur skall det gå då: min mamma kan ju inte sy pojkkläder!

Min nyfödda yngre syster skickades med ilfart direkt efter förlossningen till ett barnsjukhus i Uleåborg. Hon var ett av de 1912 barn som vårdades och sköttes på Stiftelsen Julmärkeshemmet rf i Uleåborg mellan åren 1945 och 1969. Stiftelsen arbetade för att förhindra tuberkulosens spridning och för att säkerställa att barn som befann sig i riskzonen fick bästa möjliga vård. Man talade om korståg och krig-

föring mot denna dödliga sjukdom. Stiftelsen finns ännu, det är de överlevande barnens anhöriga som sköter verksamheten.

Jag väntar och väntar på lekkompisen som de vuxna har lovat att jag skall få. Och när hon kommer, lilla systemen, är hon klädd i ljusgul stickad kofta med hätta på huvudet. Men, det går ju inte att leka med henne. Hon bara ligger på pläden. Inte går det heller att sköta om henne som jag brukar göra med dockan Jaana. Jag är besviken.

Vår mor hade haft tuberkulos. Förlossningen hade varit mycket svår, och min lilla syster måste läggas i kuvös. Jag läser att 87% av barnen skickades hem till sina egna föräldrar. Min syster var en av dem. Vår mor tillfrisknade, likaså klarade sig den lilla. Mor var inte arbetsför trots att hon blev frisk, tungt fysiskt arbete var inte att tänka på. – Det var tur att jag slapp kossorna, minns jag att hon sade. Men tanken på döden lämnade henne inte. Risken för återfall låg i luften. Var det därför hon drömde om dödsfall?

En liten docka

Jag minns en liten docka utan kläder, c 10 cm hög. Den ville mor ge mig. Hon berättade om resan då hon inte hade någon bebis med sig. Det kändes lite dumt att ta emot dockan, den var ju hennes. Kanske hade hon sört färdigt och kunde ge den ifrån sig.

Hon hade fått se, som hon uttryckte saken, alla sina barn i förväg, i drömmen, och alltid stämde könet. Fyra flickor födde hon. Men sen berättade hon om fyra pojkar. Det var den gången, mellan mig och lilla systemen, då abort var enda lösningen. Till och med pappa hade gått med på det, för att rädda mamma. Under den graviditeten hade mor drömt om fyra pojkar. – Åhå, hade läkaren utropat i samband med ingreppet. Väntade hon fyringar?

Det var då mor hade köpt dockan eller var det då lillasyster fördes till lasarettet i Uleåborg. Jag minns inte i detalj men plockar ihop korta snuttar av minnesbilder. Dockan var nästan lite obehaglig. Undrar om hon hade förvarat den i handväskan eller i nattduksbordslådan på sjukhuset.

Tröst

Jag hade en osynlig familj, en fantasifamilj som var så verklig för mig att jag berättade om den för min bästa kompis, Sinikka.

Jag var ett par år äldre än lekkompisen och hade börjat skolan före henne. Väl hemma efter skoldagen, berättade mor att Sinikka är sjuk. Då sade jag till mor att sätt några pepparkakor i en papperspåse och att nu skall jag hälsa på henne.

Jag gick till fots och minns att det var en vacker vinterdag och att det inte skulle bli mörkt på länge. Sinikka låg i sin

säng i kammaren där vi ofta hade lekt tillsammans. Det var ovanligt att se henne ligga sjuk. Gav henne pepparkakorna och berättade om min fantasifamiljs förehavanden. Jag berättade högtidligt de viktiga nyheterna om hur Lilla-Aure hade gjort i byxorna, och hur mamman Stora-Aure hade tvättat och gjort henne ren.

I familjen ingick också Lille-Urho, sonen och fadern, som hette Store-Urho. Den tappra familjen hade jag som sällskap. Min familj tyckte väl inte det var något konstigt med det: farbror Edvin hade också haft "Vev-Vidar" och hans hustru "Vev-Vidars Kajsa". Och vi hade roligt åt namnen. Minns ännu glimten i båda föräldrarnas ögon. Sinne för humor hade de gemensamt.

Jag barnvakt

Rösten som jag hade hört som barn, har jag hört flera gånger. Jag var barnvakt åt min lillasyster. Mor var på ärende, och far någonstans. Allt måste gå väl, allt skall vara snyggt – ingenting fick gå snett medan de vuxna var borta. – Annars!

Jag ville göra mamma glad: Så, nu skall vi städa. Nu sopar vi! Lillasyster ville inte, som vanligt. Jag blev så arg, jag bet ihop och blev stel i armarna av vrede. Då hörde jag Rösten: "Slå inte en som är liten". Jag hejdade mig och lade ifrån mig sopborsten.

Jag minns stressen och oron: tänk om någonting går fel. Jag blev trött av oron och ansvaret redan då: tänk om syrran ställer till det, tänk om hon hittar på något tokigt – då grälar dom på mig. Jag kan inte. Jag vet inte hur man gör.

En gång var jag åter ensam hemma med min syster som var fyra år yngre än jag. Hon kunde gå. Minns att det var sommar och vi stod utanför köksdörren, den bakre dörren där man gick in via tvättstugan till köket. Hon blev bajsnödig. Minns att hon satt på pottan – var det jag som hjälpte henne eller kunde hon själv? Det minns jag däremot inte. I alla fall, det blev resultat. Och vad gör hon, reser sig och böjer sig ner, tar och stoppar en brun hård kula i munnen. – Gör inte så. Sätt tillbaka den! Usch!

Bajset hör livet till. Märkligt att jag minns det här nu.

En annan gång satt jag på utedass i lugn och ro och sjöng som vanligt. Just då kommer lillsyrran in och vill prompt sitta med. Ok. Jag lyfter henne på laven, bredvid mig och säger att hon skall vara försiktig, annars trillar hon i. Hon vill stå. Hon vill gå och röra sig. Och naturligtvis faller hon i. Jag lyckas få upp benet som nådde ner. Vi går ut och jag rengör hennes skor i gräset, så att ingen skall få veta.

Rädslan för bannor var starkt närvarande. Ingen vill ju att mamma skall bli arg.

Jag minns också att jag ibland fick belöning, när mamma äntligen kom hem. Hon hade alltid köpt någonting till oss barn. Minns särskilt ett ljusgult halsband av plastkulor. Det

var till barnpigan, mig. Kulorna trycktes in i varandra, och då bildades en kedja som även kunde förkortas och då räckte kulorna till ett armband. De var tröga i början men jag lärde mig att ta i.

Den blåa dockvagnen kom väl till användning. När jag blev äldre lekte jag bil med lillasyster: vi svängde vagnen upp och ner, och använde ena hjulet som bilratt. Jag körde och hon var passageraren. Då måste jag ha varit i skolåldern, eftersom leken hette Lärarinnan som körde Wartburg i den branta kurvan vid Rainers hus. Det lät så här: pät-pät... pätt-pätt-pätt-pätt-pätt... pät-pät. Bilen hade tvåtaktsmotor. Hon var min första lärarinna i byskolan. Rainer var grannen som gav mig mitt första armbandsur. Det hade hans syster lämnat efter sig i barndomshemmet.

Mardrömmar

Jag hade ofta en återkommande dröm som väckte och skrämde mig. Flera gånger fick jag väcka pappa för att få sitta i famnen och lugna mig. Då stod lilla syrran bredvid, pekade på mig och skrånade: Se, Marjatta flyger igen! Hon kunde verkligen konsten att reta upp mig. Jag skämdes för mina konstiga drömmar.

Drömmen var obehaglig. Ibland var jag ensam, ibland hade jag klasskamrater med. Vi satt liksom i ett litet flygplan, som i en tub, väldigt liten, så vi knappt fick rum alla tre barn

i den. En sugande kraft som tilltog i fart, sög oss mot någonting som skulle svälja oss alla. Om inte jag vaknade just då.

Jag gick ofta i sömnen. Kunde vakna sittande på golvet i farstun, filten snyggt hopvikt under armen. Då vaknade jag och förstod ingenting. Mamma lät mig hållas, vaktade bara att jag inte gjorde mig illa eller gick ut. Hon väntade på att jag skulle vakna själv.

Hon berättade att jag hade gått runt köksbordet och sedan gått till farstun. Inget mer med det. Hon hade varit med om liknande saker själv som ung. En tidig sommarmorgon hade hon vaknat av solen och hittat sig själv ligande snyggt inbäddad i sitt täcke i ett dike på gården. – Det fanns brännässlor där, tillade hon.

Vuxnas prat

Alla vuxnas berättelser gjorde ett starkt intryck, eller snarare avtryck, i mina minnen och formade mina tankar. Ofta pratades det med ord som var stora och olämpliga för barnaöron. Otaliga gånger satt jag på kökssoffan och drog upp benen under mig och höll andan för att de onda andarna inte skulle få tag på mig.

Mor och far berättade ofta vid morgonkaffet vilka drömmar de hade haft och vilka hiskeliga omen de var – det lät som katastrofer i mina öron. Ofta berättade far om osynliga krafter. Hur han hade gått till stallet och hittat hästen

ihopkrupen och kallsvettig på stallgolvet. En högaffel hade legat på golvet men ingen människa syntes till.

Han hade sagt flera gånger att det spökade i vårt första hem, i mammas föräldrahem. Där hade han sett ett och annat, sytrådsrullar och annat som rörde sig. Mamma tyckte inte det stämde. Hon förstod inte att vara rädd, varken för pappa eller för något annat. Sade hon i alla fall.

Jag minns pappas dröm. Han hade sett hur marken delade sig och jordmassor rörde sig, och att han stod vid branten. Mina föräldrar trodde på föraningar och järtecken. Min mor sanndrömde ofta om grannar och alltför ofta slog drömmarna in. Hon var olycklig över att hon alltid drömde bara tråkiga saker. Hon fick en föraning om att Hanna skulle dö, likaså min lekkompis. Och så hände det. Och många fler gånger.

Ibland hade de praktisk nytta av hennes gåva. Pappa hade tappat bort något verktyg. – Vänta, sade mor, kanske får jag se det i natt. Mycket riktigt, nästa dag kunde hon säga till far att gå dit, till den trädstubben, kanske ligger det där. Och där var det.

Byskolan

Skolan var en ingång till någonting nytt och annorlunda för mig. Första skoldagen blev jag hämtad av Henry och Regina, och en kompis till, Riitta. Antagligen var jag rädd att åka

själv, kanske hade jag begärt hjälp eller så hade mor ordnat det så. Minns att vi cyklade till skolan.

Henry och Regina gjorde mig sällskap fast det innebar en omväg för dem på en kilometer. De var zigenare, romer, som jag besökte ibland och lekte med. Det var säkert far min som kände dem innan. Han hade köpt en häst av romerna. – Misskötta och tokiga hästkrakar, enligt mor.

Jag var några gånger hemma hos Henry, där också Harry bodde. Han var ljusare än de andra barnen. Ibland gick vi tillsammans hem från skolan, promenerade i lugn och ro. Ibland åkte Henry skidor längs dikesrenen medan jag gick på byvägen. Några gånger hände det att de äldre killarna kom på cyklar, stannade och spöade upp Henry så pass att han fick näsblod. Jag stod och såg på utan att vare sig våga säga till eller göra något. Det var obehagligt. Jag fick samvetsqual, det var inte rätt.

Efter den första skoldagen kom jag hem besviken: jag fick ingen bok. De vuxna hade sagt att jag får böcker. Det tog faktiskt flera dagar innan vi förstaklasselever fick ABC-boken.

I byskolan hade vi ingen matsal. Maten bars till klassrummen i en hink som ställdes på katedern, där portionerade läraren ut maten på vars och ens tallrik. Det bästa jag visste var makaronivälling med socker på, men det blev slut på det roliga: den maträtten förbjöds som ohälsosam för växande barn.

På rasterna lekte vi ofta polis och rövare. Det var roligt och stojigt. Jag var noga med att alla skulle få vara med. En flicka blev ofta ensam stående vid väggen. Jag drog henne med i leken. Flickorna hade obehag för hennes vårtor, men jag lät det inte störa. Att hoppa hopprep var roligt och då var gruppkänslan stark då de flesta kunde vara med.

De mest begåvade och duktiga var systrarna Koivu. Den äldre av dem ledde ofta lekarna och ritade rutorna då vi skulle hoppa ruta. En gång minns jag att jag fick rita rutorna när hon inte var i skolan.

Det tävlades i skidåkning vilket i sig var roligt, men pressen var för mycket i vinterkylan, jag var inte tillräckligt stark för att vinna. Den ena systemen åkte förbi mig och påminde mig omtänksamt om att jag skulle komma ihåg att andas och att hålla munnen stängd.

Då hade jag redan tappat den rätta andningen och flåsade i uppførsbacken så mycket jag kunde. Förmodligen hade deras far undervisat dem och gett dem goda råd innan tävlingen. Det var viktigt att vinna och önskvärt hade det väl varit att komma hem med priser. Jag fick någon sked som pris och det gick väl någorlunda bra för mig i skolan, men betygen sjönk, år efter år, redan under de första fyra åren.

När det var dags för vitsord i sång, ställde läraren mig bredvid den äldre av systrarna Koivu för att sjunga, samtidigt med henne, men en annan sång – för att se vem som fick en tia i musik. Naturligtvis tappade jag koncentrationen.

nen, förlorade och var den sämre. Jag blev nervös av bara tanken.

Jag hade fått möjligheten att lära mig spela harmonium men gav upp för lätt och för tidigt. Det skulle ha varit roligt att kunna spela.

På hösten plockade vi elever lingon och på våren hörde det till att vi samlade skräp och höll omgivningen ren. På våren spelade vi boboll. Till en början var det mycket nervöst eftersom jag inte träffade bollen. Det var pinsamt att missa, men jag lärde mig sikta och tyckte om spelet. Och oj, vad vi gungade på rasterna! Ju hårdare desto bättre, och vågade man dessutom hoppa av i farten, så var man duktig.

Bibliotek

Vi hade inte många böcker hemma, föräldrarnas Vigselbibel och Galaterbrevets förklaring av Luther. Den senare var skriven med gammaldags bokstäver som jag lärde mig tyda sådär. Det enda som lästes i vårt hem, var lokaltidningen. Mor högläste för vår far allt från dödsannonser till andra artiklar. Anttilakatalogen var en höjdpunkt för oss barn. I den fanns mycket att titta på och tycka om, särskilt för oss flickor.

Jag gick ännu i byskolan då jag för första gången fick cykla till biblioteket med Riitta. Hade aldrig hört talas om bibliotek. Första boken jag lånade hette Pelle Svanslös. I byskolan hade vi ett bokskåp med böcker i, men det var ingenting

jämfört med det stora biblioteket: ett egnahemshus med rum efter rum, hyllmeter efter hyllmeter med böcker. Det var något! Det var så tyst där, golvet knarrade och lukten var speciell. Jag kände mig osäker.

Vi skrev uppsatser. En gång fick jag beröm för berättelsen Vad hände sedan. Läraren läste en början som vi fick skriva fortsättningen till.

Handarbete var rätt så roligt och jag klarade mig hyfsat. Vi sydde för hand och arbetena var rätt så krävande jämfört med dagens skola. Multiplikationstabellerna lärde jag mig aldrig riktigt flytande. Var stel av skräck särskilt när Paul vikarierade sin fru Inger, och förhörde oss – på just tabellerna. Jag fortsatte till samskolan och slapp honom som lärare. Han undervisade de elever som fortsatte till medborgarskolan. Han lär ha varit mycket sträng.

Samskolan

Det ordnades inträdesprov till samskolan. Minns att jag cyklade med de andra barnen till skolan i centrum. Pulpeterna var gammalmodiga, annorlunda än de vi haft i byskolan: stolarna satt fast i bordet. Minns att vi gjorde några uppgifter. Jag hängde med gruppen. På en anslagstavla hittade jag mitt namn bland de godkända.

Det som jag ärvde hemifrån var grundtanken att vi inte kan, att vi som familj inte är som andra – vi är fattiga. I sam-

skolan blev jag frielev vilket innebar att jag fick nästan alla böcker till låns från skolan, någon enstaka bok köpte mor. Jag borde ha presterat bättre: de trodde ju på mig och gav mig möjligheten att studera. Jag borde ha presterat bättre och kände att jag gjorde dem besvikna. Vem "de" var, vet jag inte. Någon måste ha förordat mig och gett mig möjligheten till fri skolgång efter fars bortgång. Jag vet inte om skolkamraterna kände till saken, minns inte heller att jag skulle ha blivit mobbad eller retad för det.

Jag var mycket nervös de första veckorna i den nya skolan: hade hört att de äldre eleverna tar fast de yngsta och tvingar dem in på toaletterna för att trycka ner huvudet i wc-stolen – för att spola dem "välkomna". Jag klarade mig undan. Minns hur spänd och osäker jag var.

Kommer också ihåg att jag vägde 40 kilo den tiden. Men det var väl ingenting konstigt med det, vår mor hade också varit väldigt spinkig som ung.

De första discokvällarna ordnades i skolans matsal. Jag gick med far uppför Sanatoriebacken. Han följde med och hjälpte mig med den tunga skolväskan. Sedan sade jag att jag går själv resten av vägen. Jag skulle ju sova hos vår äldsta syster, vågade inte säga ett ord om att jag egentligen skulle på disco. Jag tror att han anade något, såg på mig på ett sådant sätt, men sade ingenting.

Jag var förvånad över att en kille från klassen bjöd upp mig. Det kändes märkligt att låta någon komma så nära och

hålla i mig. Det var inte särskilt roligt heller. Matsalen lukade som vanligt.

Jag började sminka mig och målade naglarna: det var inte populärt hemma. Far lät mig förstå att det där går inte an. "Vad har du gjort. Doppat fingrarna i blod, eller?" I den åldern började jag säga ifrån att jag inte ville följa med på möten i Fridsföreningen. Skriftskolan var ändå någonting självklart och jag valde kvällsskolan i stället för sommarläger. Jag var alltför osäker för att våga följa med på läger: man vet ju inte vad de hittar på. Den gamla rädslan igen. Ännu en gång följde far min med i den mörka vinterkvällen, bar min väska och vände hemåt. Då visste jag inte att det var en av de sista gångerna vi gick bredvid varandra.

Döden

Det var något högtidligt när eleverna från samtliga byskolor samlades i kyrkan. Vi promenerade längs den långa sandgången, genom björkallén mot vår röda korskyrka. Det var mäktigt att gå så i samlad tropp. Det var en upplevelse.

Minns också ett annat tillfälle i barndomskyrkan. Den gången var alla svartklädda. Det sänkte sig en märklig tystnad i kyrkan, alla vuxna reste sig med blickarna vända mot mittgången. Det gjorde också jag, väntade och hann se en skymt av en liten vit kista: en pojke i byn hade gått genom isen.

Det var hemskt. Det var kusligt. Allvaret som låg i luften gjorde mig stel.

I samma kyrka den 3 februari 1974 gick jag längs den långa långa mattan i mittgången med mor och lillasyster. Den gången till bänkraden längst framme, där anhöriga sitter. Det är väl allt jag minns av pappas begravning. Flera av mina klasskamrater lär ha varit där. Jag såg ingen.

Under samma vecka dog tre fäder i vår by. Tre familjer inom en halv kilometer gick miste om familjeförsörjaren. Vi var sju barn och tre änkor som grät sig till sömns.

En månad senare knäböjde jag vid altaret för första gången vid nattvardsbordet. Jag blev konfirmerad.

Jag kunde säga mer. Jag väljer att fylla i med en dikt som jag skrev långt senare:

Stum grav
Tyst och stel
Stum som en grav
Gömmer väl
Följer omgivningens krav
Dåtidens struhtag

All kraft gick åt att hålla ihop
Hålla tillbaka
Inte en droppe sipprade ut
Mellan stela läppar

Det värkte i mina armar
Av självförsvar. De säger:
Hon är så reserverad

Försvarets taggar utåt stack.

En argsint tonåring
Det blev ett måste till då far dog: jag måste ta mig vidare på
ett eller annat sätt.

Själbanden som varit livlinan för mig klipptes av en
större osynlig hand.

”Han föll av cykeln mitt i centrum”

”Någon kvinna hade försökt ge honom konstgjord and-
ning”

”Han levde ännu i ambulansen men dog på sjukhuset”

Hjärtinfarkt. – Tredje gången gillt, tillade mor.

Jag visste att han alltid hade en liten nätt brun flaska med
vit kork i fickan, den minsta jag sett, med små vita piller i.
Tydligen hann han inte lägga pillret under tungan, om han
alls hade tagit med sig flaskan, i brådskan. – Nej, säger bar-
net inom mig: pappa hade alltid flaskan med sig i fickan! Så
var det. Och det var tryggt att veta som barn. Det känner
jag av ännu. Han var ordningsam

Han ville göra rätt för sig. Då kan ingen klandra honom
för något.

Också denna gång cyklade han till staden för att betala hästkarlen.

Vi hade ingen häst i det nya hemmet och långved måste från skogen, tiotals kilometer från oss. Det var en kall vinterdag då han skulle till med det sista, för att avsluta skogsarbetet som pågått under vintern. – Han ville ordna ved också åt Edvin, konstaterade mor.

Edvin, hans yngre bror, hade också varit med och hjälpt till med trädfällning, röjning och allt som hör till. Far lär ha sagt i skogen, då svarta korpar flög ovanför bröderna: ”Söker de mig?”

Kanske anade han att hans tid på jorden närmade sig slutet. Kanske kände han att krafterna sinade.

Jag har för mig att mor sade halvhögt, för sig själv mitt i hushållssysslorna: Bara han inte tar i för hårt nu.

Hur mycket kan en människa hjälpa andra utan att förgås själv? Kan man känna av i tid?

Om man vill.

”Edvin – Edvin – Edvin”. Jag var så trött på den där Edvin! Stor i käften i fyllan men feg som nykter. Pappa fick alltid ta hand om honom, reda upp och hjälpa till. Jag vill nästan bita ihop när jag tänker på honom.

Ändå måste jag medge att jag som barn alltid blev glad när han dök upp. Minns också särskilt en leksakstelefon i grön plast som jag fick av honom och flitigt ringde med. Någonting liknande hade jag aldrig sett.

Minns också hur jag och min äldsta syster, ännu efter min fars död, en gång ordnade saker till hans nya hushåll. Men varför? En vuxen karl! Och måttet blev rågat för min del då han skulle flytta till oss. Han hade köpt en ring åt mor. Då var jag 15 år.

– Vad i h-te, hade jag lust att säga. Men ropade: ”Till det här huset kommer det inte en karl så länge jag bor här”. Och det gjorde det inte heller. Mitt försvar exploderade: jag orkar inte mer.

Jag fattade ingenting

Hade jag inte märkt något

Eller var det så att jag inte mindes

Varför annars blev jag så förbaskat arg.

Men jag teg, stängde in och låtsades leva vidare. Ibland är jag så trött på dessa karlar.

Ja, och en till, min kompis far. Hade varit till morsan, säger jag nu med tonåringens röst, och frågat – i fyllan förstås – om de kunde tumla om lite. Om mamma min kunde tänka sig. Pyttsan heller, fnös jag och min mor i samförstånd när hon berättade det för mig.

Jag blev mest sårad på hennes vägnar, jag kunde inte tåla deras låga syn på min mor.

– Ibland skulle jag vilja bo med en kvinna. Det skulle vara enklare. Som det där lärarparet i byn. Det skulle vara lugnare, sade mamma högt för sig själv.

Den tanken som en tanke har jag också tänkt, men nej, jag behövde en man för att bli kvinna.

Trauma stigma

Andras ord har styrt mig alltför länge.

Jag hittar min inre stämma: jag hör rösten som är min.

När jag läser, när jag berättar, hörs min historia.

Ett familjestigma styrde inifrån.

En annan människas misslyckande blev till ett hinder.

En annan människas skam blev en osynlig stämpel.

En annan människas ord blev en slogan.

Händelseförloppet formade en förfördelad person:

med förstorad plikt känsla,

med påträngande empati,

med dränkande sympati,

med missbrukad makt, med missriktat fokus.

Den destruktiva kraften slog till i mitt liv och slog jaget i spillror – redan innan det bekräftats.

Psykosen gjorde mig förlamad. Jag fick inblick i mitt undermedvetna. ”Det är få förunnat”, konstaterade den kvinnliga psykiatern sakligt

Depressionen blev en läkande resa: jag fick chansen att få bli sann, allra först mot mig själv.

Omgivningen hade ju redan anat.

Väl förvaltd livsberättelse är en tillgång. Min historia kan vara en resurs, sägs det.

Jag letar efter något i garderoben, någonting annat än det jag fastnar med, ett fotografi av min mor. Upptäcker flera bilder, samlar dem och sätter mig ner med ett knippe av minnen i handen.

Bild efter bild bläddrar jag vidare.

Bilderna är från det året då far dog. Vi är alla svartklädda. På min konfirmation var mor svartklädd.

Vår tappra mor. Just nu är jag glatt överraskad över värmen och glädjen. Jag kan se den. Jag kan känna av – förlåtelsen.

Det har varit nyttigt att skriva, känna av hela känsloregistret, och upptäcka att Kärleken är störst. Det har varit en mångbottnad sorgprocess och jag har känt att jag skulle ha velat ta båda i min famn: både mor och far.

Relationer

Omgivningen hade sett och märkt hur spänd och kluven jag var. Och ännu en man sade att jag var sjuk i huvudet. Det var ingenting nytt för jag hade kallats sjuk i huvudet förut men den här gången träffade orden djupt. Jag bröt samman totalt. Jag var så överspänd att jag pratade i ett. Jag blev rädd. Det kändes som om mitt huvud skulle explodera. Det var efter den andra förlossningen. Jag var nära att förgås.

Det kunde ha gått bra. Om inte jag haft så mycket ouppklarat sedan barndomen. Det blev för mycket. – Den relationen knäckte dig totalt, sammanfattade min gamla skolkompis Riitta, numera psykolog i ett skolhem. – Då förlorade du självförtroendet.

Mitt försvar brast. Jag förstår att det inte går att lagra hur

mycket som helst i det undermedvetna. Jag vet att det inte går att hålla tillbaka trycket. Men vad kan man göra när allt väljer över en. Man blir helt kollrig. – Vet du vad, fick jag höra igen. – Du är sjuk i huvet!

Jag försökte reda upp mina tankar på egen hand men blev tvungen att inse min egen hjälplöshet. Jag klarade inte av mitt eget liv. Det blev övermäktigt. Svårt är det att prata om sådant som det ännu inte fanns ord för. Ibland tänker jag att jag var mera död än levande. Någon författare talade om själens död.

Under tre dagar befann jag mig i något märkligt tillstånd. Jag skötte om bebin och hushållet. Jag bytte känsloläge när jag pratade med barnets far. Jag hade tre olika personligheter. – Det är vanligt, sade psykiatern. Jag var splittrad.

Jag hade en dröm där det förklarades för mig att jag hade genomlevt helvetet då människan går sönder. Och visst, det tycker jag är en bra förklaring med tanke på att människan består av ande, kropp och själ. Det tyckte jag låter vettigt och hanterbart för mig. – Och jag vill bli hel. Och ville rädda mina barn.

Jag vill vara rädd om mig att det inte händer igen. Så småningom har jag fått tron tillbaka, att relationer går att reparera. Det går att prata om saker, förstå varandra och förlåta.

Om och när jag igen börjar svikta och tvivla på mig själv, uppskattar jag alla sakliga och klara kommentarer. Jag uppskattar omgivningens ärlighet. – Men snälla. Förklara för

mig med lugn röst så jag kan förstå, då kan jag också ändra mig.

Jag behöver stöd. Jag kan idag ta emot goda råd. Jag vet att andra ibland kan se mera klart på situationen än vad jag själv kan. Mina tidigare erfarenheter kan ännu spöka till min vardag. Min verklighet kan ännu vara alltför färgad av de dåliga erfarenheterna. Jag försöker påminna mig om att alla inte vill mig illa.

Och att psykosen var en engångsföreteelse.

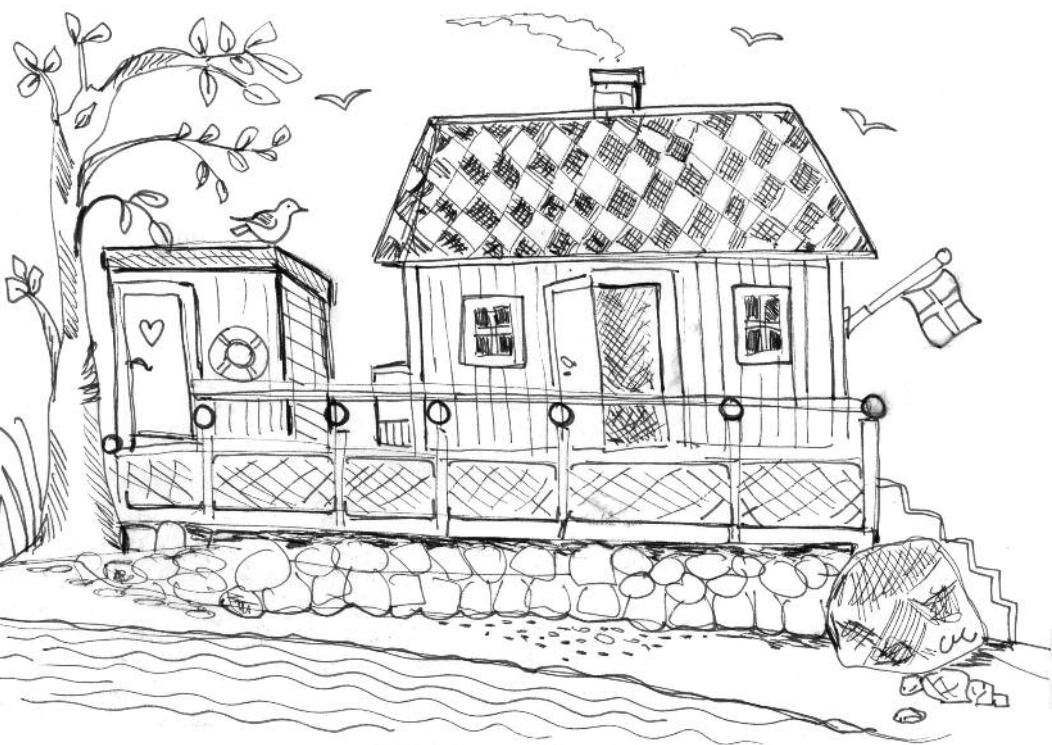
– Det är ganska vanligt efter en förlossning. Psykosen hörde ihop med barnafödandet. Så mycket händer i kvinnan då, förklarade en sund kvinnlig psykiater. – Tack, sade jag lättad och uppmuntrad.

Jag försöker acceptera det jag inte kan förändra. Så är det att vara en skör människa.

Ibland är jag fortfarande nästan för rädd för att leva vidare. När jag började skriva trodde jag att det var mitt sista år. Två år senare kunde jag känna glädje över att jag lever. – Tänk: idag vågar jag hoppas. Jag vågar känna rädsla men inser att det ofta är mina egna farhågor. Historien upprepar sig inte alltid. Jag vill överraskas av den goda vilja som finns.

Jag tar mig en nypa frisk luft. Tänker på barnen och barnbarnen. Livet går vidare i det röda huset med vita knutar, som jag bor i med min make. – Livet har överraskat mig. Man kan få en chans till.

FRÅN UPPREPADE FÖRLUSTER TILL LIVSGLÄDJE

Elisabet, 60 +

Min mamma var yngst av fyra systrar. Min pappa var enda barnet. De möttes på Espen den dagen min pappa tagit studenten.

Pappa gjorde militärtjänst och for sedan till Jyväskylä för att studera till lärare. Brevväxlingen var flitig. Två brev i veckan for kors och tvärs mellan de unga förälskade.

I början av 1950-talet tyckte mormor och morfar att yngsta dotterns mage hade blivit oroväckande stor. Vilken växt var det manne fråga om? För att få klarhet i saken beställdes det tid till läkare.

Men det var inte någon växt i 17-åringens mage utan ett barn! Det barnet var jag.

De var redan förlovade. Bröllopet fick snabbt planeras. Det var så på den tiden.

Pappa fick sina lärarpapper i början av 50-talet. Mamma hade gått ut mellanskolan. Nu arbetade hon på bank.

Mina föräldrars gemensamma liv skulle börja. Av pappas brev, som mamma sparar, vet jag en del om deras framtida

planer och drömmar. Min mammas dröm om ett lyckligt liv tillsammans med min pappa fick ett abrupt slut:

Det är en försommardag i skärgården. Mamma och pappa är på sommarstugan. Mumma och paappa – så kallades far-mor och farfar i Sydösterbotten – har farit till stan. Deras semester har ännu inte börjat. Mumma var chef inom livs-medelsindustrin. Paappa var sättnare på en dagstidning.

Denna försommardag på förmiddagen är min pappa på fjärden i sin kanot. Han ska hämta dricksvatten från en holme mittemot.

Mamma står på stranden med sin runda mage. Hon ser hur kanoten välter och ropar: "Är allt bra? Onko kaikki hyvin?" Min fars sista ord blir: "Allt är bra! Kaikki on hyvin!"

Det är måndag och inga semestrar har börjat ännu. Först 17-tiden kommer den första båten som mamma lyckas vifta till sig.

Många var ute och draggade i sommarnatten. Min pappa hittades vid 22-tiden samma kväll av mummars bror. Ett blå-märke över näsroten förorsakat av vattenämbaret antas ha varit ett hårt slag.

Det har berättats för mig att mamma först försökte bo hos mumma och paappa med mig. Hon kände sig ändå främmande i deras hem och flyttade hem till sina föräldrar.

Morfar jobbade som målare. Mormor var hela sitt liv hemmafru. De hade en tjänstebostad. Det var två rum och

kök. Högt i tak. Höga fönster. Plåtkakelugn i hörnet av vardagsrummet. Mormor och morfar var båda födda på landet.

Morfar var affärsman. Han köpte tomter. Närmare bestämt fyra stycken. En tomt var åt döttrarna. Också annan skog och mark införskaffade han, bl.a. ett större hus. Där bodde alla av mina närmaste senare. Men inte jag. Det skall jag återkomma till senare i min berättelse.

Min mamma började arbeta på Föreningsbanken igen när jag var två veckor gammal. Inga långa moderskapsledigheter på den tiden!

När jag var två år började en man uppvakta min mamma. Han var stilig med mörkt lockigt hår. Att han såg bra ut var han nog medveten om själv också. Mamma, som trodde att ingen någonsin mera ville ha henne, blev såklart glad. Hon, en änka med ett barn i släptåg. Denna snygga man började uppvakta henne.

Då mannen en gång kom för att hämta min mamma lär jag ha krupit under bordet. I mormors öra viskade jag: "Den där mannen är jag rädd för!" Så rätt jag hade.

Mamma berättade att första gången hon gifte sig var det för att hon blev med barn. Av brevväxlingen vet jag att de nog var så kära i varandra. Det var ont om hyreslägenheter på 1950-talet i Vasa. Nu blev mamma och min blivande styvfar med bostad. Det fanns en ledig lägenhet. Så mamma och mannen gifte sig för att få den. Då var jag 4 år gammal.

Min styvfar hade blivit lovad att han skulle få adoptera mig och att jag skulle få bära hans efternamn. Mamma ändrade sig, och det tyckte styvfar inte om. Hans mor, hade varnat mamma med orden: "Han kommer inte att bli en god styvfar!" Hon kände sin son.

Morfar var "gnido", snål, som man sade i Österbotten. Mormor, som hade varit hemmafru hela sitt liv, hade ont om pengar. Till och med de egna döttrarna, när de blev vuxna, måste förse sin mor med matpengar, så att hon och hennes man kunde äta.

I skogen där mormor och morfar bodde fanns ett blått litet hus. Det var butiken. När vi vandrade dit sade mormor ofta: "Idag kan jag bara köpa en 5 pennis lakritsstång åt dig." Slickepinnen, överdragen med choklad, i vitt papper med bruna hjärtan, kostade ju 10 penni.

Vi flyttade titt och tätt. Mamma jobbade och vi hade barnflickor från landet. Familjen hade vuxit med min halvbror och min halvsyster.

Jag minns speciellt en julafton då jag var liten, då en gaffel spräckte den lilla köksrutan. Det var styvfar som kastade den när han fick ett vredesutbrott vid julmiddagen. Han blev arg för att mamma och jag ville gå till gravgården och tända ljus. Jag antar att det var till min pappas grav. Jular har varit ett känsligt och svårt kapitel i mitt liv. Kanske denna skrämmande episod har lagt grunden. Mera julförknippade händelser låg framför mig. Ännu tyngre och svårare att bearbeta.

Det var turbulenta tider. Vi flyttade ofta. Alla kamrater jag lärde känna i grannskapet byttes alltid ut på grund av flyttningarna. Barnflickor kom och gick. Mamma blev så ledsen på en som strök in svetten i blusarna. Jag igen blev så ledsen när styvfars mor skulle envisas med att laga strömmingslåda varje fredag. Vi barn åt gråtande strömmingslådan, som såklart innehöll massor med ben. De tycktes fastna i halsen. Styvfar var diktator vid matbordet. ÄT! röt han. Då grät vi barn ännu mer och mamma såg så ledsen ut.

Alla veckoslut var jag hos mumma och paappa. En natt i veckan sov jag hos mormor och morfar. Eftersom jag ändå var hos farföräldrarna på veckosluten löste jag strömmingslådeproblemet med att genast efter skolan på fredagarna fara till dem. Nog var jag lite klurig redan då. Stackars mina halvsyskon som ingenstans kunde fara. Jag hade tre hem.

Styvfar arbetade som försäljare av tvättmaskiner. Jag minns att byket skulle manglas. Byket var ju så vått. Styvfar köpte kvarterets första TV. Alla gatans barn satt på golvet hos oss och stirrade fascinerade på den svartvita testbilden. Det behövdes inget program.

De trevligaste kamraterna hade jag just den tiden. Vi lekte rövare och fasttagare i skogen. Ett slakteri fanns också i skogen. Vi barn såg hur kossorna föstes in i slakthuset. Det var hemskt. Vi spelade fyramål på gatan. Jag tror inte att vi krossade några fönster. Men jag kan ju minnas fel. Gran-narnas äpplen var goda. Ett bageri låg uppe på backen.

Mamma brukade skicka mig dit klockan 9 då de öppnade. För en mark fick jag köpa en stor påse med gårdagens bullar. På en annan gata låg en livsmedelsaffär. Dit gick jag med mjölkhinken för att köpa 4 liter mjölk. En ensam kvinna bodde i ett litet hus mittemot oss. Ensam och ensam? Hon hade 13 katter som sällskap.

Jag hade hela kvarteret och skogen som lekplats. Vi var en massa barn som lekte och höll ihop. Och där hände en eftermiddag någonting som jag dolt länge i mitt inre. En äldre man hade ett tält i skogen. Dit lyckades han lura in mig. Han sa att vi skulle ha det riktigt skönt tillsammans. Jag minns att jag blev stel som en pinna av obehag. Jag tyckte inte alls att det var skönt när han låg på mig och gned sig mot mig. Jag blev inte våldtagen, men efter detta hade jag mardrömmar. Jag var bara ett barn, åtta eller nio år gammal. Först som vuxen har detta minne återvänt. Det var bortträngt i 50 år.

Hemma började jag må ännu sämre och mamma trodde förstås att det berodde på hemförhållandena. Så en dag ville mamma prata med mig. Du kan inte bo hemma mera, sade min mor.

Visst hade jag alltid ont i magen. Drömde mardrömmar. Ja vi mådde alla dåligt. Kanske jag var mest illa därän? Något fysiskt fel hittades inte. Förutom öronvärken, som jag ännu kan minnas.

DU KAN INTE BO HEMMA MERA! Hörde jag rätt?

Du får välja: vill du bo hos mormor och morfar? Eller mumma och paappa? Mitt val var enkelt. Jag ville till mormor och morfar. ”MEN NOG FÖRSTÅR DU VÄL ATT DU INTE KAN FLYTTA DIT? DU ÄR JU DET ENDA MUMMA OCH PAAPPA HAR!” Det var inte alls enkelt för en 10-åring att förstå varför hon skulle få välja när hon ändå inte fick göra det. Mamma hade redan fattat sitt beslut. Med några klädkassar i händerna for vi till mumma och paappa. Mumma blv väldigt överraskad. Hon hade inte tillfrågats. Mamma var desperat.

Mina skolor

KLASS 1-2

Mina första år gick jag i en liten mysig tegelbyggnad. Lärarinnan var vithårig med håret i knut på huvudet. Jag minns att hon var snäll. Åtminstone tyckte jag det. Ibland stod nog någon pojke bredvid kakelugnen framme i klassen för att han hade busat. En kissade på sig. Han var kanske rädd för fröken? På samma gård fanns en stor ljusrappad byggnad. Det var den finska skolan. Där fanns en stor festsal. Vi fick ha våra julfester där.

KLASS 3-4

Vi flyttade igen och jag måste byta till en stor skola. DEN VAR JÄTTELIK. Ja, skrämmande stor. Den kryllade av ele-

ver. Vår lärare kallades "Korvöra". Han hade förfrusit sina öron i kriget. Därför hade han en massa knölar på öronen. Han var motsatsen till min snälla lärarinna i den förra skolan. Jag måste medge att vi alla var rädda för honom.

En av pojkarna hade smutsiga öron och händer. Då fick han sätta fram händerna på pulpetlocket. Korvöra kom sedan med pekpinnen och slog honom över fingrarna. Tänkte i mitt lilla barnasinne, att inte är det hans fel att han är smutsig. Han var en av mina lekkamrater från kvarteret. Jag visste att de hade det fattigt och eländigt. Min lycka var att jag behövde ha denna manliga lärare bara i klasserna 3 och 4. Hemma fanns en skrämmande styvfar och så måste jag vara rädd i skolan också. Ibland fick pojkarna örfilar av Korvöra. Inte att undra på, att jag blev en skrämmd liten flicka med mardrömmar. För min inre blick ser jag fortfarande hur pojkarna, aldrig någon flicka, fick stå på första våningens avsats och skämmas. De hade busat med något. Där skulle de stå och skämmas inför hela skolan. Det var ingen trevlig skola. Bra att jag hade Birgitta. Vi blev snabbt bästisar.

KLASS 1-9 I FLICKLYCEET.

Då jag som 10-åring måste flytta hemifrån till mamma och paappa var det dags att börja Flickis. Jag var så glad och stolt över att ha kommit in. Mammans kommentar var: "Hur kunde du komma in? Du som inte kan någon matematik!" Mitt självförtroende var ganska i botten från tidigare.

Denna kommentar gjorde ont. Läxläsningen med mamma tidigare hade inte varit någon fröjd. Jag var ordblind. Kunde inte skilja på u och y, eller på b och p. Idag skulle jag troligen ha fått hjälp med mina skrivsvårigheter i skolan. Då på 1950-talet var det bara mamma som blev nervös för att jag hade så svårt med rättstavningen. På 1960-talet läste min purfinska paappa läxorna för mig. Då skrev jag rätt. Han läste alla bokstäver exakt som det stod. Så är det ju i det finska språket.

Birgitta från folkskolan kom också in i Flickis. Vi hade teaterföreställningar för varandra och skrattade mycket. Vi förstod varandra. Hennes pappa var också död. Men hon stannade redan på första klassen. Återigen en förlust.

Efter att ha haft ett helt kvarter och skog och mark som lekplats med många kamrater bodde jag nu i höghus med mumma och paappa. Birgitta hade stannat på klassen. **ALLA DESSA FÖRLUSTER! DET VAR TUFFT!** Räddningen blev en flicka i grannhuset. Vi spelade boll mot en vägg. Det började med lätta 12 moment, sedan 11 nya bollkastningar osv tills det vid sista bollen var rysligt svårt att lyckas få tag i bollen. Hon kändes som ett surrogat. Jag var ändå glad att ha någon lekkamrat. Det fanns ändå ett stort **MEN! HON LUKTADE ALLTID FISKLEVEROLJA!** Jag var innerligt tacksam, att jag inte behövde sköta min hälsa med denna dryck.

Mina barndoms somrar

Vi var skärgårdsmänniskor. Båten, som låg uppe på land bredvid fängelsemuren över vintrarna, skulle alltid putsas och fixas i sommarskick. Så fort solen började värma på våren var paappa vid träbåten. Den skulle skrapas, slipas och lackas. Han gjorde allt för hand. Inga elverktyg här inte. Solen värmdde, paappa myste och båtlacket doftade sommar. Oj, vad vi väntade och längtade efter få fara ut till skären, sommarvillan.

Äntligen var det isfritt och båten fixad. På 1950-talet och ända till år 1965 jobbade man halva lördagen. Ut till skären skulle vi alla veckoslut. Fastän det var bara för en natt. Att få den 4-taktiga Wikströmaren att starta var intressant. Paappa vevade runt ett hjul. Runt och runt, men motorn bara hostade och hackade. "Nu behövs det nog en sup!" sa han. Vilken olja eller smörja som han använde, vet jag inte än i denna dag. Men doften av den och det nya båtlacket var gudomlig.

Iväg kom vi med vår puttputtbåt. Nylackad och med grön presenning. I kajutan kunde jag ligga och lyssna på hur vågorna slog mot fören. Helst satt jag bak i båten. Måsarna skrek, saltvattnet stänkte ner mitt ansikte. Vinden rufsade om håret.

Båtfärden tog 40 minuter. Förbi oss körde någon enstaka snabbgående båt. De hade aktersnurra med många hästkrafter. Sverigebåten såg vi längre borta i sin farled. Segelbåtar med sina siluetter av seglen gled vackert ute på fjärden.

Det var trångt ute på sjön. Många ville som vi ut till skären.

Kirsi, paappas systerdotter var ofta med oss. Hon var två år äldre än jag. Hennes familj bodde i ett rum och kök. Mamma, pappa, fyra flickor och två pojkar. Det var trångt. Speciellt om kvällarna när alla sängarna skulle dras ut för natten.

Kirsi och jag var mycket tillsammans. Vi bodde formligen i vattnet, så vi lärde oss att simma innan jag fyllt 6 . Ifall vi någon gång skulle falla i sjön med kläderna på, tyckte vi att det var bäst att öva i förväg. På med träningsoverallerna av bomull, långärmad jumper med dito byxor. Kirsis var röd och min var blå.

Ner i vattnet och så skulle vi ut till vår sten. Simstenen var märket för hur långt vi fick simma. När kläderna blev våta vägde de som bly. Vi fick kämpa för brinnkära livet. Det blev många skratt och kallsupar. Vi trillade aldrig i sjön med kläderna på. Tur var det. Vi skulle på djupt vatten ha sjunkit som stenar till botten.

Kusinträff

En gång per sommar träffades mammas tre systrar och mamma hos mormor och morfar. Deras män var med, men min styvfar lyste med sin frånvaro.

Mina sju kusiner, jag och mina två halvsyskon satt på en

filt utanför köksfönstret i gröngräset. Röd hallonlemonad och grisar, sockerdränkta friterade goda platta bullar, var det bästa vi visste. De vuxna satt inne och drack sitt kaffe.

Mormor hade byns vackraste blomrabatt. Alla stannade och beundrade den. Jag minns bäst de stora vackra, röda vilmoblommorna. Blomrabatten var säkert mormors terapi. Hon klagade aldrig, fast hon haltade hela sitt liv och morfar var nog inte den lättaste att leva med. Mormor har varit mitt föredöme. Hon läste alltid GUD SOM HAVER BARNEN KÄR med mej vid sängdags. HON UTSPÅLADE FÖRNÖJSAMHET.

Minnen från min uppväxt

Jag älskade att skida flata, alltså skidåkning i terräng. Det gör jag än i denna dag. När jag var barn skidade mumma, paappa och jag till sommarvillan över isen på vintrarna. Det fick ta den tid det tog. Pauserna hade vi på någons strandbastuter-rass. Varm kakao fanns i termosen och smörgåsarna var goda.

Då vi skidade våra söndagsturer hade vi apelsinklyftor med oss. Solen värmd skönt och apelsinen släckte törsten. Mumma hade ofta tillrett maten i förväg. Den stod i ugnen och väntade på hungriga skidentusiaster. Efterrätter som t.ex. chokladpudding fick vi också på söndagarna. ”Hushållerskan”, ugnen, som varit så flitig, medan vi var i skidspåret, fick alltid mycket beröm.

Sommaren jag fyllde nio fick jag en lekstuga, som paappa byggde åt mej i skären. Den var rödmålad med vita knutar och filttak. Inne fanns ett bord i allmogestil med tillhörande bänkar och hörnsåp. Allt målat i en skir mattrosa färg och snickrat av paappa. Kirsi, min barndomskamrat, och jag skulle sova där en natt i augusti. Det skulle bli spännande. Men det blev för kusligt och mörkt, så vi tog kudde och täcke och knallade in.

Utedasset, där man gjorde sina behov, kallade vi Tivoli. Dit in i skogsbrynet vågade vi gå dagtid, men inte mörka augustinätter.

Mumma avskydde grodor. Jag tyckte de var söta. Utanför tomten fanns en sank och fuktig äng. Där gjorde jag fina fynd. Jag sökte den största paddan jag kunde hitta. Kupade den i mina händer och gick glad i hågen till mumma. Satte den gömda vårtiga grodan framför hennes ansikte glatt stöjande: "Se vad jag har hittat!" Jag blev alltid lika nöjd och glad när mumma skrek: "Usch så ful!" Jag bedyrade att den ju var jättesöt, men hon var aldrig av samma åsikt.

Sommaren jag fyllde tio köpte mina farföräldrar en tomt på landet. Den låg vid ett litet träsk. Vattendjur, som jag var, skulle jag utforska hurudan botten det fanns vid de olika tomterna. Gyttja var inget vidare till simbotten. Ibland sjönk jag ner till knäna. Så när en tomt hade lite gyttja och mera sand var beslutet klart. Paappa ville ha kvällssol, så hans önskan gick också i uppfyllelse. Båten och

skären såldes. Tomt på landbacken vid ett träsk. Paappa var 55 år gammal när han började bilskolan. Han klarade den och så köptes en grön- och gräddfärgad Moskwitsch. Ett gammalt stockhus köptes. Stock för stock monterades det ner och fraktades till vår tomt. Paappa skissade en härlig och öppen planlösning till sommarvillan. Med två sovrum på vinden. Av stockhuset byggdes vår sommarvilla, bastun och stommen till paappas brors stuga. Paappas bror köpte tomten bredvid. Paappa ville inte ha vilt främmande människor som grannar. I skären såg vi inga grannar. Bara skog och hav.

För en tioåring var detta en KATASTROF! Byta ut ett stormigt hav med skummande vågtoppar mot ett TRÄSK MED BRUNT VATTEN. Och den röda lekstugan med vackert rosa inredning, DEN VAR JU MIN!!!

Lekstugan fraktades längs isen på ett lastbilsflak till den nya tomten en vinterdag.

Lekstugan var rymlig. Medan stugan restes upp sov vi: mumma, paappa, Kirsis bror och jag i syskonbädd på golvet. Kanske farföräldrarna hade tänkt den som logiplats? Kanske jag hade envisats med att min 9-årsgåva måste med till det nya sommarstället?

När flera talkoarbetare var på plats restes ett grönt litet tält för tre personer på gården. Kirsi, paappas bror och jag fick sova i tältet. Jag vägrade att sova i mitten. ”Jag sover inte bredvid pojkar!” Det blev ju ändring på den fronten se-

nare i livet. Kirsi har berättat att hon var så glad över arrangementet. Det var så varm och skönt i mitten.

DETTA SOMMARSTÄLLE SOM DÅ KÄNDES SÅ FEL ÄR IDAG DET STÄLLE PÅ JORDEN SOM JAG KALLAR MITT PARADIS. Det finns en djupare mening med allt som sker. Ibland förstår vi det i efterskott. Så blev det med skären utbytt mot lantliv vid ett brunt träsk.

Minnen från min uppväxt vid träsket

Paradiset vid träsket var köpt och byggt. För det mesta var jag med bondens familj. Deras två söner hade 15 års ålderskillnad. Jag fick mocka ut dynga från fähuset. Där fanns sex kor, en gris som slaktades till julen. Tre hönor som hette Knatte, Fnatte och Tjatte. Den mörkbruna hästen hette Lisa. Hon tyckte om att bli ryktad. Birgitta och jag var en gång och red barbacka med henne. Vi red längs en skogsväg och så småningom skulle vi vända till bondgården. Lisa vägrade att vända. Hur jag än slet och drog i tömmarna, smackade och befallde hemåt så hände absolut ingenting. Vi tyckte att hela situationen var komisk. Speciellt Birgitta skrattade så hon höll på att kikna. Äntligen fick vi Lisa att vända hemåt. När vi hoppade av hästen märkte jag att hästen var våt på ryggen. Vi hade ju bara lunkat, så jag tittade oförstående på min kamrat. Jag skrattade så rysligt, så jag kissade på mej, sa Birgitta.

Katter fanns det alltid gott om. Oberoende om det var honor, frassar eller kattungar hade de alltid samma namn: Kissi-Milli-Molli. Höbärgningarna var underbara. En gång fick jag köra hästen Lisa. Det höll på att gå riktigt illa en gång. Jag styrde för nära hässjorna så jag drog omkull några. Förskräckta miner mötte mej när jag och Lisa stannade. Några fler rundor i samband höbärgningen unnades mej inte!

Jag tyckte om att mocka dyngan från fähuset. Försökte också mjölka en ko. Det hör ju till att behärska också den konsten. Trevande sökte jag efter spenarna och fick ögonaböj en rejäl spark på handen. Bondmoran sade att hon ville ha mej till svärdotter. Men den ena sonen var en liten gosse på två år. Den andra var på tok för gammal. När de blev vuxna blev båda sönerna lärare och gifte sej med lärarinnor. Så någon bondmora kom inte till bondgården.

En sommar i mitten av 60-talet var paappa och jag ute på myren och hämtade små björkplantor till stugan. Dem planterade vi som en häck på södersidan. På den sidan där köket och ängsvägen till tomten fanns och finns än i skrivande stund. Häcken är inte den vackraste häcken i världen, men det var det sista paappa planterade på tomten. Paappas mage strejkade. Han mådde inte bra. Jag minns hur han låg på den blåa soffan på sommarstugan och kände sig dålig. Läkarbesöket resulterade i att han nog hade syror i magen, som gjorde att han fick uppstötningar. Samarin skulle rätta till det hela, sade läkaren.

Samarin hjälpte inte ett dugg. Följande läkarbesök blev en kalldusch! Det är cancer och operationen sker i Helsingfors. Eller rättare sagt: magen öppnades och syddes fast igen. Inget gick att göra. Cancern hade spridit sig rejält.

En dyster höst började. Paappa var först hemma. Sedan en tid på Centralsjukhuset. Hans sista önskan var att få dö hemma.

Två veckor innan det skedde tog vi honom hem. Mumma och paappa hade köpt en trerummare i stan. Flickskolan, där jag var elev, låg ett kvarter därifrån. Dessutom hade jag fått ett eget flickrum, och behövde inte mera sova i ett vardagsrum.

Livet hankade sig fram. Stämningen hemma var dov och dyster. Julen närmade sig. Jag köpte ingen julklapp åt paappa. Kände på mig, att han inte skulle få uppleva någon julafton mera. Sent en kväll två dagar före julafton kom mumma till mitt flickrum, och frågade om jag varit till paappa något i kväll. ”Gå nu! Hans fötter är redan kalla!”

I rummet bredvid låg paappa. Det som fanns kvar av honom. Paappa hade varit lång och stilig. Dessutom hade han kunnat vifta med öronen. Det tyckte jag hade varit otroligt skickligt. Ingen, som jag kände, kunde göra något liknande. Nu låg han där utmärglad. Bara skinn och ben och döende.

Mumma satte sig i gungstolen i deras gemensamma sovrum. Den hade blått tyg och stod framför fönstret. Där satt hon och gungade och gungade. Av och an gungade hon.

Jag var 14 år gammal. Det käraste jag hade i mitt liv låg döende i sängen. Mumma satt i sin gungstol, gungade, gungade och gungade ...”Varför går du inte till paappa?” undrade jag, där jag stod i dörröppningen. ”Du skall ju gå och hålla om honom! Det är din man. Han ville dö hemma! Och du bara gungar och gungar. Han skall inte behöva dö ensam!”

Mumma steg inte upp ur sin gungstol! Det var bara fem steg från dörröppningen till paappa. Jag gick de stegen. Satte mig på hans sängkant. Höll om det käraste som funnits i mitt 14-åriga liv. Om en stund kom lite kaffesumpsliknande gegga ur hans mun. Paappa var död.

Jag måste gå till paappas arbetskamrat på sjunde våningen och be att få låna deras telefon. Jag ringde till våra närmaste släktingar och berättade att paappa gått bort. Klockan närmade sig midnatt. Mumma tvättade paappa samma natt. Sedan lade hon sig på en madrass på köksgolvet. Hela natten igenom hörde jag hennes snyftningar. Jag tände min läslampa vid sänggaveln. Satte mig upp mot väggen i sängen. Så satt jag hela natten och lyssnade på mummas snyftningar. I mitt huvud fanns bara en endaste en tanke. PAAPPA LIGGER DÖD I RUMMET BREDVID.

Sedan den dagen hade jag ingen. Jag började få återkommande depressioner med självmordstankar.

Utvecklingen till kvinna

Utvecklingen till kvinna kom tidigt i mitt liv. Någon månad innan jag skulle fylla 12 år började min menstruation. Mamma hade i god tid med penna och papper ritat för mej vad det handlade om. Kommer ihåg äggstockar och ägglossning. Eftersom det inte blivit någon baby fick jag mens. Jag visste vad som hände då mensen började. Redan nu, såhär tidigt, blev reaktionen. Eftersom upplysningen delgavs mej såhär konkret med penna och papper gjorde jag likadant med min dotter som föddes på åttiotalet.

Några kvarter från mitt hem fanns en ungdomslokal. En träbyggnad med estrad och stort dansgolv. Jag minns en popgrupp som hette Lollipops. Det var en skandinavisk popgrupp kanske från Danmark eller Sverige. De spelade häftig rockmusik på sina elgitarrer och trummisens pinnar svängde häftigt. Jag fick nog tjata lite för att få fara till ungdomsgården. Mumma och paappa tyckte att jag var på tok för ung. Min första rockkonsert var en underbar upplevelse. Vi flickor skrek i extas för att bandmedlemmarna var så söta och häääärliga. Musiken var så medryckande att vi flickor måste ge utlopp för den med skrik och upplyfta händer. Om pojkarna gjorde något liknande har jag inget minne av. Det var bara Lollipop och den medryckande musiken som gällde. Antagligen twistade, dansade, vi lite grann. Men det gick inte att slita ögonen från gruppmedlemmarna.

Idag när jag ser på konserter av t.ex. Robin eller andra nu-

tida unga idoler på tv, ser jag att flickorna är exakt likadana som jag var i 13-årsåldern. Jag märker att ett leende drar upp mina mungipor. Tänk att jag betett mej likadant en gång. Exalterat skrikande framför ett rockband.

Den allra första poplåten som fastnade i mitt huvud var Pat Bones Speedy Gonzales. Då måste jag stanna upp med det jag höll på med och skruva upp volymen på radion.

Någon skivspelare hade jag inte så jag fick låna av en klasskamrat. Några skivor fick jag också låna, men den enda jag lyssnade på var Paul Ankas "Diana". Jag låg på golvet i mitt flickrum och lyssnade på nytt och på nytt : "I am so young and you're so old, this my darling I've been told".

På 1960-talet var också Elvis Presley och Tommy Steele berömda rockkungar med sina vickande höfter. Min favorit var absolut Elvis. Vid gaveln på väggen vid min säng hade jag en stor bild av bara hans ansikte. Alla filmer som han var med i måste jag absolut se. Min engelska var inte så stark ännu, men inte kunde jag läsa texten jag måste ju bara titta på Elvis The King. En gång när jag var i Stockholm och hälsade på släktingar fick jag gå och se på "Jailhouse rock". Jag var för ung för att se filmen, men det tyckte min släkting inte spelade så stor roll. Jag såg ju äldre ut.

Musiken var verkligen fin på 1960-talet. The Beatles och Rolling Stones från England blev världsberömda. Paul McCartney från The Beatles var så gullig och musiken de spelade var så mycket mer i min smak än den som Rolling

Stones spelade. The Beatles blev mina absoluta favoriter. Popmusiken var fin under min tonårstid. Jag njuter än i denna dag av att få lyssna på gamla poplåtar, främst då när de kommer i filmversion på tv. I tonåren lyssnade jag på musiken. Jag hade den aldrig på som bakgrundsmusik vid t.ex. läsläsning. Jag vet idag att jag är ljudkänslig och därför har jag tydligen alltid föredragit tystnad framom bakgrundsmusik. Det blir liksom kaos i huvudet.

När Tivolit kom till stan mötte jag Micki. Vi träffades där och dansade bl.a. Limbo. Troligen shakade och twistade vi också, men Limbo var senaste nytt. En ribba var spänd mellan två stänger och så skulle man i takt med musiken böja sig bakåt med ansiktet mot taket och ta sej under ribban. Vigulant skulle man vara. Den dansen blev inte långlivad. Den dansade jag nog bara denna enda sommar på Tivolit. Micki var en lång ljus yngling med smilgropar i kinderna. Jag var förälskad för första gången i mitt liv. Den förälskelsern varade inte många månader, men av honom fick jag min första kyss. Sådant tror jag ingen av oss glömmer, åtminstone inte jag.

Micki fanns som en oskyldig förälskelse i mitt liv sommaren jag fyllde 13 år. Två år senare på en skoldans mötte jag en finsk gosse, Tapio, och det var meningen att det skulle bli vi två. Men efter fyra års sällskapande och planer på en gemensam framtid bröt jag. Mer om detta nästa gång.

Min första riktiga pojkvän

I staden fanns på 1960-talet många gymnasier: Svenska och Finska Flickskolan, Svenska och Finska Pojklyceet och Samskolor på båda språken. Hur det är i min hemstad idag vet jag inte, men jag antar att det är likadant som i den stad där jag bor idag: ett enda gymnasium för både flickor och pojkar på svenska och ett på finska. Mamma satte mej i Svenska Flickis för att hon själv gått där. Vi diskuterade inte ens den saken. Denna skola var för henne ett självklart val.

Eftersom det fanns så många gymnasier ordnades det skoldanser i de olika skolorna varje lördag. Orkestrarna var från stan och vi dansade i strumplästen. Vi flickor fick stå uppradade längs en vägg och sen var det bara att vänta om någon pojke kom och bjöd upp en. Jag har inget minne av att vi flickor dansade tillsammans. Jag tror inte det. Om du inte blev uppbjuden fick du vänta två danser tills det blev byte av danspartner. Det var på en sådan här skoldans som Tapio och jag blev ett par. Han bjöd upp mej många gånger denna lördagskväll. Nästsista dansen var flickornas. Om man var intresserad av den pojke som visat sitt intresse skulle man bjuda upp honom då. Jag och min klasskamrat Lisa var båda intresserade av Tapio, men jag var lite snabbare framme hos honom. Sedan blev det riktigt spännande. Tapio förde mej tillbaka till flickornas sida och sedan var det dags för sista tryckaren i den alltid ganska mörklagda gymnastiksalen. Skulle han komma och hämta mej för kvällens

sista tryckare eller inte? Jag kunde just och just andas när Tapio började gå över golvet mot oss flickor. Han hade dansat med Lisa också många gånger denna kväll! Lisa och jag stod bredvid varandra och Tapio närmar sej oss. Med en lätt bugning ställer han sej framför mej och från den kvällen var vi ett par.

Ibland var vi på skoldanserna på lördagarna och när sommaren kom hade vi myslördagar hemma hos mej med färska persikor från torget. Jularna firade vi alltid med våra familjer, men sent på julaftonskvällen stämde vi träff och vandrade till begravningsplatsen. Visst hade jag varit där tidigare på kvällen med mumma, men vi två ville också träffas.

Våra fyra år tillsammans hade vissa avbrott. Det visade sej att Tapio var ganska tungsint. Dessutom kom han från en arbetarfamilj. Jag förstod senare att hans bakgrund och hans tungsinne inte tilltalade mumma. En gång fick Tapio för sej att han skulle se hur länge han orkade vaka. Jag förstod mej inte alls på sådana experiment. Han kunde hålla sej vaken två dygn. Sedan var han alldeles slut. Tapio tog studenten före mej. Han for till Sverige för att studera. En gång då jag promenerade ut till hamnen för att möta honom vid båten stod jag öga mot öga framför en älg. Än i denna dag kan jag känna skräcken som for genom min kropp. Jag blev helt paralyserad och bara stirrade in i ögonen på bjässen framför mej. Jag kunde inte röra mej ur fläcken. Till slut beslöt sej älgen för att retirera. För mej kändes dessa sekunder som en evighet.

Tiden i Sverige för Tapio blev inte långvarig. Plötsligt bestämde han sej för att fara till Sorbonne i Frankrike och studera. Breven gick nu till Frankrike i stället för grannlandet Sverige. Breven har jag sparat i en blåmålad kista med blommor på som min paappa har snickrat. Dessa brev har jag inte läst sen jag fick dem i min ungdom. Kanske den dagen kommer någon gång? De finns där i den blåmålade kistan och väntar. Brevväxlingen var ganska flitig. Jag fick ett brev igen och hann inte besvara det förrän det ringde på dörrklockan. Där stod Tapio. Han trivdes inte i Frankrike heller.

På 70-talet tog jag studenten. Min enda laudatur var finska, men slutvitsordet blev Magna cum laude. Jag var nöjd och glad. Vi hade två veckor på oss att skriva alla skrivningarna och en enda chans. Det var tufft, men jag hade klarat mej och tyckte att det var värt att fira. Några släktingar kom hem till mumma och mej. Min pappa var student och nu hade det kommit en student till i slakten. På fotona ser jag hur nöjda och stolta min mamma och mumma ser ut. På kvällen skulle vi svenskspråkiga studenter från alla gymnasier fira vår stora dag. Jag tog för givet att Tapio och jag skulle fara dit och fira med de andra. Men nej! Han tänkte inte komma på någon fest han inte. Lite smått hade vi börjat fundera, om det skulle var dags att börja förlova sej? Nu blev det helt klart för mej att en sån här man kunde jag inte gifta mej med. Jag hade kämpat i nio år i Flickis och nu ville han inte komma på min stora fest. Jag blev djupt besviken. Frå-

gade om han inte för min skull kunde tänka sej att komma. Men nej han ville inte. Vi hade inte skaffat några ringar än och bra var det. Jag bröt med honom, gjorde slut som det hette, och for ensam till min studentfest.

Många år senare träffade jag Tapio på ett matställe. Jag gick och satte mej vid hans bord och vi fick en riktigt trevlig pratstund. Han hade äntligen funnit sin livsväg. Han hade farit till Jyväskylä och studerat till gymnasielärare. Bosatt sej i vår hemstad, gift sej, fått två barn och skilt sej. ”Jag sat-sade inte tillräckligt på mitt äktenskap.” Jag tänkte i mitt stilla sinne att så skulle vårt eventuella äktenskap också ha slutat. Med skilsmässa.

Mina första sommarjobb

Då jag som 14-åring fick mitt första sommarjobb var det också första sommaren utan min kära paappa. Nu med facit på hand och en smärtsam tillbakablick i mitt liv måste jag erkänna att det var då depressionerna började i mitt liv.

Mitt första sommarjobb fick jag på mummans arbetsplats, hon var ju chef där, så det var tack vare henne jag fick jobbet. Som 14-åring fick jag sköta all inkommande och utgående post. Huvudkontoret fanns nere vid havet. Min arbetsplats låg vid havet. Havet som berövat mej en far innan jag föddes och nu fanns inte paappa heller mera. Det var där och då den sommaren, då jag vandrade längs bryggkan-

terna, som mina första självmordstankar började gro i mitt huvud. ”Tänk vad skönt det skulle vara att bara få försvinna. Vattnet skulle omsluta mej, precis som det gjort med min far en gång och all inneboende smärta skulle vara borta för alltid.”

På postkontoret fanns en telefaxmaskin till mitt förfogande. Ibland kom det meddelanden från Holland på engelska. Lite engelska måste jag ha förstått för de skulle tas emot och besvaras. Inom huset sändes posten i något slags tub där informationen i pappersform var inrullad. Tuben åkte sedan vidare genom rör i väggen. Tuben ser jag för min inre blick, men hur jag sen fick tuben vidare har jag inget som helst minne av! Kanske det fanns flera rör i väggen? Däremot minns jag, att en gång fick jag en beställning av något slag och lovade skicka den. När jag sedan skulle skicka iväg tuben mindes jag absolut inte vem beställaren var. Hur jag löste det här har jag inget som helst minne av. Tydligen kommer jag ihåg det här för att det var mitt första jobb, och nu hade jag gjort bort mig riktigt ordentligt. Hoppas att det bara var pennorna, som slutat fungera och att jag fick en ny beställning så småningom.

Min första lön var 150 mk. Visst hade jag fått veckopeng, men nu hade jag en stor summa att använda. Jag visste genast vad jag skulle köpa för min första lön. Mumma skulle få ett nytt strykjärn. Lycklig och glad for jag iväg och köpte strykjärnet. Jag kan tänka mej att det kostade en hel del.

Förväntansfullt räckte jag min gåva till henne. Hon hade födelsedag den 1 juli och fick det som födelsedagspresent. Men mummas reaktion när hon öppnade paketet var inte alls det jag hade tänkt mej. Hon bara stirrade på strykjärnet och på mej. Inte ett endaste ord kom över hennes läppar. Jag blev förskräckt. Vad hade jag gjort för fel nu då? Jag ville med min gåva glädja henne och nu möttes jag av en reaktion som jag inte alls förstod.

Äntligen fick hon fram några ord. En endaste mening. "Din far köpte också för sin första lön ett strykjärn åt mej."

Då förstod jag hennes reaktion. Jag minns också vad jag tänkte: "Det måste finnas mycket av min pappas egenskaper i mej!" Visst kändes det lite märkligt, men det kändes också så fint. Fastän jag aldrig fick träffa min pappa blev det här en händelse, som jag gömmer i mitt hjärta som ett vackert minne. Jag tyckte nämligen att mamma och jag var så olika till vårt sätt att tänka och vara, så det var så skönt att lite kunna ana varifrån mitt sätt att tänka och vara kommit. Pappas gener fanns i mej. Ingen kunde någonsin prata och berätta något om min pappa, varken mamma eller hans kusiner, så för mej var det här en viktig händelse. Det enda min mamma sade om min far var att han var barnkär och att möta honom var som att möta en soluppgång. Nu som vuxen förstår jag min mamma bättre. Hon blev änka med mej som 18-åring. Det gjorde henne hård. Hennes äktenskap med min styvfar, kallade hon det 30-åriga kriget. Han

var periodare och misshandlade henne. Hon orkade inte ta sig ur detta olyckliga äktenskap. Hon klarade av mycket, som inte jag skulle ha velat uppleva. Hon var en stark kvinna, annars skulle hon nog inte ha klarat av alla motgångar som hon måste gå igenom.

De följande två somrarna arbetade jag också på mummans arbetsplats. Nu var min uppgift att sköta debet och kredit. Vi var två på vårt kontor, så jag vikarierade vardera kontoristen. De var trevliga båda två. Speciellt Mirja och jag blev goda vänner och träffades också utanför arbetstid.

Två löften gav jag mej själv i tonåren. När jag var 15 år beslöt jag att jag måste lämna min hemstad för att, som jag upplevde det, överleva. Mamma var olycklig i sitt äktenskap och ältade det med mej de gånger vi träffades. Ungefär varannan torsdag träffade jag mamma. Morfar hade köpt ett stort hus där. Mamma, min styvfar, mina halvsyskon bodde i huset. I nedre planet fanns Elantos matbutik. Min halvbror är 4 år yngre än jag och min halvsyster som var 6 år yngre än jag dog före sin 60-årsdag i sviterna av sitt alkoholmissbruk. Mormor och morfar bodde där också. Mamma pratade bara sitt och t.o.m. frågade mej om jag tyckte att hon skulle skilja sig. Jag minns vad jag svarade. Jag sade: Det är något du måste besluta själv. När jag hade lyssnat tillräckligt på mamma gick vi över till lägenheten mittemot. Där var så skön atmosfär. Mormor, som nu blivit änka, satt med Hemmets Vän, en kristen veckotidning, och bjöd mamma och

mej på kaffe. När det sedan blev middagsdags var det ofta fläksås och potatis. Den orange gjutjärnspytsen ställdes lutande på bordet. Den var så ställd för att vi skulle kunna doppa potatisen i fläksåsen. Fläsket var knaprigt och gott. Det kändes alltid så tryggt att få vara nära mormor. Hon var nog på något sätt den trygga personen i mitt liv. Jag bodde ju med mormor och morfar de första 4 åren av mitt liv. Nära mormor fanns alltid värmen.

Tillbaka till mitt första beslut. Mumma som hade förlorat sin enda son, min far, och nu också sin man blev bitter och tungsint. Jag förstår henne idag, men det var så tungt att leva med hennes tystnad. Jag var själv mitt i puberteten, så den och mina anhörigas problem, gjorde att jag sade till mej själv. ”Jag skall gå Flickskolan till slut. Sätta vita mössan på mitt huvud. Sedan far jag så långt det bara går att fara för att studera!” M.a.o. Helsingfors, Åbo kändes för nära min hemstad.

Det löftet höll jag. Efter studenten kom jag in vid Svenska Social- och Kommunalhögskolan på Topeliusgatan i Helsingfors.

Mitt andra löfte var: ”Om jag någon gång får barn skall jag alltid prioritera dem. Ingen karriär eller något annat skall vara viktigare än de.” Min barndom hade satt djupa spår. Jag tyckte att jag inte var viktig för mamma. Så kändes de givetvis, när livets vågor gick så höga att jag trodde att de skulle dränka mej. Idag vet jag att mamma gjorde det

enda rätta. Hemma hos mamma med styvfar och halvsyskon, var det verkligen otryggt. Där skulle jag tagit ännu mer skada.

Maten

Nu vill jag fortsätta och skriva om de goda maträtterna jag fick äta i min barndom. Hos mormor var det den underbara fläxksåsen, lagom salt tyckte jag. Morfar tyckte att doppavetan skulle saltas ännu mera. Så han saltade ytterligare, men han satte ju salt i sitt kaffe också. Mumma var riktigt en mästerkock. Hennes bravur var härlig potatismos och får i kål. Varje gång jag kom hem från min studieort Helsingfors fick jag äta denna läckerhet. På lördagarna var det bullbak som gällde. När jag kom hem på nätterna i tonåren fån skoldanserna stannade jag vid grillen och åt en Porilainen. Hemma satt jag vid köksbordet och drack kall mjölk och åt färska bullar. Hur många varma bullar med kall mjölk jag åt redan på dagen minns jag inte. Men det var många. Lyxstunden på natten förgylldes dessutom av tidningar. Det var Anna, Apu, Seura eller Me Naiset. Dessutom hade jag en egen tidning som hette Hennes. Den kom på tisdagar genom postluckan. När jag kom hem från Flickis, tappade jag upp ett hett skumbad åt mej. Kröp ner i det doftande varma vattnet och läste min egen tidning.

Mammas bravur var dillsås och potatis. När hon bakade

kakor blev det russinkaka. När jag hade bildat familj och vi kom till den nedkylda sommarvillan hade hon varit där i förväg och eldat brasa. Härligt rosafärgad vispgröt väntade också på oss. Hon hade svårt att visa känslor men detta var hennes sätt att visa omtanke.

Den vita studentmössan satte jag på mitt huvud i början av 70-talet. Jag sökte in vid Svenska Social- och kommunalhögskolan i Helsingfors. Jag kom in på vårdlinjen dit jag hade sökt. Dessutom fanns där en kommunallinje, bibliotekarie- och journalistlinje. Vi var 33 stycken som fick påbörja våra studier på vårdlinjen. Jag var så trött och hade "lejdor" av allt läsas och pluggas, att min första reaktion var: "Oj nej!" Jag skulle ha velat jobba med något och inte plugga igen. Följande tanke var: "När du nu har kommit in så är det bäst att börja. Det kan hända att du inte börjar sen senare överhuvudtaget!" Min släkting, som var min pappas kusin, kom med mej och tittade på bostad. På följande tvärgata från Soc&Kom hittade vi ett litet rum att hyra. Vi tyckte att tanten verkade snäll, rummet var nära skolan och prydligt. Jag hyrde det. Det enda problemet var, att jag bara fick koka tevattnen. Ingen matlagnig. Några gånger bjöd tanten mej på kaffe med dopp. Ser tanten framför mej än i denna dag. Silvergrått hår, värdig hållning och lågmäld. Hon var en s.k. "fin dam". I högskolan hade alla ettor en tutor från en högre klass. Min hette Mats. Han var ett bra stöd för mej. En gång då jag var och hälsade på honom satt

han och stickade. Till dags dato är det första och enda gången jag sett en man med en stickning i sin hand.

Studierna skötte jag med långa tänder. Jag var ju färdigt så skoltrött. Till Club Ostrobotnia for jag på lördagarna. Men då kompisarna blev glada av sitt drickande blev jag bara deppig. Jag hängde nu med så gott jag kunde.

Sedan mötte jag en veterinärstuderande. Allt stod inte rätt till vare sig med honom eller hans mor. Jag fick aldrig träffa henne, för hon hade blivit sittande inne i sin lägenhet och gick aldrig ut. Denna långa blonda yngling och jag började sällskapa. Kanske jag åter hade förälskat mej i en lång, blond man eftersom min pappa hade varit lång och blond. Denna yngling och jag ville koka mat och äta tillsammans, så jag började söka efter ett nytt rum åt mej med kokmöjligheter. På Runebergsgatan hittade jag ett rum med kokvrå. Tanten verkade helt mystisk, ja, rentav sjuk. Det jag skulle få hyra var 13 m² stort. Pytte pyttelitet boende m.a.o, men vi skulle ju få koka vår egen mat. Spårvagnarna och de blåa bussarna som skulle uppför och nerför backen utanför fönstret förde ett förskräckligt ljud. Det var gnissel, acceleration och inbromsningar så gott som dygnet runt från gatan. Jag hann bo en knapp vecka i mitt nya rum, så gjorde ynglingen slut. Det var ett dråpslag. Jag sjönk in i en depression, som slukade mej helt. Oljudet från gatan gjorde, att jag inte kunde sova alls. Allt blev nattsvart. Hos min första tant fick jag ta emot samtal men nu fick jag ringa enbart från skolans

aula eller från någon kiosk på stan. Jag beslöt en morgon att ringa till min mamma. ”Mamma jag orkar inte leva mera!” fick jag ur mej. Hon hade visserligen lämnat bort mej när jag var tio år. Men hon var ju min mor. Jag hade hoppats och trodde, att jag skulle få några tröstande ord. Men det enda hon sade:” Nu skall du ta dej i kragen!” Det var det absolut sista jag ville höra. Jag hade försökt mitt yttersta, och ringde för att få höra några tröstande ord. Jag blev helt kall inombords och beslöt att ta mitt liv samma dag klockan 15.00. Jag hade skrivit en tentamen nyligen, så jag gick en trappa upp där skolans anslagstavla fanns, för att se om min tentamen blivit godkänd. Jag stod där och stirrade på pappret, som bekräftade att jag klarat min tentamen. Britt från min hemstad står där bredvid mej och tittar på tavlan hon också. Plötsligt frågar hon mej: ”Vad är det med dej?” Jag svarade ärligt till henne och sade, att jag inte orkar leva mera. ”Nu när jag går hem till mej tänker jag klockan 15.00 öppna gaskranen i min kokvrå och ta mitt liv!”

Britt, grannflickan vid min styvfars sommarvilla, som jag i barndomen plockat blåbär med, vänder sej mot mej och tittar mej djupt i ögonen. ”Det gör du inte! Nu går vi till biblioteket och ringer Studenthälsan!” Hon var så bestämd på rösten att jag helt kom av mej och viljelöst följde med henne. På biblioteket fanns små telefonhytter, så vi fick tala ostört. Jag var inte helt närvarande. Närmast konfunderad över att min plan att få lämna detta jordeliv blivit stoppad.

Mamma hade inte förstått hur farliga hennes ord varit och så dyker Britt upp ur tomma intet och förstör den plan som för alltid skulle ta bort smärtan över att ha blivit övergiven igen. Plötsligt håller jag telefonluren vid mitt öra. En röst i andra ändan säger: ”Du infinner dej här på Studenthälsan i morgon bitti klockan 8.00. Lovar du det?” Jag, som var (är?) en snäll flicka lovar att vara på plats klockan 8.00 följande morgon.

Jag fick hjälp. Det blev gruppterapi och när den var slut gick vi alla ut och åt. Vi var alla överens om att vår grupp-
ledare hade sådana problem att han själv borde söka hjälp!

Jag har haft förmånen att alltid ha goda väninnor. I min hemstad var det Ulla. Nu i Helsingfors var det Stina från parallellklassen i Flickis. När tentamen gått bra firade vi på Fazers Cafe med kaffe och bakelse. Om tentamen däremot blivit underkänd behövde vi tröst på samma sätt.

Till studierna hörde praktiktider: jag var kommunsekreterare i Jomala kommun på Åland, mentalvårdare på Rålambshovs psykiatriska sjukhus, samt den längsta tiden på Aurora sjukhus i Helsingfors.

Psykiatriska sjukhuset

Katten tassar omkring mej. Jag är bara irriterad på honom. Just nu klamrar jag mej fast vid livet.

Diagnosen bipolär sjukdom har jag varit du med i årtal

och ätit mediciner. Nu tyckte jag att jag är enbart högkänslig. Förstås hade jag fått lite vinkar om detta genom människor. En massör, som höll på med något som hette så fint som bioresonans, nämnde att jag nog enbart är högkänslig. Dessutom träffade jag en ny väninna, som också var högkänslig. Hon hade klarat sej utan mediciner i två år. Visst var det mitt eget beslut att lämna bort medicinerna.

På sommaren 2016 fick jag ytterligare en psykmedicin, förutom de två andra. Jag tyckte att de inte hade någon verkan på min depression. Min psykiater tyckte att då kan jag lämna bort den nya sorten. Senare på sommaren lämnade jag på eget bevåg bort en av de mediciner jag ätit i årtionden och i början av hösten också den andra. Vilken jag först lämnade bort är höjt i dunkel nu i skrivande stund. Förstås gjorde jag inga anteckningar om dessa livsviktiga beslut.

Telefonkontakt hade jag med min psykiater och han svarade; "Jag är inte glad över detta!"

Utan mediciner hade jag först en period av att jag vaknade med ett lyckligt leende på läpparna. "Tänk att det är mej förunnat att vara lycklig!" Visst trodde jag ännu då att nu var allt under kontroll.

Snart började jag vakna klockan tre på natten och kunde inte somna om. Då började jag inse att nu är något tokigt.

Hälsovårdsläkaren har inte den kunskap om psykmediciner som en psykiater, så de råd jag fick var inte de bästa. Dessutom började jag för snabbt ta hela piller istället för

halva. Den andra, stabiliserande medicinen, började jag inte alls med. Varken jag eller hvc-läkaren visste vilka konsekvenser det skulle bli.

En ångest, som var fruktansvärd, drabbade mej. Julaftonen var fruktansvärd. Jag var hos min sons familj på landet. Det enda jag satt och tänkte: "Bara jag kommer hem tar jag alla sömntabletterna. Då slipper jag denna ångest!"

Förståndet, det lilla som fanns kvar, sa "inte kan du ge en sådan julklapp till dina barn och barnbarn". Med goda vänners hjälp klarade jag juldagen och julannandag. De fick mej att ringa till psykiatriska jouren och där fick jag veta att när jag hade börjat med mina mediciner på fel sätt blev jag självmordsbenägen. Vilken chock att få höra detta. Ingen hade förklarat detta för mej. Tillika gick mina tankar till sådana människor som i desperationen av gastkramande ångest berövat sej sina liv.

Tryggast var det att be att få bli intagen på psyket. Jag var där fem dygn. Där var tryggt, god mat, men slött! Tog emot det nya året 2017 sovande med hjälp av sömntabletter.

Nu försöker jag få grepp om livet igen. Det tar veckor säger de som vet. För mej är varje dag en evighet. Medicinerna skall hjälpa mej att klara av det här som kallas livet.

Jag har varit i duschen! Åtminstone det lyckades jag med. Inte frågar jag några varför? Jag önskar bara att livet skall bli drägligt igen.

Tillbaka till livet

Nu har det gått veckor. Dagarna har varit lååååånga. En väninna har ringt varje morgon. Vänner är livsviktiga när man mår dåligt. Bara att komma upp ur sängen har varit mödosamt. Tvingar mej till allt. Visst har jag märkt att det lättar. Den gastkramande ångesten är borta. Vilken lycka bara det.

Tacksamheten är stor att det finns hjälp att få. Varje gång jag ringde till psykjouren fanns det än vänlig röst i andra ändan som lyssnade och förklarade.

Nu har jag mina mediciner och jag vågar igen tro att dagarna skall börja vara mindre lååååånga. Detta experiment med min egen hälsa vill jag inte göra om. En skrämmande upplevelse, som jag har förstått att många utom jag gjort. Du mår bättre och så tycker du att du klarar dej utan mediciner. Envisheten spelar förstås också sin givna roll. Jag lyssnade på andra och ville tro på dem som talade övertygande på sitt sätt. Beslutet att lämna medicinerna var mitt eget. Jag är inte den enda. En bekant har lämnat bort sina mediciner ca 10 gånger och varje gång blivit dålig. Hoppas innerligt att detta blev min första och sista gång.

Nu sitter jag i biblioteket och skriver. Jag steg upp ur sängen idag, annars skulle jag ju inte sitta här. Livet behöver inte vara så märkvärdigt. Små glädjeämnen finns omkring mej. Ibland är det bara så svårt att öppna ögonen för allt som fungerar.

Ett varmt hem, mat på bordet, barn och barnbarn och goda vänner.

Sakta men säkert kommer jag tillbaka till livet. Sakta men säkert. I mitt eget tycke för sakta och lååååångsamt. Snigelfart är det som gäller och då är det bara att acceptera att så är det.

Minnen dyker upp

Sonen och hans fru skulle fira sin åttonde bröllopsdag en måndag. Tre gossar i åldern 6 år, 4 år och 10 månader skulle bli hemma med famo och fafa. På vägen till landet berättade jag för fafa om mina farhågor angående den minsta. Han är i en känslig ålder för att vara från sin mamma. Dessutom har han sett oss så lite. Hur skall det gå? Det går nog bra, menade fafa.

Men det gick inte så bra. Ungen skrek två timmar hysteriskt i ett sträck. Inga nappar i det hemmet. En av bröderna låg på soffan med fingrarna i öronen. Den andra gick upp till övre våningen för att bygga med sina legon. Lättnaden i lillemans ögon var hjärtskärande då mamma äntligen kom. Jag tyckte ögonen sa: "Tänk att du kom tillbaka! Jag trodde att du hade övergivit mej för gott!"

På dagen hade jag varit hos min nya psykiater, den kommunala, som är avgiftsfri. Han var lugn och sansad och verkade kunna sin sak. Han var förtroendeingivande. Jag be-

rättade att på lördag kväll ville jag fara till grillkiosken och köpa en hamburgare för att ta hem och äta. Sedan satt jag därhemma och njöt av den med ett stort glas mjölk. Just då denna måndag mitt på dagen hos min psykiater, kändes det som att kanske det kommer att bli bra i alla fall. Kanske det ljusnar för mej också. Jag kände mej hoppfull.

Men ack så kort den lyckokänslan blev. Den gallskrikande "ungen" blev helt enkelt för mycket. Allt gammalt från tider av förlossningsdepressioner och sömnlösa nätter från 1980-talet då mina två barn föddes steg upp i mitt inre. Rörde till det ordentligt och så var jag nere i mitt mörker igen. Är jag såhär skör? tänkte jag.

Min nya psykiater blev förvånad över att jag aldrig haft någon stödperson. Nu skulle jag få en sådan. Redan samma veckas fredag ringde hon mej. Hon förstod och kunde bekräfta det jag redan själv insett. Stressen med ett skrikande barn drog fram allt från tidigare år för att jag inte var tillräckligt stark ännu. Snabbt fick jag tid till henne. Ett första besök känns alltid kort, mina 45 minuter gick snabbt och en tid fick jag till följande vecka. Hon talade om något som hon kallade livslinje. Jag har mina aningar, men det känns tryggt och bra att ha fått denna stödperson. Många har en mentor i sitt liv. Nu har jag en egen stödperson och jag vågar igen tro på framtiden.

Sammanfattning

Från studietiden på 70-talet i Helsingfors till nu år 2018 har mycket hänt i mitt liv. Kanske lite väl mycket.

Efter min första tjänst i Helsingfors for jag till Israel och jobbade på en kibbutz. Då år 1977 kunde en ung kvinna inte röra sej ensam bland araberna. När jag ville fara till Nasaret tog jag alltid med mej en ”livvakt”. Det var en japan som var 190 cm lång och bodde vägg i vägg med mej.

Tillbaka i Finland mötte jag min blivande man. Några år tidigare hade jag fått en levande kristen tro. Tidigare hade jag haft min barnatro och bad min barnabön Gud som haver barnen kär troget varje kväll innan jag somnade. Min mor hade lärt mej barnabönen som liten.

Jag hade bett Gud om en stilig barnkär man. Visst fick jag det. Men det var så mycket annat som inte stämde. Jag var djupt olycklig de 25 år jag var gift med barnens far. Vi fick en dotter och en son. Dessutom fick jag två missfall.

Jag var så olycklig att jag till sist såg självmord som den enda utvägen. Åter var det en man som drev mej till självmordets brant. Veterinärstuderanden under studietiden och nu den man, som inför Gud lovat att älska mej i nöd och lust.

Jag var så konfunderad. Jag förstod ingenting. Den man som inför Gud lovat att älska mej i nöd och lust kunde inte göra det. Hans känsloliv hade låst sej i något skede av livet. Vi förblev som främlingar för varandra.

Min arbetsplatsläkare skickade mej till en psykiater. Det

blev ett år av intensiv terapi. Till sist förstod jag att jag måste skilja mej för att inte helt gå under.

Visst hade varningsklockorna ringt i mitt öra under den tid vi sällskapade. Jag får citera Tommy Hellsten: "När en kvinna hör varningsklockorna tror hon att det är bröllopsklockorna som ringer."

När vi hade bott isär i två år blev skilsmässan klar. Våra underbara barn hade bildat familj och barnbarnen började komma tätt efter varandra.

Godtrogen som jag är började jag lyssna på människor som sade att jag inte var bipolär utan enbart högkänslig. Det resulterade i att jag lämnade bort min psykiatri. Min psykiater sade: "Detta är jag inte glad över." Men jag är envis till min natur och visst skulle det kännas bra att slippa alla piller morgon och kväll. Så jag slutade helt med medicinerna. Det gick inte många veckor förrän jag märkte att jag började må allt sämre. Jag började vakna mitt i natten och kunde inte somna om. Första varningstecknet.

Jag sökte mej till HVC och blev ordinerad Sepram igen. Sen var helvetet löst. Min ångest blev helt obeskrivlig. Själv-mordstankarna kom tillbaka och vid julfestbordet hos sonen hade jag en enda tanke. Bara jag kommer hem tömmer jag hela mitt medicinskåp på piller så får min själ äntligen ro. Det blir slut på denna gastkramande ångest en gång för alla.

Jag kommer hem på julnatten och öppnar dörren till det vita medicinskåpet i badrummet. Där finns gott om olika mediciner, framför allt sömnmediciner som skall göra slut

på min obeskrivliga ångest. Då börjar en röst i mitt inre tala förstånd med mej. Guds röst. ”Tänker du ge dina barn en såhär fruktansvärd julklapp?”

Jag kom helt av mej. Jag älskade ju alla mina nära och kära. Så nej det ville jag inte, absolut inte. Den julen stöttade mina väninnor mej. De ringde till psyket och vi fick veta att jag börjat medicinera helt fel. Enbart Sepram gjorde mej suicidal då den stabiliserande medicinen Deprakine fattades. Min väninna förde mej raka vägen till den psykiatriska avdelningen och när jag satt framför överläkaren yrkade jag på att bli inlagd. Jag litade inte på mej själv just då. Jag blev inlagd för fem dygn och sedan valde jag den kommunala psykhjälpen inom öppna vården.

Vägen tillbaka blev lång och kämpig. Jag som stortrivts ensam klarade inte av att vara ensam längre. På lördagarna satt jag hos en väninna och tittade på Vill du bli miljonär? Följande år satt jag på lördagarna hos en annan väninna och virkade mina mormorsrutor. Jag kände inte igen mej själv längre.

Min psykiater började tala om ECT (elchocker). Jag blev helt förskräckt och var inte alls motiverad att pröva sådant. Jag blev rädd. Månaderna gick och till sist sade jag till min psykiater att nu tar jag emot den hjälp som finns att få. Jag står inte ut mera. Kön i min hemstad till ECT var så lång att jag måste åka till Peijas i Vanda. Jag bad till Gud att minimi sex gånger skulle räcka. Men nej tio gånger skulle jag genomgå denna process.

För att åka till Pejjas måste jag hitta vänner som var villiga att ge en hel förmiddag till mej. Som jag dessutom kunde lita på. Jag ville inte att hela min hemstad skulle få veta om ECT:n.

Tiden mellan dessa behandlingar har jag total blackout. Jag vet att jag bl.a. varit på ett bröllop. Min väninna sade att jag betett mej helt normalt. Skönt att höra.

Nu har det gått en längre tid sen ECT. Idag mår jag bra. Njuter av livet och framförallt av mina underbara barnbarn. Mitt i höstmörkret sitter treåringen med glittrande ögon och säger:” Mommo vad livet är skönt!”

Jag instämmer helt. Mina nära och kära älskar mej som den jag är.

Efter att tre gånger planerat att ta mitt liv tänker jag inte mera i de banorna. Man brukar ju säga att tredje gången gillt. Eftersom det inte stämmer i mitt fall tänker jag inte planera något fjärde försök. Jag har idag ingen orsak att göra det. Idag känns livet värt att leva inte minst när jag har många barnbarn och underbara vänner. Gud har en uppgift för oss alla. Min uppgift är att vara en mjuk famn för barnbarnen och ha ett lyssnande öra för de medmänniskor som mår dåligt. Intuitivt känner de som behöver ett tröstens ord att jag förstår dem.

Knuten i mitt liv var att ständigt bli övergiven. Jag vill inte att mina nära och kära skall känna sej övergivna av mej.

ETT LIV MED ÅNGEST

Kristina, 50+

Det berättas att när mamma kom hem med mig från BB var hela lägenheten fylld av äppelblom. Jag antar att det är en mild överdrift att hela lägenheten var fylld eftersom den var väldigt stor. Men det var i början av sommaren och äppelträden blommade så historien är väl, åtminstone till den delen, sann.

Själv tycker jag i varje fall mycket om tanken. Det känns fint och litet festligt att ha blivit hyllad med äppelblom när man kom hem från BB!

Jag kan utan att ha det minsta dåliga samvete konstatera att jag var en riktigt söt baby. Jag hade mörkt hår och stora blåa ögon. Eftersom min pappa var en ivrig amatörfotograf så finns det också en hel del bevismaterial som stöder detta.

Jag föddes på 60-talet, alltså innan alla barn kläddes i tri-kåkläder. När jag ser på bilder från min barndom är jag klädd i ljusa bomullskläder med både rysch och pysch. Min mamma var en duktig på att sy och min farmor var sömmerska till yrket så det var inte särskilt underligt att det fanns vackra kläder att välja mellan.

Allt ser riktigt bra ut minsann, åtminstone så här långt. Tyvärr varade den lyckan inte alltför länge. Jag fick nämligen två och ett halvt år senare en lillasyster. Den alltid glada skrattande flickan. som jag sades vara, förvandlades därmed till en besvärlig unge. Syskonsvartsjuka heter det. Jag antar att det blev för svårt för mig när all uppmärksamhet nu riktades mot min syster.

Hon var helt oskyldig till detta men eftersom hon, till skillnad från mig, var ett solsken som lockade människor till sig var fortsättningen inte så lätt. Där hon skrattande gick fram i livet var jag osäker och rädd.

Det är faktiskt först under de senaste åren jag har försökt skapa mig en positiv bild av mig själv som ung och däribland "baby-jaget". Detta efter att länge sett tillbaka på min barndom med skam över att jag var så besvärlig.

När jag nu skriver det här inser jag att det kanske inte bara var så att jag bara "förvandlades", när jag fick ett yngre syskon. Jag kanske var ett barn som behövde litet mera stöd och uppmuntran och därför inte klarade mig när jag blev utan det och fick konkurrens om uppmärksamheten.

Som barn led jag av både sömnsvärigheter och mardrömmar. Rent känslomässigt var jag ganska explosiv och jag minns hur svårt det var för mig att vänta. Kanske jag hade litet ADD i mig trots allt. Bokstavskombinationen fanns ju inte när jag var ung.

Eftersom mina föräldrar ständigt var i farten med både körövningar och andra tillställningar blev jag och min syster ofta lämnade ensamma hemma.

Ja, vi lämnades självklart inte ensamma hemma. Vi hade alltid någon som tog hand om oss. För det mesta var det famo. Förutom att hon läste för oss brukade hon berätta hjärtskärande historier om hur svårt livet var när hon var liten. Jag lär en gång ha gråtit på grund av detta när mina föräldrar kom hem. Famo förbjöds därmed att berätta liknande historier. Jag minns i varje fall historier om platsen där de bodde, hästen som inte var så snäll samt den långa, långa vägen till famos skola och hur det skidades när det var kallt, så kallt ...

Det är synd att jag inte längre kommer ihåg historierna. Så är det tyvärr, man glömmar.

Även min morfar, mofi, brukade berätta historier. Han var betydligt positivare än famo. Trots det kommer jag inte heller ihåg något av hans berättelser.

Famo brukade läsa sagor för oss och jag/vi älskade att lyssna till henne. ”Snälla famo läs en sida till” brukade jag bönfälla. Och efter det ”bara en sida till” och efter det ”bara en sida till”. Det tog aldrig slut men famo läste på medan jag reste bort i sagornas och fantasins värld.

Barnet – skammen

Min förra berättelse slutade vid att babyn fick en syster och solstrålar förvandlades till ösregn. Efter det kom skammen – en skam över att man var sur, besvärlig och att man i och med det förstörde det för andra.

Det är just den där skammen som gjorde att jag, då mina föräldrar scannade in diabilder från hela min barndom, bad dem att lämna bort en bild. Det var en bild av mig själv vid dörren in till vardagsrummet, jag såg mordiskt arg ut.

Varje gång de visade bilden sade de ”Du var en sådan solstråle tills din syster föddes ...”. Sen begrundade vi mitt misslyckande en stund. Eller åtminstone gjorde jag det.

Det är underligt det där med skam. Skam kan ju vara väldigt mycket även om det i mitt fall var en skam över att vara besvärlig och ställa till det. Sanningen var att även om jag kunde göra impulsmässiga dumheter var jag ett väldigt känsligt barn som reagerade på omvärlden.

En av ”höjdpunkterna” var när jag fick min första sax och klippte min systers hår. Det låter kanske inte så farligt. Men hon hade väldigt tunt hår och min mamma hade otåligt väntat på att det skulle växa. Och när det äntligen hade gjort det så klippte hennes storsyster av det i fula tovor.

Jag minns ännu hur spännande det var när jag förde håret, och bitarna från mina sönderklippta yllestrumpbyxor, till skräpkorgen i köket. Enligt min minnesbild satt mina föräldrar vid köksbordet medan jag sprang av och an.

Orsaken till att den här situationen ännu lever vidare är att det finns en diabild av min nyklippta syster glädjetrålande på en stege halvt uppe i en takkrona. Hon är kanske omkring ett och ett halvt år på bilden. Varje gång vi såg igenom våra diabilder sade min mamma ”och hennes hår hade just börjat växa ut när du klippte det” medan jag satt i en av stolarna och kände mig full av skam. Detta liksom hennes kommentarer om den andra bilden hörde till våra familjetraditioner.

Ni kanske tror att de ständigt återkommande diabildsvisningarna under min uppväxt var min stora skräck! Så var det inte alls. Oftast skedde det under trevliga omständigheter, utom kanske när bilder fastnade i projektorn och en temperamentsfull far svor. Jag tyckte om att se på bilderna och få höra berättelserna om de olika platserna. Det var bara de där två bilderna som pinade mig om och om igen.

Jag deltog under 90-talet i en kvinnogrupp inom församlingen. I den fanns också min första lärarinna. Hon sade ”Man såg genast att du inte var en vanlig flicka”. Med det menade hon att jag var allvarsam och fundersam. Kanske det som i dag kallas för en gammal själ.

Jag var förvisso en gammal själ som fundersamt studerade det som ägde rum omkring mig. Det här gjorde också att jag hade svårt att få vänner. På fritiden umgicks jag och min syster med grannflickorna men i skolan var jag ensam – trots att den ena av flickorna gick på samma klass. Det var ett

svårt arrangemang för mig att duga under lekar men inte i skolan och självklart inte när man närmade sig tonåren.

Som vuxen önskade jag att någon hade sett hur dåligt jag mådde och tagit hand om mig. De facto försökte jag säga till att jag var ensam och mådde dåligt men ingen lyssnade. Det här var på den tiden man skulle bita ihop tänderna och inte göra sig till. Tyvärr.

En gång fick jag ändå tio minus i en uppsats. Det var på sexan och jag hade skrivit hur ensam och olycklig jag var. Tyvärr var det all respons jag fick på det nödropet.

Tant A-L och jag

Jag har under de senaste åren försökt byta ut skammen mot glädje och jag tycker faktiskt att jag lyckats litet. Det här är en process som är pågående även om jag har kommit långt från det självförakt jag känt och med ömhet kan tänka på mitt baby-jag.

Jag föreställde mig länge som en fyrkant som alla försökte skuffa in i ett runt hål. Försöken att få bort hörnen lyckades tyvärr inte. Allt gjordes dock i bästa välmening.

Jag skulle ju så gärna ha varit det där lyckade barnet som kunde göra alla glada och tillfreds med livet. Men sådan var jag inte. Ännu i dag måste jag kontrollera mina impulser för att smälta in även om jag blivit ganska bra på det. Till all lycka!

En som spelade en stor roll i mitt liv var tant A-L, min gudmor. Hon var pappas krigsmamma.

Hon var också en aktiv hörnrundare!

Farbror G var köpman i byn och tant A-L lärarinna. Hon var en sträng lärarinna och eftersom hon inte hade några egna barn räknade de min far som sitt barn. Jag blev det efterlängtnade barnbarnet.

Redan här kanske ni kan ana hur mitt förhållande till henne blev!

Ja, det var förstås knepigt. Tant A-L hade starka åsikter om hur man skulle bete sig som flicka. Om vad man skulle läsa och om vad man skulle göra. Även om hon var lärarinna med barnens bästa för ögonen så hade hon inte någon vidare hand med barn.

Jag kan berätta att tant A-L också tyckte om brevskrivning och en av mina uppgifter i livet som barn var att skriva brev till henne.

”Hej, hur mår du? Jag mår bra! Vi fick en katt/kanin/hamster idag ... Jag var och rida idag ... Hej då!”

Tant A-L tyckte inte särskilt mycket om husdjur och jag kan gissa att hon ansåg att mina brev var ganska enfaldiga! Men det fanns en sak som jag kunde imponera på henne med. Jag älskade att läsa!

Jag kröp upp i hennes glansiga finsoffa med fötterna på det gula tyget (som jag inte fick göra) och läste igenom hennes bokhylla. Boken som jag minns allra bäst handlade om

asagudar och var trasig med ljusbruna slitna läderpärmor från 1800-talet. Jag var helt fascinerad av den och läste den i ett nafs.

Hon muttrade som hon brukade medan jag läste "Vad skall det bli av denna flicka". Varken jag eller hon förstod hur jag kunde läsa boken på gammalsvenska men jag hade faktiskt inga problem och njöt av läsningen.

Jag beslöt mig för att jag någon gång i framtiden ville ha två saker i arv av henne. Den ena var den gula fina soffan och den andra var boken som jag hoppades kunna ge åt mitt barn.

När vi gjorde upp bodelningen var båda sakerna redan bortgivna sedan länge. Jag hade förstås aldrig berättat om mina planer men det sved ändå att konstatera att ingendera fanns kvar!

Min kontakt med henne var inte lätt. Efter att ha konfirmerats skrev jag ett brev till henne om mina upplevelser. Jag, 15 år gammal, tyckte att vår grupps präst var ok, medan den andra prästen inte var något vidare. Van att säga vad jag tyckte uttalade jag en hel del sanningar i brevet till henne. Det skulle jag inte ha gjort.

Tant A-L tyckte att jag var en otacksam tonåring. Hon hade en hel del andra åsikter om mig också och skickade Arja Saijonmaas LP "Jag vill tacka livet" som jag skulle lyssna på för att lära mig tacksamhet. Det ironiska är jag än i dag tycker att det är en jättefin sång men varje gång jag hör den påminns jag om detta.

Jag fick förstås skriva ett brev med en ursäkt, som denna gång gick genom en censur, som hette mamma. Men jag minns att jag skarpt påpekade för tant A-L ”Jag är en tonåring och tonåringar har sådana åsikter ibland”.

Efter det gick alla mina brev till tant A-L genom mamma. Det var jag som bad om det, det var inget krav från mina föräldrars sida. För säkerhets skull.

Det underliga är att när tant A-L begravdes och vi (mamma, pappa, min syster, min man och jag) stod som närmast sörjande i första raden i kyrkan bröt jag ihop. Jag grät och snörvlade under hela begravningen och tårarna bara rann. Jag vet inte vem som blev mest förvånad. Jag eller mina föräldrar? Den behärskade Kristina tappade för en gångs skull helt koncepterna.

Min moster och alkoholen

Eftersom min mamma har endast en syster och min pappa inga syskon alls har den inre kretsen i min familj alltid varit ganska liten. Min moster var en viktig person i mitt liv även om influensen inte alltid var den bästa.

Hon var nämligen alkoholist. Ingen skåpsupare som gömde flaskan på diverse fantasifulla ställen i hemmet. Nej, tvärtom. Hon drack och hennes drickande blev vår familjs officiella hemlighet.

På 70-talet var attityderna som bekant märkbart libera-

lare än i dag och alkohol var därför inget främmande i familjen. Hennes drickande var destruktivt och jag minns hur jag många gånger som tonåring önskade att jag kunde hjälpa henne att sluta.

För trots alla skandaler hon åstadkom, och allt ont, var hon en snäll människa som i nyktert tillstånd ville alla väl. Hon var intelligent och läste gärna intellektuella böcker samt tantsnusk och deckare som jag som tonåring förstår ivrigt lånade av henne.

Det finns minnesvärda tillfällen under min uppväxt som har att göra med henne. Minns när mina föräldrar reste till Wien och hon var barnvakt. Det slutade som ni kanske kan ana inte särskilt väl. Jag minns när hon kom med en fullastad kasse med Campari och annat, som lätt rann ner i hennes törstiga strupe.

På 80-talet hade jag ambitioner att försöka hjälpa henne men allt rann ut i sanden i och med att hon träffade en man som tog det sista av hennes mänsklighet. Han var psykopat och ägnade ett tiotal år åt att förnedra henne på många sätt. Han gjorde också allt för att förnedra mina morföräldrar, min mamma och också mig. Jag känner än i dag ett innerligt hat mot honom och minns hans fulla röst när han ringde till mina föräldrar för snusksamtal. Vi hade vid den tiden flyttat till samma tomt som de och delade telefonlinje. Till sist blev situationen så ohållbar att jag genast slängde på luren när jag hörde hans röst i telefonen.

Den här texten börjar låta som en beskyllning mot mannen i min mosters liv och en helgonförklaring av henne. Så var det inte. Hon grävde glatt sin egen grav och fortsatte att dricka trots att hon fick chans efter chans.

På 80-talet började hon bli aggressiv när hon drack. Hon bodde i övre våningen i samma hus som mina morföräldrar och brukade gå ned till dem och hota dem när hon var full. Då ringde de till mamma och eftersom jag ännu bodde hemma brukade jag vara med som skydd. Jag tror att jag antog att jag hade en lugnande verkan på henne. Min moster var förstås förtvivlad över sitt liv och det gick ut över dem. Dessutom satt de på hennes bankkonto och det här var en ständig schism. Det var inga vackra beskyllningar som slungades ut i fyllan minsann.

Den sista gången det hände var när jag var gravid. Då hade jag redan flyttat hemifrån. När jag skriver det här kommer jag underfund med att även om allt slutade för mig när jag flyttade blev det troligen värre för mamma.

Mofi ringde till mig på jobbet och bad om hjälp. Han fick inte tag på mamma. Vid det tillfället hade min moster slagit sönder ett fönster och slagit momi som hade ett sår på kinden. Hon slog sedan min morfar framför en polis som kommit för att lugna ned situationen. Det finns ögonblick man aldrig glömmer och det här var ett sådant. Polisen frågade min morfar om han ville anmäla och det ville han ju inte. Det var en ganska tung eftermiddag för

mig, mina morföräldrar och min man som kommit för att hjälpa till.

När allt lugnat ner sig bjöd de på pizza. Min man och jag delade på den i deras vardagsrum. När vi hade ätit den kom mofi in i rummet. Han var upprörd för vi hade ju inte lämnat något åt min moster.

Det var så som det var och inte mycket man kunde göra för att förändra situationen.

De sista åren i hennes liv blev bättre. Hon hittade en snäll man som tog hand om henne och jag fick en skör kontakt till henne igen. Då hon begravdes sade hennes väninna från ungdomen: ”Jag har aldrig träffat någon som var så rädd som hon”. Orden har fastnat i mitt minne och jag har grunnat på dem sedan dess. Vad var det som gjorde henne så rädd? Hände något henne eller var hon bara skör på samma sätt som jag?

Jag har aldrig fått några svar på mina frågor men hennes drickande har självklart påverkat mitt liv. Jag har försökt vara försiktig med alkoholen som vuxen för tanken att sluta som hon är vansinnigt skrämmande.

OCD:et och jag, aka ett liv med ångest

OCD är en bokstavskombination som kommit att dominera mitt liv – and not in a good way! Bokstavskombinationen betyder Obsessional Compulsive Disorder, på svenska tvångs- syndrom.

Kontentan för mig i varje fall är att man oroar sig och oroar sig, och oroar sig. Oron/ångesten, lättar ibland för en stund men tar ändå aldrig slut! Det var länge helt enkelt så att "Hon oroar sig så mycket". Jag kunde länge leva med den och varken jag eller mina föräldrar förstod att mitt oroande var något neurotiskt.

För att lätta på oron behöver man en lugnande försäkran. "Pappa, behöver jag oroa mig?" Försäkran tar för ett ögonblick bort ångesten och sedan är det full rulle igen. Jag hade under åren byggt upp ett praktiskt system där jag gett mina föräldrar olika kompetens att stilla min oro. Jag frågade min pappa om saker gällande religion (världsundergång) eller politik (världskrig). Min mamma fick svara på frågor som gällde mera fysiska saker.

Barn har ju ofta en mild OCD, man får inte gå på streck och så. Det hade jag också! Jag skuttade omkring på trottoarer med rutmönster och gjorde mitt bästa att undvika strecken. Jag hade också en noja som gick ut på att allt skulle gå jämnt ut – för annars skulle någon bli ensam. Den nojan löste jag ändå galant. Jag utsåg den ensamma till dirigent och ledare. Det här, mina vänner, var problemlösning på hög nivå för en lågstadielev.

Det är egentligen onödigt att gå in på vad man oroade sig för. Oron har ju inte något att göra med innehållet utan själva handlingen för att fördriva den. I mitt fall gick det för det mesta ut på att fråga någon om jag behövde oroa mig för någonting. I andras fall kan det vara att städa, att räkna

en viss sekvens eller helt enkelt utföra vissa rörelser för att det onda skall gå väck.

Det är hemskt skall jag säga, och något som är helt osynligt för andra. Allt sker inne i ditt huvud och du är en slav under det. Allt detta medan livet går dig förbi på utsidan.

OCD är också en sjukdom som gradvis blir värre. Ju mer man ger efter för den desto mer tar den! Mej höll sjukdomen att ta helt och hållet. Till sist bestod mina dagar av tvång efter tvång. Det var efter att mitt barn hade fötts som den kulminerade. Hos mig föddes ett så stort behov att skydda barnet att jag till sist inte längre klarade av att sköta det. Min man tog då över och räddade därmed mitt liv (tror jag). Åtminstone räddade han mitt liv som mamma och det är jag honom innerligt tacksam för.

Hur tvånget uppstår är ännu ett frågetecken såväl i mitt eget liv som i det vetenskapliga. Jag vet att förståsigpåare i något skede har ansett att felaktig pottränning skulle vara orsaken – på riktigt alltså! Men de facto vet man inte hur neurosen uppkommer även om det finns indikationer på att det också kan vara en genetisk sjukdom. En intressant observation är att vad man upplever som fullt friska barn kan insjukna över en natt efter en allvarlig streptokockinfektion. De kan vakna upp med full OCD och det är ganska skrämmande. För min del ökade oron långsamt över en massa år tills jag inte längre klarade av det. Det handlade alltså inte om något dramatiskt.

Tvång kan behandlas med kognitiv beteendeterapi och mediciner men det är ingen självklarhet att man får hjälp. Då jag blev riktigt sjuk försökte jag få hjälp hemma i Finland men det fanns inte att få. Det enda som erbjöds var vanlig terapi och åtminstone för mig var det detsamma som slutresultatet av plus minus noll.

I Sverige grundades vid den tiden en patientförening, som heter Ananke, för personer med tvångssyndrom. Den räddade antagligen mitt liv. Från den föreningen fick jag information om sjukdomen och förstod vad jag hade att hantera. Jag deltog i ett par seminarier (i Sverige) och skrev till och med i deras tidning.

Rent vårdmässigt har min sjukdom varit en katastrof. Innan den kulminerade försökte jag få vård men ingen av dem jag besökte kunde ens säga vad det var för sjukdom. Det enda jag fick höra var att den var en neuros. Eftersom det i början av 90-talet inte fanns kognitiv beteendeterapi att tillgå fick jag aldrig rätt terapiform.

Jag medicinerade självklart också under de här åren men av någon anledning hjälpte medicinerna mig knappt något. Först hösten 2000 när jag blandade två mediciner – Anafanil och Buspar – upplevde jag en liten lättnad. Jag fick kraft att äntligen börja se utåt och började försöka bygga upp ett liv åt mig.

Den andra lättnaden jag upplevde var när jag började med Venlaflaxinet för sex eller sju år sedan och äntligen kunde

slippa den största delen av ångesten. Det var då jag för första gången kunde uppleva en sådan självklarhet som ett liv utan ständig ångest.

Det – är – så – vansinnigt – skönt!

Min förlorade självbild

Kan man växa upp helt utan positiv självbild? Att det där det hos andra finns stolthet, glädje och förtröstan hos mig bara fanns ett svart hål av förtvivlan och ångest. Jag tror att det gick så för mig även om jag än i dag är osäker på varför.

Jag befann mig en gång i ett svenskt hotellrum på en arbetsresa och läste en veckotidning. Jag hade fastnat för en artikel om människors självbilder och hur viktig en positiv självbild är. Det var då jag insåg att jag inte hade någon självbild alls förutom självförakt och besvikelse.

Min teori är att jag som ung hade en mild form av dysmorfofobi, det vill säga inbillad fulhet. Det är ett tillstånd som finns i samma spektrum som OCD/tvångstankar, så det är inte helt långsökt.

Jag minns att min väninna i högstadiet tyckte att jag var så fåfäng när jag hela tiden skulle spegla mig. När hon sade det blev jag för en stund helt perplex. Jag kom inte ihåg något sådant. Men i skolan fanns det smala, höga speglar i slutet av korridoren alldeles före trappan. Jag brukade alltid titta i dem när vi gick förbi. Det var ett slags tvång så hon

hade alltså helt rätt så långt. Det hon inte förstod var varför jag såg på mig själv. Det var inte för att se hur vacker jag var utan för att se hur mörk jag var under ögonen och sedan känna ångest för hur mycket av det som syntes. Det är det enda jag åtminstone minns att jag såg på.

Jag hade på den tiden alltså en enorm ångest för att jag var så mörk i hyn under ögonen och ägnade en massa tid åt att fundera ut hur det skulle döljas. En annan sak jag hade komplex för var mina tjocka lår. Jag minns när vi i sjätte klassen satt i festsalen. Plötsligt lade jag märke till att mina lår gick mycket mer över kanten på stolsitsen än de andras. DÅ BÖRJADE DET! Komplexet, som jag kallade det, eller en släng av dysmorfofobi. Jag vet inte!

Det var som ett täcke av ångest och jag mådde mycket dåligt över mig själv och hade till och med svårt att se på mig, förutom då jag såg på mig själv med OCD-ögon. Ser det här bra ut? frågade jag mig själv. Svaret var ett självklart nej!

I dag har jag gått upp i vikt en hel del på grund av min hypotyreos och att jag slutade röka samt självklart också på grund av dåligt ätande. I vanliga fall klarar jag av viktökningen även om jag inte gärna vill se mig själv på bild. Ibland får jag ändå skov av självförakt. Senast hände det på en högtidlig fest. När vi satt i bänkarna under programmet var det enda jag kunde tänka på hur fet och svullen min mage var och hur jag måste dölja den samt hur felaktiga kläder jag hade på mig. Detta trots att ingen såg mig. Även om

jag mentalt var medveten om detta kom jag inte ifrån känslan som nästan helt tog kontroll över mig. Det var en otrevlig OCD-våg som sköljde över mig och påminde mig om hur mitt liv en gång varit.

De facto är jag i en ganska lugn period för tillfället angående min OCD vilket är tacksamt med tanke på världsläget. Om jag varit mitt riktiga jag skulle jag vid det här laget vara nedbruten över Trumps agerande i USA, Nordkorea, Brexit, EU:s framtid, Sannfinländarnas ordförandeval, Le Pen i Frankrike, fågelinfluensa, flyktingströmmar, IS, främlingsfientlighet, familjeförhållanden, mitt barn (som är deprimerad och som jag försöker hjälpa), mitt barn, mitt barn, mitt barn, mitt barn, pengar som inte finns, hur skall hen klara sig, framtiden, spådomar som jag måste läsa eftersom jag tror att något hemskt händer annars men som jag får vansinnig ångest av, hur människor ser mig, tycker de att jag är en dålig skribent, tycker de att jag annars är fel på något sätt, varför gjorde jag så, varför sade jag så, varför skrattade jag så gällt, mm. mm. mm. Allt detta på en och samma gång. För mig var det vardagen med OCD.

Jag har bara en svag vindpust av OCD för tillfället. Det är inte tack vare långvarig terapi eller av någon ökad självinsikt. Det är tack vare en medicin med det klingande namnet Venlafloxin. Den började jag äta för 5–6 år sedan och för första gången kan jag skjuta ångesten nästan helt åt sidan. DET ÄR SÅ SKÖNT! Min tidigare medicin hjälpte mig

bara med omkring 50 procent och hade dessutom tråkiga biverkningar.

Jag har förvandlats till en normal människa som inte MÅSTE se på nyheterna. Jag orkar inte ens alltid läsa dagstidningen trots att jag får dåligt samvete av att låta bli. På nätet går jag igenom nyheterna så helt borta är jag ändå inte.

Min syn på mitt utseende har också ändrats och i dag trivs jag med mitt utseende. Ibland tycker jag nästan att jag ser bra ut trots att den känslan nog snabbt brukar gå över och jag igen förvandlas till en rund tantboll som jag gärna låter bli att titta närmare på.

Det är en så underligt känsla av lätthet men jag passar på att njuta av den så länge det varar. För man vet ju aldrig ...

Trots alla mina bördor så trivs jag med mitt liv i dag. Själv tycker jag att jag är ganska lycklig och glad som vuxen.

Jag har för mig själv försökt bearbeta min barndom, försökt förlåta mig och inte tycka så illa om mig själv. Baby-jaget är ju redan från tidigare okej och när jag gick igenom alla diabilder jag fick av mina föräldrar från min barndom kunde jag med kärlek se på det barn jag var. Det var ett betydligt framsteg!

Så småningom kan jag kanske gilla skolflickan fram till tonåren. Sedan spårade jag ur en aning och det är en svår sak för mig som jag måste bearbeta men också förlåta.

Högekänslighet

Ett liv består av så många nyanser. De finns de goda sakerna som man minns med värme och glädje men självklart också tråkiga faktorer som definierar ett liv. Jag har länge funderat på varför två personer kan uppleva samma verklighet så olika. I det här fallet så hänvisar jag till min syster och mig som exempel. Vi är olika på så många sätt med start från läggning och personlighet. Där hon hade en solig somrig barndom var min helt annorlunda. Detta även om vi levde samma liv och behandlades exakt lika av våra föräldrar.

Jag har ibland funderat att det känns som om jag saknar (och saknade) en skyddande hy och mina nervändor är bara. Där andra dansar vidare och inte bryr sig upplever jag saker på ett helt annat sätt.

Det finns något som heter högekänslighet. Här följer en definition jag klippt ut från nätet:

Högekänsliga personer, eller Highly Sensitive Persons (HSP), föds med ett nervsystem som är känsligare än hos genomsnittet och en hjärna som fungerar lite annorlunda än hos andra människor. Detta gör högekänsliga personer extra mottagliga för sin emotionella och fysiska miljö. De lägger märke till mycket mer än andra och bearbetar allt på en djupare nivå. Därför behöver de mer tid och energi än andra att smälta alla intryck. I själva verket handlar det om en sorts strategi för överlevnad – högekänsliga personer funderar och utvärderar eventuella risker innan de företar sig

något, till skillnad från majoriteten människor som agerar snabbt därför att de vill hinna först och tänker sedan. Detta är anledningen till att många högekänsliga personer kan framstå som tillbakadragna eller blyga. Men blyghet är ett inlärt beteende, som handlar om rädsla för negativa omdömen, och inte ett medfött drag. Ibland kan högekänsliga personer också betraktas som hämmade, rädda eller neurotiska, men inte heller dessa beteenden är medfödda eller avgörande för högekänslighet.

Det intressanta är att bilden av att jag saknar en skyddande hy har jag skapat långt innan jag ens hörde ordet högekänslighet. I definitionen jag bifogade står nästan exakt samma sak men med andra ord.

Jag tycker att det inte är något fel att vara högekänslig. Att uppleva livet på ett annat sätt är ganska intressant och ger faktiskt mycket mer än att bara springa i ekorrhjulet dag ut och dag in.

Jag tycker att det är vansinnigt viktigt att förstå sig själv och varför man fungerar på ett visst sätt. Då jag fick reda på att jag hade OCD så gick jag med i en svensk patientförening, köpte en bok om sjukdomen och gjorde allt för att lära mig mer. Om jag inte hade gjort det kan jag med säkerhet säga att jag inte skulle vara här i dag. Jag skulle antagligen i något skede blivit inlagd på ett mentalsjukhus för att kunna vila upp mig och sedan aldrig vågat lämna det.

Jag är också introvert, med extroverta drag. Det intres-

santa är att jag ännu för 10 år sedan inte hade någon aning om begreppen introvert/extrovert. Det förklarade mycket när jag läste på.

Fenomenet högekänslighet är däremot ganska nytt för mig själv men det känns bra att läsa definitionen ovan. Det är nämligen så mycket som passar in på mig även om de kanske mest beskrivande egenskaperna inte stämmer. Jag blir exempelvis inte överväldigad av skarpa ljus, lukter mm och jag är varken lättförskräckt eller lätt nervös.

Jag testade mig också om jag är en sensationssökande högekänslig och svarade ja på de flesta av frågorna. Sensationssökande är mest extroverta men jag torde vara båda-dera så ...

Det finns en bokstavskombination DOES som skall beskriva högekänslighet.

D – Djup tankeverksamhet

O – Omåttlig stimulering

E – Emotionell mottaglighet

S – Sensorisk känslighet

På hemsidan hsperson.se beskrivs högekänslighet så här: ”De har nämligen ansträngt sig för att leva som icke-högekänsliga, men det går inte. Det är som att försöka passa in en fyrkantig kloss i ett runt hål.”

Jag berättade redan min definition om det unga jaget, livet och den fyrkantiga klossen. Här finns den beskriven på exakt samma sätt som jag upplevt den. När jag tidigare

har tänkt tillbaka på min barndom har jag använt precis samma definition.

Neuroser – finns dom?

Vid det här laget kommer det kanske inte som en överraskning att jag lider av neuroser. Eller som jag i något skede har konstaterat "Bättre en neuros än en psykos"! Skämt åsido alltså! Jag vet mycket väl att neuroser inte är att leka med.

Av någon anledning så ser jag inte min OCD som en neuros. Jag ser den som ett fel i mig. Något i min hjärna tar inte upp tillräckligt med serotonin eller något liknande. Inte alltså en svaghet i mitt tänkande! Litet galghumoristiskt kunde man kalla den ett fel i mitt huvud men det undviker jag ändå att säga.

Men jag har också andra neuroser! En är att jag inte gillar att se bilder av hål – fy! det gör till och med ont i min kropp när jag nu tänker på det. Jag har inte heller klarat av att sjunga offentligt och med det menar jag exempelvis psalmer i kyrkan och allsånger.

När jag var på konfirmationsmöte som femtonåring och vi satt i ett rum på golvet och hade kvällsandakt så hörde jag plötsligt att jag sjöng falskt. Efter det har jag inte klarat av att sjunga när någon annan förutom min man hör. Min strupe har helt enkelt låst sig.

Jag brukar faktiskt sjunga glatt och högljutt hemma och i bilen. Mitt sjungande går i perioder men man kan konstatera att ju gladare jag är desto mera sjunger jag.

Det här har självklart stört mig och det är inte lätt att vara den enda som inte sjunger med då resten i rummet sjunger. Man verkar dryg och trots att jag för dem som inte känner mig kanske verkar det, så är jag inte det. Jag beslöt mig därför rätt så nyligen att försöka göra något åt saken.

Under en resa till Sverige tillsammans med min mamma deltog vi i en allsång. Då passade jag på att göra slag i saken. JAG SJÖNG MED! Det här var så mycket mer än tre små ord. När jag har försökt sjunga så har jag bara kraxat. Nu ansträngde jag mig och sjöng svagt och pipande med. När jag var klar märkte jag att jag hade knutit min ena knytnäve så att naglarna skar in i handen. Men jag hade sjungit. Jag var så stolt!

Det är roligt att sjunga med och jag behöver inte längre skämmas och vara tyst hela tiden. När jag nyligen var i kyrkan så sjöng jag modigt med i psalmen. Och det var skoj! Tiden går snabbare och man kan utmana sig själv. Tänk att något så litet verkligen kan betyda så mycket!

Jag tror att det är viktigt att vi alla utmanar oss själva då och då. Det är inte alltid lätt, men det håller den där bollen i rullning och man stagnerar inte i gamla mönster.

För mig är det utmaningarna som fört mig framåt. Jag har frågat mig själv: "Skulle jag månge klara det där?" gällande

något som jag gärna vill klara. Efter ett inledande tvivel så gör jag ett försök. Ibland går det helt åt skogen och jag drar mig sårad tillbaka för att samla mig. Men ger mig gör jag aldrig. Om en dörr inte öppnas väljer jag en annan för att fortsätta på den skrangliga stig jag valt att gå längs.

Moderskapet och jag

Det bästa som hänt mig i mitt liv var att få bli mamma. Förutom att det under svåra år har drivit mig framåt har det gett mig så mycket glädje och kärlek.

Jag minns än i dag den kärleksrusch jag fick på BB. Det var alltså inte när min man lyfte upp babyn på min mage direkt efter födseln och jag såg på barnet som jag alldeles nyss fött. Jag minns att huvudet var avlångt på grund av födseln. Det var nämligen ingen liten baby.

Det var inte heller när jag låg i min patientsäng med babyn skrikande bredvid mig – jag hade ingen mjölk och hen var vrålhungrig hela tiden.

Det var i korridoren när jag skuffade sängen från babyrummet (det fanns sådana ännu på den tiden) till mitt rum eller vice versa. Jag såg ned på mitt barn och upplevde den totala lyckan över att just hen hade kommit till oss. Att hen genom alla förfäder som funnits fötts och skapats åt min man och mig och blivit till just i den sekund ett specifikt ägg befruktades inom mig. Det var en stund av total lycka och tacksamhet.

Jag hade två regler när hen växte upp som jag försökte följa. Den ena var att jag inte fick påverka hen med min OCD. Det vill säga jag måste låta hen röra saker jag upplevde som smutsiga för att min sjukdom inte skulle smitta av sig. Den höll jag rätt så bra.

Den andra regeln var att inte dölja att jag var sjuk. Detta eftersom jag inte ville ha några lögner eller skam (det hade vi haft för mycket av med min moster) – jag var sjuk och därmed jämnt.

Jag var så otroligt trött under hela uppväxten och sov väldigt mycket. Jag tyckte själv att jag var väldigt klar över att jag var sjuk. Så här retrospektivt kan jag säga att hen inte upplevde det så – vilket kanske var bra. Det var helt enkelt en vardag att mamma sov länge, och på kvällarna. I varje fall tror jag inte att hen tog skada av det.

Min man var en härlig pappa. Han har en lillebror som är elva år yngre än han och hade hjälpt till med att sköta honom hemma. Det märktes. Redan första gången efter att vi hade kommit hem och det skulle bytas blöjor gjorde min man det.

Vårt barn brukade sitta på hans axlar när de var ute på ärenden. Tanter såg förfärat på dem, rädda att den lilla glada ungen skulle falla. Det gjorde hen inte. Min man har snabba reflexer och skulle nog ha klarat av att fånga upp barnet om det värsta skulle ha hänt.

Det var också min man som tillsammans med mina för-

äldrar tog hand om hen åren då jag var riktigt sjuk. För min man var det otroligt tunga år. Först skulle han ta hand om vardagen, ett litet barn och sedan ännu en sjuk hustru. Till sist fick han en hjärninfarkt. Då hade han redan börjat arbeta och vårt barn var 5–6 år gammal.

Det fanns flera faktorer till att han fick den, som exempelvis en felaktig medicin för ett allvarligt migränanfall. Jag är trots det ändå övertygad om att en orsak var all den stress han måste gå igenom tillsammans med mig. Till all lycka fick han inte några allvarliga men av den och kunde, efter en tids sjukledighet, återgå till jobbet.

Trots sjukdomar, hjärninfarkter och mycket litet pengar var vi ganska lyckliga. Vårt barn var en underbar liten unge, ofta på gott humör och god och glad. Vi bodde (och bor ännu) nära mina föräldrar och de ställde alltid upp för hen. Ännu i dag har de ett speciellt band med sitt barnbarn och det är något jag unnar dem.

Det finns en speciell händelse som jag måste berätta om (men knappast kan läsa upp för den är så oerhört emotionell och jag sitter och skriver den med tårar i ögonen). Vår lilla familj var hos mina föräldrar och vi satt alla i soffgruppen medan teven var på. Det här var under de åren jag var som sjukast och inte klarade av att vara mamma åt mitt barn som då var omkring ett och ett halvt år gammal och lekte med leksakerna i en leksakslåda några meter ifrån oss. Plötsligt såg hen rakt på mig och kom fram till mig. Hen tog min

hand och förde mig till leksakslådan. Sen lekte vi en stund på golvet med de gamla (smutsiga) leksakerna. Jag tror att jag i den stunden blev mamma för mitt barn igen.

Det finns också en annan händelse som kanske inte betydde så mycket för mig men jag vet att den betydde mycket för min man. Det var när jag tillsammans med barnet för första gången gick till kiosken för att köpa glass. Vi mötte min man i bilen på väg hem från jobbet under vår ganska korta promenad till glasskiosken. På hans reaktion när jag kom hem förstod jag att händelsen betydde oerhört mycket för honom. Ett steg framåt på en verkligt snårig bana!

Diktdagbok

Varför dör de lysande
så tidigt.

De som gett oss

litet mer

och

med sin lyskraft

stärkt oss.

Varför är det

endast vi

som blir kvar.

De mediokra.

Järtecknen är många

Himlar mörknar
och solen
är flammande röd
Bådar om
ond bråd död.
Är det min
eller världens?

En slöja av dimma
brer sig ut
över marken.
Det är höst ute.
Löven har fallit
och förmultnar
i min trädgård.
Jag förbereder mig
inför vintern.
Sörjer förlusten
av min goda vän,
sommaren

Kollisioner i rymden
skapar guld,
måtte mina
skapa silver

Jag är så rädd ibland
kryper ihop som
en liten boll
instängd
i ett liv
omgärdat av
murar
som jag byggt.

Små ord radade i rätt ordning
skapar innebörd i livet.
Små ord föder
såväl glädje
som hat.
Små vänliga ord
behövs
då kalla stormar blåser.

Och så var de bara tre

Våra hundar har levt med oss sedan början av 90-talet. Det är självklart inte samma hundar. Våra första var cavaliererna Mimmi och Molly. Det var de som var med mig under de svåraste åren. De åren då det inte fanns mycket av liv för mig och då jag inte klarade av att göra just något.

Jag minns när Mimmi dog. Den drabbades av livmodersinfektion, skulle opereras och dog sedan på operationsbordet. Det kom som en chock för mig. Jag var då på en skrivkurs vid Hangö sommaruni och hade bara en kursdag kvar.

Min man ringde och berättade det på kvällen. Jag satt med en grupp från kursen i solskenet på en fin uteservering och njöt av både utsikt och sol. När samtalet kom trodde jag till en början att det var fel på linjen innan jag förstod att han storgrät.

Min första instinkt var att jag skulle klara av att fortsätta kursen men när jag kom till mitt boende bröt jag ihop och började gråta jag också. Min man fick förstås komma och hämta mig och jag känner än i dag skam över att jag på grund av emotionella skäl avbröt kursen. Som om jag misslyckats även om jag insåg varför jag måste hem.

Vårt barn hade under den tiden varit på ett av konstskolans sommarläger och kom hem följande dag. Vi berättade om dödsfallet när hen hade stigit ur bilen och hen började förstås gråta. Efter det stod vi alla tre i en liten ring och grät på gården.

Mimmi var min första hund och, även om den var totalt omöjlig, var den en viktig faktor i mitt liv under en tid jag var väldigt ensam och sjuk. Den kunde jag röra och krama utan att tvätta mig. Den (tillsammans med Molly) bidrog också till att öka min tolerans eftersom jag måste acceptera att den rörde sig från golvet till min famn. Dessutom sov hundarna i sägen.

Dödsfallet gjorde mig alldeles nedbruten eftersom det kom så plötsligt. Innan de andra hundarna har gått bort har jag försökt härda mig. Jag har aldrig förnekat att de varit sjuka och har (tillsammans med min man) framförallt försökt sköta om dem så att de skulle ha det någorlunda bra på ålderdomen med alla sina krämpor.

I måndags måste vi föra vår lilla sheltie Trixie till veterinären. Hon var nästan 15 år gammal, hade diarréer, tandsten, hjärtfel och så vidare. Döden kom alltså inte som en överraskning. Men det var verkligen svårt för oss alla tre. För vårt barn och för min man och mig.

Trixie var vårt barns hund och det sista ledet till tiden då hen var liten. Hen var elva år när den kom till oss. Det var också hen som döpte den och jag måste medge att jag till en början inte tyckte om namnet.

Trixie var också en mycket snäll och trevlig hund som aldrig gjorde nåt ont även om den på ett mycket fult sätt kunde visa tänderna för de andra hundarna. Det här då de närmade sig det godis den höll på att äta.

Trixie var också ett led i trion med de älskade hundarna Nelly och Lina som inte heller finns mer. Nu är de alla borta och ett viktigt band till den tiden är borta med dem. Det känns så svårt även om vi förvisso har tillräckligt med hundar hemma.

Men nu så är de bara tre ...

Så var den framme,
döden.

Knackade
på dörren
en mörk höstkväll.

Tog med sig
viktig del
av vår
familj.

Något betydelsefullt
som jag varit
rädd om.

En levande
länk till tiden
mitt barn
var liten.

En älsklig
vän i hundskepnad.

Julminnen

Jag har alltid älskat julen och framförallt väntan på julen. Sedan hedenhös har vi firat julafton hos mina föräldrar med tillhörande julbord och julklappsutdelning. Då min systers barn och mitt barn var små hörde förstås ett besök av julgubben också till firandet även om det har gått en hel del år sedan dess.

Minns ännu hur otroligt lång väntan på julen var när jag var liten. Hur jag väntade och väntade medan julen förblev något nästan onåbart långt borta i framtiden.

Den enda möjligheten att ha något som helst koll på hur tiden framskred var att dag för dag äta av godiset på vår kalender. Det var alltså dåtidens chokladkalender men istället för en chokladbit hade mamma köpt "Fazers bästa" och vi systrar fick rättvist äta varsin likadan karamell varje morgon. Två julgubbar av choklad väntade oss på nummer 24.

Själva julaftonsdagen innebar en hel del väntan. Man väntade ju med brinnande iver på kvällen och på julgubben. En tröst var det dock att kunna få se på barnprogram hela dagen trots att jag hyste en innerlig aversion mot de mera konstnärliga östeuropeiska animationerna som vår kära rundradio så gärna visade.

Väntan fortsatte i och med att vi måste vänta att pappa skulle komma hem från julkyrkan innan vi kunde börja äta.

Sedan väntade vi på julgubben och efter det på att alla skulle få sina gåvor så att man kunde börja öppna paketet.

Jag skäms nästan när jag tänker tillbaka på jularna när jag själv var ung och de när mitt barn och min systers barn var små. Då var det berg av paket under julgranen. Men själv har jag alltid tyckt om att ge julklappar – och att få julklappar.

Trots att allt i mitt liv inte riktigt har gått som i Strömsö har jularna varit rätt så fina. Det är bara en jul som var en katastrof. Det var mitt barns första jul. Då var jag som sjukast och klarade inte av att gå över till mina föräldrar för att äta julmiddag.

Min man gick tillsammans med barnet över till mina föräldrar medan jag satt ensam hemma och såg på Carolas jul i tv – det var ingen fröjd minsann. Jag ville självklart inte att de skulle gå men på den tiden levde både mina morföräldrar och min farmor och de förväntade ju sig få se barnbarnsbarnet.

Den inkommande julen blir en lugn jul. Det finns inte pengar att lägga ut på klappar och vi kommer endast att vara några kråkor kring jultbordet. Min syster och hennes barn är i Lappland och firar jul.

Men mitt barn kommer hem från studierna för att fira jul med oss och det ser jag fram emot. Det är en julklapp som är värd att fira!

Bilder, bilder och bilder

Som jag redan berättat tidigare har jag en bildskatt från tiden som barn. Pappa var en ivrig fotograf och passade på att fotografera min syster, mig och min mor då det hände något.

Min reaktion var inte entydigt positiv då jag fick höra att vi skulle få omkring 700 inskannade bilder från 60- och 70-talet på en minnessticka till julklapp. De forna diabilderna har en hel del mörkt bagage med sig i fråga både om visningsproblem och personlig ångest.

När vi sedan fick bilderna, som i princip innehåller familjebilder, Sverigeresor som inkluderar fiskelägen och hembygds museer, julbilder och bilder från mina föräldrars otaliga körläger, såg jag hastigt igenom dem. Efter det fick de vara till och med julen 2017 då sats nummer två var på väg.

Jag kände åter en känsla av ångest gripa tag om mitt hjärta och visste inte om jag ville se dem. De nya bilderna var från de åren som var betydligt svårare för mig. Från åren då jag gick på sexan och uppåt. Nu var jag inte rädd för några specifika bilder utan för att se tjock och ful ut. Jag minns ju så väl hur mina lår en gång i lågstadiet vällde över stolens kanter och lade grunden till ett mångårigt komplex.

Detta skulle ha kunnat sluta på ett helt annat sätt om inte min man alldeles före julen klickade upp mappen med bilder och gjorde dem till ett bildspel på vår dator till TV:n. Jag måste medge att jag till en början inte var särskilt glad. Jag

ville helt enkelt inte se bilderna. Tyckte att det var för svårt.

Efter en tid började jag se på dem. Till en början var det endast bilder från min tid som barn. Jag såg på mig själv som baby, som liten knubbig flicka, storasyster och som skolflicka i lågstadiet. Jag var inte ful – observera att jag har flera hemska skolfoton i mina föräldrars fotoalbum som jag ännu gråter över så det finns faktiskt fog för vissa komplex.

Jag var alltså inte ful, hade regelbundna drag, inte särskilt mörk under ögonen och framför allt såg jag glad ut. Det kändes så bra och tvärt emot min egen uppfattning att jag var ful, sur och besvärlig hela tiden.

Jag kunde också vara besvärlig, men inte så elak. Jag har samma temperament som min pappa – knepigt och uppflammande ibland. Det här gjorde att det fanns en hel del sammandrabbningar med mina föräldrar under min uppväxt som jag nu är ledsen över.

Men det känns så befriande att också se mig glad. På något sätt tvättar det bort en del av det stigma som funnits inom mig angående min barndom. Kanske det inte var så illa ändå? Eller har min mamma tagit bort fler bilder? Jag har inte vågat fråga.

Efter att i timtal sett på barndomsbilderna var det dags att ta en titt på bilderna från då jag var litet äldre. Det här var alltså av den struliga, finniga, fula och tjocka. Men det var inte så. Jag var relativt slank trots känslan av tjockhet som jag hela tiden bar med mig.

Jag såg på henne, kanske inte glad hela tiden men inte sur heller. Den enda gången jag såg ansträngd ut var när min gudmor och hennes man var på besök. Då syntes det på mig hur jag kände mig.

Men jag var helt ok. Kanske jag nu kan ge mig själv syndaförlåtelse.

Jag vet inte säkert men tror att jag är på väg ditåt! Jag är i varje fall oerhört tacksam över att jag fått bilderna och samtidigt en möjlighet att ändra min uppfattning om mig själv.

I en värld av terapeuter och andra förståsigpåare När man inte mår bra kommer man förr eller senare till en punkt där man behöver hjälp av någon utomstående. En professionell alltså, som borde ha alla verktyg i sina händer för att göra en frisk.

Kanske man i den här texten skulle stanna vid ordet borde. För sanningen är tyvärr så tråkig att det lilla ordet borde inte går att ta bort. Jag har under mina år som patient endast träffat ett fåtal professionella som har kunnat hjälpa mig. De andra har endast försett mig med felaktiga mediciner eller förutfattade meningar.

Som psykiatern som inte kunde säga vad neurosen hette men lovade att det skulle ta ett halvt år att bli bättre när jag åt medicinen. Eller terapeuten som undrade vad jag tyckte

själv när jag frågade henne om jag var galen. Eller den terapeuten som ansåg att min mor bestämde allt eftersom hon ringde och bokade tid. Jag var då i Lappland helt oförmögen att ringa upp och beställa tid – rädd (av någon anledning) att göra det, samtidigt som jag desperat hoppades att någon kunde hjälpa mig.

Det värsta är att jag ofta mött personen inom terapeuten och dennas åsikter, istället för en vetenskapligt uppbyggd kunskap baserad på mångåriga studier.

Som "patient" är man ju väldigt sårbar och det krävs inte mycket (för mig i varje fall) för att man skall förlora förtroendet. Ett sådant exempel var en terapeut i min hemstad. Vi hade träffats och pratat en längre tid och det började vara dags för hennes sommarledighet. Gången innan den började hade vi en mycket bra diskussion och jag kände att jag började komma någon vart. Sedan började en fem veckors ledighet för både henne och mig.

När jag kom tillbaka efter ledigheten var jag självklart taggad att fortsätta diskussionen men märkte till min stora besvikelse att hon hade glömt den. Jag reagerade i det skedet mycket konkret och tappade talförmågan. Satt där knäpptyst flera gånger – helt förlamad – och därefter slutade jag gå hos henne. Jag måste medge att jag skäms över mitt tiggande men det blev så på grund av min enorma besvikelse över att hon glömt vad vi pratat om.

Jag måste också återkomma till medicinen Anafranil som

alltså är en gammalmodig medicin som ges för OCD. En läkare jag besökte nämnde en gång att den bara brukar ges åt äldre. Den medicinen orsakade en hel del besvär, som en ständig förstoppning och en vansinnig trötthet under de femton år jag åt den. Jag minns alla de besök jag gjorde hos läkaren som sade "Men det är heeelt normalt", om och om igen.

I dag är jag inte längre så trött och min mage fungerar normalt. Jag har till och med diarréer då jag blir nervös vilket ju inte heller är särskilt bra. Men den fungerar och det är en lättnad!

En annan aspekt är den totala nonchalansen inom sjukvården gällande en mera holistisk vård som skulle ta upp också de andra sjukdomar patienten har. Här hänvisar jag förstås till min hypotyreos som ger en massa symptom om den inte är rätt behandlad. Det finns listor med hundratals symptom. För att göra det enkelt har sjukdomen samma symptom som depression inkluderande sömnhet och en dåligt fungerande mage.

Sen får vi inte glömma hormonnivåer och sådana hormoner som progesteron som överhuvudtaget inte beaktas inom vården. Progesteronnivåerna sjunker betydligt snabbare än östrogennivåerna och orsakar – hör och häpna – liknande symptom som depression. Här följer en lista: PMS, viktuppgång, kroppen binder vätska och man känner sig svullen, humörsvängningar, irriterad, ömma bröst, knöliga bröst, huvudvärk, trött, deprimerad.

För att kasta mera ved på elden kan jag nämna att jag – efter en empirisk undersökning utförd på egen hand – mår jättebra när jag äter en lågkolhydratkost, det vill säga tvärt emot mot alla kostrekommendationer. Jag minns hur jag på 90-talet började intressera mig för min kost och vad kosten kunde göra för mig. Jag beställde naivt nog tid till en näringsterapeut. Hon stirrade förvånat på mig när jag frågade hurdan kost jag borde äta för att må bättre. Det enda kostschemat hon hört om var matpyramiden. Men med litet kolhydrater och protein till morgonmål är jag piggare, mera energisk och magen fungerar. Intressant, eller hur!

En skandal som jag har förstått att är på upprullande är att den såkallade serotoninförhöjande effekten för att motverka depression lär vara en myt. Moderna mediciner koncentrerar sig istället på att höja dopaminnivåer och noradrenalinivåer. Att det är en myt skulle jag ha kunna berätta om någon frågat mig. Jag har aldrig känt av någon som helst effekt av de mediciner jag åt tidigare, knappt ens biverkningar.

Min fråga är varför det här inte intresserar läkare och terapeuter. De studerar istället blint de rekommendationer som gjorts upp tidigare och är så stabbiga att de inte klarar av att konstatera att de haft fel. De som vågar gå mot strömmen riskerar av att bli av med sin läkarlicens. Det händer än i dagens Finland de läkare som skriver ut alternativa mediciner för sköldkörtelproblem. Sådan medicin som använ-

des innan det syntetiska sköldkörtelhormonet skapades. Det vill säga naturligt sköldkörtelhormon som utvinns ur grisars sköldkörtel.

Om jag hade möjlighet skulle jag pröva på den men det är näst intill omöjligt att hitta en läkare som skriver ut medicinen.

Oss som på grund av detta dag ut och dag in måste lida, vara trötta och må dåligt kan jag inte annat än beklaga. Det verkar som om det inte finns någon egentlig vilja att reda ut vad det är som gör oss sjuka. Orsaken till det kan jag endast spekulera i men det verkar som om klagande överviktiga kvinnor inte är tillräckligt mediasexiga. Och då man kan kasta ett recept på antidepressiva åt dem, som de tack-samt tar emot fast det kanske inte behövs. Kanske det är dags för oss att börja ställa oss på barriaderna om vi någonsin vill att vi tas på allvar.

Om ett liv som sjuk

Jag måste erkänna att jag som ung alltid ville platsa i gänget och på intet sätt skilja sig från de övriga. Det var ju inte särskilt lätt när jag dessvärre var sjuk. Under mina glada tonår minns jag hur jag dansade, liksom alla andra annorlunda, till Gloria Gaynors "I am what I am". Det gav åtminstone litet tröst. För jag visste ju smärtsamt väl att jag var annorlunda även om jag på den tiden inte visste varför.

Om man på allvar ägnar sig åt självömkan kan man ju fundera på hur allt hade varit om man inte hade varit sjuk. Skulle livet ha varit den där dansen på rosor eller skulle andra hinder ha uppkommit.

Jag är inte helt säker på svaret. OCD:n har gjort mig mera empatisk och mångfacetterad än jag annars skulle ha varit (tror jag). Jag har lärt mig en massa om människan och hur hon fungerar. Jag tror att jag skulle ha varit för hård om jag varit frisk. Tutat och kört utan att ha tänkt efter litet djupare. Inga bra egenskaper alltså!

Jag har i något skede gjort ett medvetet val att låta bli att tänka på hur livet hade kunnat vara som frisk. Det här för att klara av livet med sjukdomar. Om jag hade gett mig iväg på den vägen skulle jag bara gräma mig över vad som kunde ha varit.

Det är kanske svårt att tro i dag men jag brukade tro att jag inte kan något. Jag vet inte precis när det började eller varför det inträffade. När jag skulle skaffa körkort som 18-åring så gjorde jag det inte. Jag var övertygad om att jag inte skulle klara av det. Jag minns hur jag brukade se på bilister och försökte intala mig om att om de hade klarat av det så skulle jag göra det också. Det var först efter att min ett år yngre väninna fick körkort som jag insåg att om hon klarade av det så klarar nog jag också av det.

Men varför jag har tänkt så där om mig själv vet jag inte. Den första gången var redan i lågstadiet då min kompis del-

tog i inträdesprovet till flickskolan. Jag tyckte att hon var så duktig och var övertygad om att jag själv knappast skulle ha klarat av det. Här kom grundskolereformen lämpligt in så något sådant test blev det aldrig för min del.

Jag skulle gärna veta vad som gjorde mig så övertygad om min egen otillräcklighet så mycket att det till och med hindrade mig i livet. Är det här något som också andra känner?

Men alltid får man inte svaret serverat framför sig. Kanske det är bäst att, som jag redan tidigare skrev, glömma det förflutna och istället fokusera på att vara glad över allt det fina man fått uppleva trots sjukdomen. Jag tror att jag gör det, för ett ögonblick åtminstone.

Min självkänsla och jag

Jag fördjupade mig i navelskåderi efter den förra träffen angående min självkänsla och varför den blev så väldigt dålig. Jag började den här texten med att skriva att det kanske inte finns något svar. Att det var många små faktorer som bidrog till det. När texten var klar såg jag något helt annat. Kanske svaret finns här? Häng med!

Jag var blyg, osäker och klumpig. Även om det aldrig gjordes några hänvisningar till att min syster var bättre än jag så är det ju självklart att en mycket extrovert syns och hörs på ett annat sätt än en introvert. Särskilt som den extroverta är allt annat än blyg, osäker och klumpig. Det kan vara så

enkelt, trots att det egentligen är allt annat.

När jag var tonåring tog jag på många sätt hand om min syster. Orsaken var den att hon som ett viljestarkt barn helt enkelt beslöt sig för att komma med när jag gick på dans och mina föräldrar gav lov. Det blev alltså jag som släpade omkring henne på fester, danser, hos kompisar, med mera.

I flera år kände jag stor skam över att jag drog henne med på olika fester och att vi drack ganska mycket. Det är först på senare år som jag förstått att jag var i en sådan position som jag inte borde ha varit. Jag borde ha fått hitta egna vänner att umgås med och bygga upp ett eget liv istället för att vara stand in barnvakt för henne.

Jag hade överhuvudtaget inte mycket vänner och tyvärr inga egna vänner efter det att jag var 15 år. Våra vänner var gemensamma. Hon och jag var förstås bästa vänner. Ni skall inte tro något annat. Men vi var flickorna/systrarna, inte enskilda varelser. Och när den ena var en av skolans populäraste och den andra en panelhöna så ...

Jag försvann sakta under de här åren. Inte fysiskt men psykiskt. Det var under den här tiden som jag också blev sjukare och sjukare tills oron senare blev så påtaglig att jag inte längre klarade mig. Jag berättade aldrig för mina vänner om min sjukdom. Det var inte för att dölja något för dem utan för att jag inte visste vad jag felades. Jag oroade mig ju bara, helt omedveten om att det handlade om en neuros som borde ha åtgärdats innan den hade vuxit sig så stark att

den kunde ta över mitt liv.

Min tonårstid har nog varit den mest smärtsamma för mig så här retrospektivt sett. Det är först under de senaste åren jag börjat förstå den. Trots att jag hela tiden var en mycket skötsam flicka med knäna tätt sammanpressade så drack vi ganska mycket. Det var väl så att man gjorde det på den tiden. Eftersom jag inte dricker just alls i dagens läge känns det här förstås rätt så absurt och jag har funderat mycket över det.

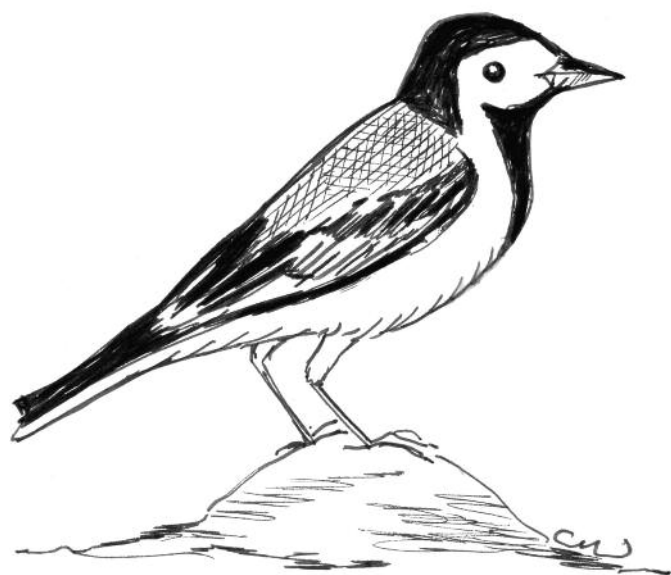
En gång när jag körde igenom en nyländsk stad – vi hade vänner där – såg jag vägskalet till vägen där en av dem bodde. I den stunden mindes jag känslan av förväntan när vi var på väg ut för att festa. Kom gående längs med vägen med cigaretten i munnen och våra Kånkar väl packade med flaskor.

Vi hade Lacoste tennisskjortor (jag hade hela två stycken), de som hade råd hade Dockside seglarskor (inte jag och min syster), de som hade tålamod att låta håret växa hade pagefrisyrer (inte jag förstås, inget tålamod för just någonting under de åren).

Vid det tillfället förstod jag mig och kunde förlåta mig litet grand igen. Det var ett bra ögonblick.

Man kan kanske lyssna till Cyndi Laupers Girls just want to have fun för att beskriva de här åren. Och visst hade vi roligt. Vi ägde världen, utan någon som helst skamkänsla, trots att jag knappt hängde med. Och då man som jag när

jag dricker förvandlas från introvert till ytterst extrovert så kanske det inte heller är särskilt svårt att förstå att man gjorde det. Det var ju så roligt, åtminstone så länge fyllan varade. Dagen efter, den var en helt annan historia.

LIVSTYCKEN OCH SVÄNGBORRAR

Eva, 60+

Ska bara ...

Sätter mig i soffan så vovven kan hoppa upp bredvid mig. Hon tittar på mig med sina varma, bruna ögon och puffar till min hand med nosen. Datorsladdarna räcker nätt och jämnt när jag sitter helt i hörnet. Två dynor som stöd för korsryggen, som annars tröttnar. Vovven bredvid mig, mjuk och kelsjuk.

Har tänkt mig en stund på förmiddagarna för skrivande och italienska. Ska bara först kolla flyg till LA. Möjligen hälsa på minstingen som är där på utbyte. Två timmar senare ger jag upp efter några misslyckade bokningsförsök. Ryggen ger sig till känna och magen påstår att det är dags för lunch. Får skriva efter maten.

I badrummet ser jag högen med lakan och handdukar. Den måste åtgärdas, och idag är det sol. Så nu snurrar tvättmaskinen. Havtornsbären behöver plockas, innan de blir så mjuka att de spricker när jag tar i dem. Dem har jag tittat på redan några dagar och de gör sig påminda när jag hänger tvätten på linan bredvid buskarna. Det blir en halv liten frysask. Kanske jag kan äta tre bär till myslin varje morgon.

Det ska visst motsvara dagens c-vitaminbehov? Nån kräm räcker de i alla fall inte till.

Runt det gamla pumphuset, som fick nytt tak i somras, ligger allt skräp kvar. I det här vädret känns det nästan som en trevlig uppgift att samla ihop bitarna av gammal takfilt och halvruttna bräder. Soppåsarna blir onödigt tunga och jag får använda all min kraft för att släpa upp dem till bilen. Skönt att också det här blev gjort!

Dags för belöning! Kaffe med höstens första äppelkaka i trädgården. Har längtat efter indiansommar och nu är den här. Sol mot bara armar, klarblå himmel och höstens färger.

Halv elva är alla stora och små uppgifter undanstökade, Facebook kollat för eventuella meddelanden från barnen som spritt ut sig över världen i år. Ska jag ännu orka skriva?

Strumpeband

Jag beundrar min storebror. Han är glad och påhittig och kan så mycket mer än jag. Vi har långa strumpor, och livstycken med strumpeband som knäpps fast i strumporna, både fram och bak. Livstyckena är vita, strumporna är bruna och resårrandiga på längden. Resåren tröttnar nästan genast, knäna blir pösiga och strumporna veckar sig i vristen.

Jag kan bara knäppa fram. Min bror hjälper mig med strumpebanden bak. Och så säger han att vi ska lura mamma att jag har lärt mig knäppa själv. Vi blir upprymda

av skämtet. Mamma blir glad och berömmar mig. Så duktig du blivit! Då lägger sig glädjen, jag tittar ner på mina tår och viskar att det inte var jag.

Hälsa nu snällt!

Symöten är det värsta jag vet, nästan. Det vankas goda kakor och småbröd – sedan. Men först måste man hälsa, på alla tanter som sitter runt bordet och tittar, nyfiket och vänligt. Mamma puffar mig i ryggen; gå nu, ta dem alla i hand. Jag blir stel och spjärnar emot. Det känns omöjligt att flytta på benen. Längre står jag och tittar genom glasdörren till vardagsrummet. Bladmönstret gör tanterna suddiga där de sitter och pratar och skrattar högljutt.

Alltid lossnar fötterna från golvet efter en stund och efter första ”Goddag” är det inte livsfarligt mera. Sen får vi leka och skall helst hålla oss undan, så då är det farliga förbi. När tanterna dricker kaffe får vi saft med havreflarn och danska äppelbakelser. Det är mina favoritsmåbröd, dubbla, med äppelmos emellan.

Mormors kök

Köket hos mormor är stort, och möblerna är massiva och höga. Efter många, många steg har jag gått genom hela rummet längs den randiga trasmattan och står vid matbordet.

Den träfärgade undersidan av bordsskivan är långt ovanför mitt huvud och jag ser främst det matt grågröna underredet och nedre sidan av utdragssoffan i samma färg. Jag kan nätt och jämnt själv kravla upp i soffan. Jag lägger mig på mage över soffkanten, lyfter upp ena knäet, tar spjärn och sen kan jag häva mig upp och sätta mig tillrätta vid bordet. Jag är stolt över att ingen behövde lyfta upp mig. Huvudet når över bordskanten och framför mig har jag den ljusröda, räfflade kaffekoppen med varm vinbärssaft och en råmjölkskorpa med smör, på en likadan assiett.

Min moster har gjort både saften och skorporna. Jag doppar andäktigt skorpan i saften och njuter. Skorporna på råmjölk från kossorna i ladugården är så näringsrika att jag inte får äta många, vilket gör mig lite besviken. Mamma är nog rädd att jag skall bli tjock. Så liten jag är känner jag det skamliga i att äta för mycket.

När jag sitter vid bordet och njuter av min mosters delikatesser registrerar jag inget annat i rummet. Min uppmärksamhet når bara mitt hörn; grågrön soffa under mig, gammalrosa kaffekopp och assiett på en mattröd sliten bordsskiva. Jag är helt omedveten om att jag sitter vid ett köksmöblemang från 1800-talet. Den slitna rödmålade bordsskivan är gjord av breda tjocka plankor och den vänds upp och ner när det är dags att baka: jästbröd, skorpor, bulle ... Bordets underrede och soffan är matt grågröna, en av de få färger som fanns på den tiden.

Jag lyfter blicken, när skorporna och saften är slut, och ser mig omkring. Mitt emot mig står tre höga skåp. Sen kommer ett fönster med blommande röda pelargoner. De blommor rikligt för fönstret är i sydgaveln. Min moster är inte bara duktig på att baka och laga mat, hon har också gröna fingrar. Skåpen går från golv till tak, nästan tre meter höga, en lång dörr nere och en liten under taket. På andra sidan om fönstret finns två likadana skåp. Skåpen är fulla av tallrikar, glas, porslinskärl, en kaffekvarn, en gjutjärns-mortel och annat som behövs i vardagen. Jag tycker om att titta på alla sakerna, de är lite annorlunda, eftersom många är så gamla. Skåpdörrarna är gjorda av björk och lackade. De har med åren djupnat till en varm honungsgul färg, runt kanterna löper en mörkare brun rand. Skåpen betyder spänning och förväntan, färgen ger en känsla av vardag och trygghet.

Jag vänder mig på mage och glider ner från soffan när jag ätit färdigt. Tårna känner golvet och då kan jag släppa efter och låta mig falla ner. Jag följer min moster tillbaka över den långa trasmattan till bakugnen, där hon sätter in en pannkaka att gräddas i eftervärmen. Gången mellan köks-skåpen och den stora vedspisen med bakugnen är smal och känns hög eftersom jag inte ser över kanten på skåpen som står på golvet. I det här hörnet av köket är det dunkelt, och det känns nästan lite skrämmande. Min moster lyfter upp mig för att jag skall kunna se in i den djupa smala bakugnen.

Pannkakan gräddas i en gammal stekpanna av gjutjärn. Den är tjock och när den är färdig har den en knaprig söt yta av smör och socker.

Vinter på landet

Det var beckmörkt. Inga gatlyktor lyste in genom fönstret och visade konturer av möbler. Jag stack motvilligt fram benen ur värmen under täcket och satte fötterna på det kalla golvet. Jag steg upp och trevade mig fram med små hasande steg och armarna utsträckta framför mig, mycket tyst för att inte väcka någon. Det gick inte att se något alls, men jag visste åt vilket håll jag skulle ta mig. Värmen från kakelugnen visade vägen. När mina tår mötte spisplåten var jag framme. Där fanns pottan. Jag vände mig om, drog ner pyjamasbyxorna och satte mig. Äntligen!

Jag vaknade direkt. Pyjamasen blev fort kall och klibbade blöt runt min kropp. Jag hade bara drömt att jag gick till pottan. Jag skämdes förfärligt, men kunde inte ligga och frysa i den blöta sängen, så jag ropade på mamma. Hon blev arg. Såå jobbigt att tvätta madrasser på landet! Inget varmt vatten och ingenstans att torka den sen! Jag minns inte hur mamma bäddade åt mig och var jag sov resten av natten. Men jag vet att jag somnade om ganska fort, torr och varm. Egentligen var det ju inte mitt fel. Jag kunde inte veta att jag satt på pottan bara i drömmen.

Att spola

Jag tyckte inte om att spola. Handtaget var tungt att trycka ner och jag måste ta i med mycket kraft. Sen ett rytande när vattnet fyllde toaletten och gurglade ner i röret. Jag var övertygad om att en krokodil stack upp huvudet ur toaletten varje gång jag spolade och ville dra mig med ner. Jag var mycket rädd och hade utvecklat en strategi för att klara mig helskinnad från faran. Jag öppnade dörren på glänt, så långt jag räcktes, och stod beredd med ena handen på dörrhandtaget och den andra på toaletthandtaget. Jag samlade mod och spolade med kraft. Och så fort bruset började rusade jag ut ur badrummet och slängde fast dörren efter mig. – Jag klarade mig varje gång.

Källaren i stan

Vi bodde i andra våningen i ett höghus från 50-talet. Huset hade en källare som på vintern var ganska kall och bra för rotfrukter. Källaren gick under hela huset från A trappan till B trappan, en lång halvdunkel smal gång med avstickare åt ena sidan där källarskrubbarna fanns. Alla lägenheter hade sin egen lilla skrubb med en beigebrun dörr och lägenhetens nummer på. I ändan på sidogångarna fanns ett litet, smutsigt fönster högt upp under källartaket. Det doftade jord, murbruk och damm i källaren.

Pappa skulle gå efter potatis. Min storebror och jag gick

med, för det var alltid intressant att gå till källaren och titta på alla syltburkar och saftflaskor som mamma fyllt för vinterns behov. Där fanns också skidor och kälkar som påminde om allt roligt man kunde göra när snön kommit. Lite spännande var det också i källaren, kanske främst för den svaga belysningens skull. Pappa gick först, jag gick sist.

När vi kommit ned för alla trappor till källargången och gått en bit in i dunklet, hörde vi att något rörde sig längre in i källaren. Vi stelnade till. Då hördes hasande, tunga steg. Fort! Ut tillbaka! Det är källartrollet! Vi rusade och jag som var minst blev sist som alltid. På översta trappsteget snubblade jag. Jag hörde trollet flåsa bakom mig och klampa i trappan. Trots paniken lyckades jag stiga upp och skuffa upp den tunga ytterdörren. – Jag vaknade svettig och med bulande hjärta.

En stund försökte jag lugna ner mig och intala mig att det bara var en dröm, inte farligt på riktigt. Jag ville inte väcka pappa, han behövde ju få sova. Men till slut ropade jag i alla fall och medan han satt vid sidan av sängen kunde jag somna om igen. Pappa var trygg och det kändes skönt att ha honom bredvid mig. När jag blev äldre började jag skämmas för att jag väckte honom, så jag låg ofta länge vaken och kämpade med rädslan som drömmarna skapat.

Drömmen om källartrollet var en återkommande dröm som skrämde mig mycket. Den var alltid likadan, men varje gång jag drömde den snubblade jag på ett trappsteg lägre

ner och kom längre och längre efter min pappa och bror. Och trollet kom närmare för varje gång, liksom möjligheten att jag skulle bli fångad. Jag drömde drömmen kanske tio gånger och till slut blev jag rädd för att somna på kvällarna. Jag funderade på olika möjligheter att bli av med drömmen, men ingenting hjälpte. Drömmen återkom, tills jag en dag sa högt för mig själv: "Nästa gång ni går ner till källaren kommer jag inte med." Sen drömde jag aldrig mera den drömmen.

Ett barn

När fick jag veta det? – Det har jag faktiskt ingen aning om. Jag tror jag var vuxen. Det var mamma som berättade det, men jag minns inte alls när, eller i vilket sammanhang. Jag förstod direkt att det här var något jag inte skulle ställa frågor om, något som helst inte skulle minnas – eller finnas. Jag fick en kort berättelse och händelsen sjönk undan i bakgrunden.

Mina morföräldrars första barn dog som liten. Hon hade lockats av elden i spisen, fått tag i ett brinnande vedträ som tände eld på hennes kläder. Morfar rullade in henne i en matta för att släcka lågorna i hennes kläder. Sen spände han hästen för släden och körde till sjukstugan i den lilla staden. Hon var ändå så svårt skadad att hon dog efter någon dag.

En dag i augusti kommer händelsen tillbaka i full kraft.

Den drabbar min kropp när jag går in i vårt sovrum, det som var köket med den stora spisen, när mormor och morfar flyttade in i början av 1900-talet. De gifte sig i juni. Morfar var drygt trettio och mormor sex år yngre. Gamla att ingå sitt första äktenskap på den tiden. Deras första barn föddes följande vår. Trots det sena äktenskapet fick de många barn.

Den förstfödda blev två år och sju månader. Hon dog i januari. En händelse som har omgetts av så gott som total tystnad. Hennes lillebror var då ett år och två månader.

När jag går in i vårt sovrum, mer än hundra år senare, överfalls jag av insikten att det var här det hände. Här fick hon tag i ett brinnande vedträ som tände eld på hennes kläder. Smärtan, paniken, skriken, allt blir levande och jag stannar upp bedövad av den dagens brutala verklighet. Oro, ångest, skuld, bön, frågor, självförebåelser ... En förkrossad mor ensam hemma med en ettåring. Går hon gråtande omkring med honom tätt omsluten i sin famn? Eller stirrar hon med torra ögon och öken inuti ut genom ett fönster? En far på väg i vinterkylan till sjukstugan med ett brännskadat barn bredvid sig i släden. Kör han, fast sammanbiten, så fort det någonsin går? Gråter barnet? Eller har tårarna tagit slut? Är kroppen i chock? Sju kilometer av fasa och ångest. Kommer vi i tid?

Och frågan hur det blev sen, lämnar mig inte. Hur gick de vidare, vilka spår satte förlusten? I dem, i deras barn, i deras barnbarn – oss.

Julkрубban

Pappa lyfter ner den stora bruna papplådan ur skåpet ovanför dubbeldörren mellan mitt rum och vardagsrummet. Jag står bredvid och ser på. Lådan, där alla julsaker finns, fyller mig med iver och förväntan. Jag gläds varje år över att återse sakerna, en del skimrande vackra, de flesta fyllda av minnen. Nu är det första advent och då är det viktigaste julkrubban.

Pappa har gjort det mesta till krubban, en kamel av faner, Josef och Maria och det tre vise männen av trä och lera. Mamma har sytt kläderna. På krubbans tak ligger det halm. Också Jesusbarnet, en liten docka, ligger på halm. Först hänger mamma upp ett mörkblått tyg på väggen ovanför ett litet bord. På den mörka natthimlen fäster hon små och stora stjärnor som hon och pappa har klippt av papper och bestrött med silverglitter. När de gjorde stjärnorna använde de en modell för hur pappret skulle vikas så att stjärnorna blev speciellt sirliga. Den modellen försvann och fastän vi många gånger försökte, lyckades vi aldrig mera göra lika fina stjärnor.

Jag står stum av beundran inför skönheten i den scen mamma bygger upp. Det är oerhört vackert. Det som tilltalar mig allra mest i julkrubban är tre små vita får med päls av äkta skinn. De har varsitt glänsande band runt halsen, ett blått, ett grönt och ett rött. Förutom att de är jättesöta har de den mjukaste päls jag någonsin känt. Försiktigt låter jag pekfingret glida över deras rygg, medan jag beundrar det

lilla sällskapet och alla djuren i deras enkla värld under den mörka stjärnbeströdda himlen.

Barndomsjul

Pappa hade en grå innerpäls med fårskinn inuti. Den vände han avig när han skulle vara julgubbe för oss. Han hade också ett präktigt vitt skägg och tomteluva förstås. När jag var riktigt liten kände jag inte igen honom. Då var jag också rädd för julgubben och minns hur jag klamrade mig fast vid mamma en jul för riktigt länge sen. Kanske var jag tre år då. Också julgubben var lite bekymrad över att han var så skrämmande och stannade inte så länge den gången. Med åren vände jag mig ändå och rädslan försvann.

Pappa hade alltid just gått ut med skräpet eller ner till källaren efter något när julgubben kom, och vi var lika besvikna varje år över att han inte fick träffa julgubben. Varje år skrev min bror och jag var sin önskelista till julgubben på riktigt. Vi trodde breven fördes till Korvatunturi och lästes där av julgubben själv. Men småningom började vi fundera över hur det där med julgubben riktigt hängde ihop och när vi började skolan berättade mamma och pappa hur det var. Då hade vi nog redan känt igen pappa, men det var ju lätt att intala sig att den riktiga julgubben omöjligt skulle hinna till alla hem på julaftonen. Lite hjälpredor behövde han nog.

Julmiddagen var enorm när jag var liten. Alla varianter

dukades upp i tur och ordning. Först sillsallad med sillen skilt och ljusröd grädde, potatis och ägg. Sen lutfisk och uppvärmda burkärter. Så skinka med lådor, och som avslutning risgrynsgröt och plummonkräm. När mamma diskat vankades det kaffe med pepparkakor och julstjärnor. Idag förstår jag inte hur vi kunde äta så mycket.

Julkyrkan var självskriven på julafton. Det var skönt med en promenad efter all mat. Vi kommenterade vädret och var ledsna om det inte var en vit jul, vilket hände någon gång under min barndom. När det var vindstilla och dalade stora vita flingor kändes det extra bra. Då kunde det vara så tyst att det nästan gick att ta på tystnaden. Vi räknade julgubbar på vägen till och från kyrkan. Och pappa undrade om någon av julgubbens hjälpredor skulle hinna komma till oss också. Det var innan vi visste att man kunde beställa en julgubbe av scouterna. Julkyrkan var lite onödigt lång för små barn. Och vi hade snart beundrat julgranen färdigt. Min bror och jag lyckades ofta börja bråka där vi satt bredvid varandra och fick tråkigt. Vi förstod ju inte så mycket av det som sades och orkade inte följa med. Det var pinsamt förstås att vi inte kunde uppföra oss, så vi fick stränga blickar och tillsägelser för att hålla oss i skinnet.

De viktigaste julklapparna för mig var Tove Janssons böcker. När jag kom upp i skolåldern fick jag varje jul en bok av henne, först muminböckerna och senare vuxenböckerna. Jag älskade dem från första början. Det var en högtidsstund

när familjen gått och lagt sig på julafton och jag kunde krypa upp i soffan bredvid julgranen och börja läsa min efterlängttade julklapp i skenet av julgransljusen. Julen 1970 fick jag hennes bok *Sent* i november. Då var jag sexton år. Genom hela boken väntade och längtade jag och besvikelsen var djup när jag läst färdigt och muminfamiljen aldrig kom tillbaka.

Oro

Mamma går från fönster till fönster. – ”Hur dröjer han så här länge? – Nu har det nog säkert hänt nånting! – Så här länge brukar det inte räcka.” Mellan varven till fönstren får hon in vardagssysslor, förbereder middagen, ducar bordet, diskar ... Sen kastar hon en blick på klockan och tar ett nytt varv. Kommentarererna laddas med mer oro och föreställningarna om vad som kan ha hänt blir hemskare för varje gång ingen bil syns i fönstret. – ”Han har säkert kört kollision.” – ”Nu har han nog kört ihjäl sig.”

Jag är liten och försynt, kanske fem år, och tycker synd om mamma. Men det finns inget jag kan göra, bara vänta. Jag tassar tyst efter henne, på lagom avstånd, som en mus. Stannar i dörren till mitt rum medan hon står i fönstret och spanar efter pappas lilla mörkblå bubbla. Jag håller andan tills orden om olyckor som kan ha skett slinker ut med en suck. Då vet jag att ingen bil syns ännu. Jag vet inte vad som

är värre, att mamma plågas så av sin oro eller att det kan ha hänt pappa något.

Det hände aldrig något. Pappa kom alltid tryggt hem från sina arbetsresor. Bara en gång, en sommar när han åkte ut till landet efter jobbet, var han så trött att han somnade vid ratten, körde över vägen och landade upp och ner i dikesrenen. Han skadade sig inte annat än att nacken blev styv en längre tid.

När det hände var vi hos vänner och spelade kort, Bismarck troligen, vilket vi sysslade med oändliga timmar på somrarna, speciellt när det regnade. Mamma kom efter oss, min bror och mig. Hon var arg och sa att vi måste komma hem direkt, att det hänt en olycka. Jag förstod inte varför hon var arg och grälade på oss för att vi alltid sprang hos vänner. Det hade ju inget alls med saken att göra. Pappa hade inte skadat sig och vi kunde inget göra åt det som hänt. Någon tröst för henne tror jag inte heller att vi var, annat än att hon inte var ensam med sina tankar.

Iskuber

Det är sommar och varmt. Vi tycker om att leka vid den stora gyllengula högen med fuktigt sågspån som tornar upp sig bredvid bron till höskullen. Sågspånet är kallt, skönt att hålla i handen och gräva in fingrarna i. Lager på lager av iskuber ligger i högen, så vi leker väldigt försiktig. Vi får inte

klättra på högen eller sprätta bort sågspånet. Min morbror och kusin har sågat ut kuberna ur isen på ån under vintern och kört hem dem med häst och släde. Stora, tunga kuber, kanske trettio gånger femtio centimeter, systematiskt radade, med sågspån mellan alla kuber och mellan lagren av kuber. Här ligger de nu mitt i sommaren, iskalla och väl bevarade tack vare sågspånet.

Jag kan se de två männen framför mig, där de står på isen. Den ena sågar med den jättelika sågen, och den andra lyfter upp kuberna med en stor griptång av trä och järn, ur ån upp på släden. Det är kallt, vått, tungt och farligt. Jag blir helt tyst inför all ansträngning som ligger där framför mina fötter.

Isen behövs för mjölken som ska hållas kall tills mjölk bilen hämtar mjölkstänkorna nere vid vägen, där de står i ett litet bås med tak som skydd för solen. I ena ändan av ladugården finns en liten cementbassäng som fylls med krossad is. Där står mjölkstänkorna tills någon av mina mostrar lyfter upp dem på mjölkkärren och skuffar iväg dem ner till vägen. De tomma stänkorna står rentvättade upp och ned på en hylla i ett litet hus utanför ladugården. De är tunga redan när de är tomma, och det ryms femtio liter mjölk i dem. Jag ser på mina mostrar när de arbetar hur tungt det är och hur starka de är. Och jag tänker på min morbrors händer, mycket större och kraftigare än min pappas. Mina egna händer försvinner helt i hans. – Jag hör dem aldrig klaga.

Får vi åka med?

Vi hör hästen på håll, redan på andra sidan bron. Då springer vi ner till vägen och väntar. Bonden sitter på kuskbocken med pipan i mungipan och den mörkblå skärmmössan på huvudet. Skrindan bakom hästen är tom. Vi möter ekipaget och frågar: "Får vi åka me'?" Då lutar han sig bakåt, drar i tömmarna och säger ett långt och lågt Ptrrrroooo! Sen vänder han sig långsamt mot oss, nickar mot skrindan och säger att vi kan hoppa upp. När vi satt oss tillrätta vänder han sig mödosamt om, tittar på oss och säger: "Hållin i er nu!" Och så bär det iväg i långsam lunk. Vi är min storebror, vår kompis och jag. Och vi älskar att åka med när bonden kör ut till sina ängar för att hämta hem hö.

Solen skiner och värmen sätter sig i vår hud. Fåglar diskuterar med varandra längs vägen och slänger ibland iväg en fråga till oss också, låter det som. Sorglösheten och friden omsluter vårt lilla sällskap. En tyst gammal farbror med sin älskade häst och tre vitblonda barn som vaggas till avslappnad ro i kärran.

Resan kunde få räcka hur länge som helst. Men det gör den ju inte, och medan bonden fyller skrindan med hö leker vi i närheten. Ibland ligger vi bara ner i gräset och pratar. Ibland undersöker vi naturen, förundras över kattfotens mjuka trampdynor och alla småkryp vi ser. Ibland leker vi "Var kittlar det mest?" Jag drar ett grässtrå längs vår kompis

panna, över ögonen, under ögonen, under näsan och under munnen på henne. Samtidigt tänker jag på olika sorters mat eller godis till exempel. Och när hon säger att det killar mest under näsan svarar jag att lakrits är hennes favoritgodis.

Vi följer med hur hölasset växer på skridan och springer tillbaka när den börjar se ut att vara full. Nu är det spännande att klättra upp. Höet är halt och sticks en aning, lasset känns högt och svajigt. Det är fastspänt med ett rep som vi kan hålla i. Och nu finns det fog för bondens uppmaning: "Hållin i er nu!" som han upprepar varje gång innan han smackar åt hästen och sätter igång.

Första besök

Jag såg henne ibland ute på gården där de bodde, eller i en av de två butikerna som fanns i byn. Mina föräldrar tyckte jag kunde be henne hem till oss och leka. Hon var lite äldre än jag och bodde ungefär en halv kilometer från oss. Vi sa Hej! till varandra när vi sågs, men hade inte pratat desto mer. På vintern sågs vi alltid en gång, på den lokala hembygdsföreningens julfest. Mot slutet av festen sprang vi omkring och lekte tillsammans med alla barn som var där.

En sommardag tog jag mod till mig när vi råkade vara i butiken samtidigt. Jag frågade om hon ville komma till oss och leka. Och det ville hon. Jag minns inte om hon kom samma dag eller följande. Medan jag väntade på att hon

skulle komma funderade jag om jag skulle ha shorts eller kjol på mig. Jag hann gå in och byta om några gånger medan jag väntade på henne. När hon sen kom stod jag och väntade i min kjol. Hon hade shorts. Jag kände mig lite dum, som om jag inte hade förstått att jag inte behövde klä upp mig.

Leka frissa

Vi lekte frissa hemma hos min klasskamrat. Hennes storsyster var också med. De bodde nära oss, så vi hälsade ibland på hos varandra. Men jag kände mig oftast lite obekväm och osäker hos andra. Det var både roligt och jobbigt. Inne i leken fanns inget annat. I verkligheten fanns det föräldrar, andra vanor, annorlunda mat som jag måste förhålla mig till.

Vi hade lekt någon timme, kanske hem som hörde till standarlekarna. Min kompis storsyster som äldst hade säkert varit pappan. Den rollen hade högsta status. Nu var leken utforskad för den här gången och systrarna tyckte vi skulle leka frissa en stund innan jag skulle gå hem. Jag fick vara kund och det var jag gärna med på, för jag tyckte redan då om när någon kammade och fixade mitt hår. Systrarna höll på en god stund och när de började fnissa med jämna mellanrum tyckte jag det fick vara färdiglekt. Men de sa bara att frisyren inte var klar ännu.

När deras mamma sedan kom och berättade att det var

tid för mig att gå hem var kammen helt intrasslad i mitt hår. Hon blev arg och medan hon tålmodigt redde ut kammen ur trasslet skällde hon ut sina flickor. Nu fnissade systrarna inte mera. De stod tysta och tittade på. Själv skämdes jag, kanske över att de ville lura mig och drev med mig. Jag kände mig sviken och förnedrad.

Vinterlekar

Alla jular på femtio- och sextioalet var inte vita, men varje vinter fanns det snö. Ibland så mycket att högarna som skotades ihop med traktor på gården var flera meter höga. Perfekta att gräva kojor i tillsammans med andra barn på gården. Och trots att det ibland kunde vara lite rivalitet mellan finska och svenska barn samsades vi bra om snöhögarna och kojorna. Ingen förstörde något av det som byggts. Det blev jättegrottor som vi inredde med stolar och bord av snö. Ibland blev det flera rum som kunde kombineras med gångar. Rummen var oftast så höga att vi kunde stå i dem. Där kunde vi ha picknic och grillade nötter och knäckebröd ovanför ett stearinljus. Våldigt gott blev det inte, men det var mysigt och spännande.

Att gräva kojor i snön var ett kreativt och roligt arbete, ett arbete på riktigt, som att bygga ett hem åt oss. Iklädda stickade mössor med tofs och yllevantar grävde vi med spadar av trä och metall. Vi grävde så vi blev varma och svet-

tiga. Ingen brydde sig om att det var tungt och att vi blev trötta. Yllevantarna var goda att suga på när de var snöiga och våta. Men de gjorde händerna röda och nariga och det sved förskräckligt när jag kom in i värmen. Maniol hette botedmedlet, och det sved ännu värre. Senare bytte vi ut maniolen mot Lemon juice and glycerine.

På påskloven kunde det vara ordentlig skare på landet. Då roade vi oss med att skära ut stora bitar av den tjocka skaren och skulptera dem till hundar och andra djur. Sen hade vi konstutställning med djuren uppställda i snön. Ett annat vinternöje på landet var att lägga ut och vittja krokarna på isen. Pappa rustade sig med isborr, krokarna och strömming, som han fäste som bete på krokarna. Det blev en vandring på en kilometer till de bästa grynnorna där gäddorna kunde tänkas stå. Hål efter hål borrade pappa i isen, skopade upp issörjan ur hålet med sin bara hand och släppte ner den uppspända kroken med en strömming på. Det var viktigt att strömmingen eller kroken inte rörde vid något eller fastnade i hålet, för då kunde kroken slå igen och så måste allt göras på nytt. Bandet från kroken fäste pappa i en krokig käpp som han placerad över hålet. Så gick vi varje morgon under sportlovet eller påsklovet och vittjade krokarna. Fanns det en gädda på en krok kunde det vara knepigt att få upp den genom hålet som var ganska smalt. Det gällde att styra fiskens huvud rakt i hålet. Om det var en riktigt stor gädda fick pappa borra ett hål till precis intill det första för att få upp fångsten.

Ett sportlov drömde jag att vi vittjade krokarna, inget på den första eller andra ... Vi fick gå nästan hela rundan innan det fanns en stor gädda på kroken. När jag vaknade var jag ivrig och nyfiken på om vi verkligen skulle få en gädda på just den kroken jag drömt att vi fick napp på. Hela vägen till stranden undrade jag om det hade varit en sann-dröm jag drömt. Och visst, när jag försiktigt lyfte på käppen vid det hålet kände jag hur det knuckte och drog i bandet. Där fick vi en gädda! Den "sanndrömmen" pratade vi ofta om.

Bussresan från landet

Vi hade börjat i samskolan och fått nya klasskamrater från "landet". En av dem trivdes jag speciellt bra med och en höstdag åkte jag ut till landsorten för att hälsa på hos henne. Jag visste vilken buss jag skulle ta och hon mötte mig vid busshållplatsen, så det var inte svårt. Jag minns inte vad hon hette, eller ens hur hon såg ut. Inte heller hennes hem minns jag, eller vad vi gjorde. Men jag minns att hon var en varm människa som det var lätt att vara med.

När jag åkte hem var det redan mörkt. Jag stod på hel-spänn i bussen och spanade framåt längs motorvägen för att se när jag skulle trycka på stoppknappen. Nu åkte bussen upp på en ramp, då visste jag att min hållplats var nästa. Men medan bussen saktade in såg jag att det inte var rätt

ramp. Vad skulle jag göra? Om jag inte steg av kunde busschauffören skrika åt mig för att jag tryckte på stoppknappen fast jag inte tänkte stiga av. Det hade jag hört chaufförer göra. Så när bussen stannade och dörren öppnades vågade jag inte säga att det var fel, att jag tryckt i misstag. Jag kunde inte så bra finska heller och vågade sällan använda det lilla jag kunde.

Alltså steg jag av, på en ramp vid motorvägen ett par kilometer från min hållplats. Och jag visste att man inte får gå på motorvägar ... Jag hade ändå inget annat val, så jag började gå i höstmörkret och blåsten, snabbt och sammanbitet, så långt ut mot vägkanten som det bara gick. Och hela tiden var jag rädd, för att någon skulle stanna, eller för att en polis skulle se mig, eller att mina föräldrar skulle oroas sig då jag blev sen, och helt enkelt för att jag var ensam i mörkret. Jag vet inte hur länge det tog, kanske en halv timme innan jag var hemma. Där sjönk jag ihop innanför dörren. Ingen hade hunnit sakna mig, ingen var orolig eller arg. Istället mötte jag förståelse och medkänsla. "Så modigt av dig att gå hela vägen, ensam i mörkret."

Barnflickor

När vi var små hade mammorna bara tre månader mammaledigt. Något dagis fanns det inte. Kyrkan hade en klubb för lite äldre barn, kanske för fyraåringar upp till skolåldern.

Hemma hos oss hade vi barnflickor som tog hand om oss några timmar per dag, tills mamma kom hem från jobbet ett-två tiden.

En av dem minns jag bäst, kanske för att hon var en längre tid hos oss, eller kanske för att jag var lite äldre då. Vi var ganska försiktiga och inte så lättflirtade när det gällde nya människor. Den här barnflickan var en gammal tant i våra ögon. Hon luktade illa för att hon rökte och så hade hon liläröda kinder och näsa. Vi tyckte inte om henne. I princip så undvek vi henne. Hon fanns där och såg till att vi fick mellanmål och inte skadade oss, men annars lekte vi för oss själva och hon fick göra vad hon ville i något annat rum. Ofta stod hon lutad över köksbänken vid fönstret och tittade ut eller läste något.

En gång hade vi diskuterat hur illa vi tyckte om henne. Vi kom fram till att vi skulle borra hål i rumpan på henne med pappas svängborr. Sagt och gjort vi tog fram den ur skåpet. Vi kände bra till alla verktyg i pappas verktygsskåp, som han själv snickrat. Pappa tog oss med i allt arbete där det bara var möjligt, så vi kunde hantera kniv, hammare, borr o.s.v. Vi smög oss viskande fram till köksdörren. Min bror hade svängborren i högsta hugg och när vi kikade in genom dörren stod hon som så ofta och hängde över köksbänken vid fönstret med ryggen, och rumpan, rakt mot oss. Perfekt!

Jag minns inte hur länge vi stod och viskade med varandra

i dörröppningen, tanten märkte ingenting eller så låtsades hon inte om oss. Många steg in i rummet vågade vi inte ta och efter en stund gav vi upp. Vi insåg nog att vår plan inte var genomförbar. Jag vill minnas att vi var nöjda med vårt företag och att vi tyckte hon stod i tacksamhetsskuld till oss för att vi skonat henne.

En berättelse

Nu i drygt 60-års ålder försöker jag sy ihop de trådar jag stött på. Varför? Varför gräva i det förgångna? Vad hjälper det mig – eller dem – att jag ägnar mig åt en händelse över hundra år tillbaka i tiden? Jag tror jag söker frid, kanske jag tänker att händelsen behöver behandlas för att kunna integreras i livets flöde och försonas.

Det lilla barnets berättelse behöver berättas. De svåra brännskadorna, som efter några dagar leder till döden. Sköterskor och läkare i vita rockar som kämpar för att rädda henne och lindra hennes lidande. En gränslös övergivenhet. Kunde mormor eller morfar alls besöka henne innan hon dog? Barnet som lyfts ur deras famn, ur kärleken och lyckan rakt upp och försvinner till en annan dimension. Kvar blir tomhet, tystnad, sorg ...

En dag lånar jag en släktings fotoalbum för att kanske hitta bilder på min morfar och min mormor som unga. Där finns ett foto på ett barn i en öppen kista. Min släkting tror

att det är mina morförfäldrars dotter, men jag vet att det är ett annat barn för vi har samma foto med namn och datum. Jag frågar vad han vet om hennes död. Hans svar rör till bilden för mig. "Hon drack visst något frätande." Jag väljer att tro på den beskrivning min mamma gett.

En äldre bybo som känt min morfar berättade en gång att han nog hade många historier att dra. Hans sätt att säga det gjorde mig beklämd. Hade morfar setts som en sprätt? Jag hann aldrig fråga innan mannen dog. Jag försvarar morfars eventuella konstigheter med traumat som säkert skadat honom djupt. Jag tror inte att han någonsin blev sig själv igen.

Min mormor dog när jag var i tonåren. Vi pratade aldrig med varandra för hon hade blivit döv i vuxen ålder när hon fick mässlingen. När vi besökte mormor hälsade vi bara, sen sa vi inget mer. Mormor fanns ändå med under hela vårt besök. Hon läste på läpparna för att följa samtalet, men hon sa så gott som aldrig något. Morfar träffade jag aldrig, inte ens ett foto på honom finns bevarat. Han dog långt innan jag föddes. Den sista tiden brukade han sitta i en gungstol och titta in i brasan som brann i kakelugnen ...

